

Pjesme zahvalnice osječkih gimnazijalaca 1838.-1842.

Marjanović, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:123432>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-08**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Ivan Marjanović

**Pjesme zahvalnice osječkih gimnazijalaca
(1838. – 1842.)**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
STUDIJ LATINSKOG JEZIKA I HRVATSKOG LATINITETA

Ivan Marjanović

**Pjesme zahvalnice osječkih gimnazijalaca
(1838. – 1842.)**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Maja Matasović

Zagreb, 2021.

Sažetak

U radu se analizira i interpretira sedam latinskih pjesama zahvalnica (*paedeuteriona*) osječkih gimnazijalaca (1838. – 1842.) upućenih njihovim učiteljima. U radu su nabrojani i drugi *paedeuterioni* nastali na području Hrvatske i Ugarske, a nastanak ovih pjesama stavljen je u povijesni kontekst, s posebnim osvrtom na povijest osječke gimnazije, na djelovanje tiskare Divald i na svečanosti završetka školovanja. Na nastanak ovog podžanra vidljiv je utjecaj Scaligera i njegovog djela *Poetices libri septem*, kao i zakonskih odredbi *Ratio educationis*. Pjesnici *paedeuteriona* u pravilu su najuspješniji u školskoj generaciji, ali osim o dvojici osječkih gimnazijalaca, liječniku Hegeduševiću i profesoru Koczianu, o njihovim kasnijim životima ne znamo mnogo. Nakon analize i interpretacije pjesama, definirana je struktura pjesama i osnovni motivi koji se pojavljuju u ovom podžanru, uočeni su utjecaji rimskih pjesnika i međusobne sličnosti u samim stihovima, čime je moguće pobliže odrediti lektiru tadašnje škole. Ovim radom otvara se mogućnost daljnjih istraživanja hrvatskih i ugarskih *paedeuteriona*, a posebno bi bilo vrijedno pronaći izgubljene *paedeuterione* i dublje istražiti njihove autore.

Ključne riječi

paedeuterion, pjesme zahvalnice, prigodno pjesništvo, osječka gimnazija, latinitet, 19. stoljeće

Abstract

This work analyses and interprets seven gratitude poems (*paedeuteria*) in Latin written by students (1838. – 1842.) of Osijek's gymnasium and directed to their teachers. In this work, other *paedeuteria*, which were created in Croatia and Hungary, are also listed, and the creation of these poems is put in its historical context with a special review of the history of Osijek's gymnasium, activity of the Divald printing office and ceremonies regarding the end of schooltime. The influence of Scaliger and his work *Poetices libri septem* on the creation of this subgenre is noticeable, as well as the influence of legal regulations of *Ratio educationis*. Poets of *paedeuteria* are always the most successful students in their generation, but very little is known about their later lives, except for doctor Hegedušević and professor Koczian. After the analysis and the interpretation of poems, the structure of poems and main motives appearing in this subgenre are defined, influences of Roman poets are noticed, as well as mutual similarities in the verses, which enabled a closer look in what was being read by the school's curriculum. This work opens possibilities of further research of Croatian and Hungarian *paedeuteria*, and it would be especially valuable to find the lost *paedeuteria* and find out more about their authors.

Key words

paedeuterion, gratitude poems, occasional poetry, Osijek's gymnasium, latinity, 19th century

Sadržaj

1. UVOD	4
1.1 <i>Paedeuterion</i> kao pojam	7
2. POVIJESNE OKOLNOSTI	10
2.1 Osječka gimnazija.....	13
2.1.1. Rano razdoblje	13
2.1.2. Od germanizacije do mađarizacije	14
2.2 Tiskara Divald	15
2.3 Javne obrane teza i svečanosti	16
3. O AUTORIMA I PJESMAMA.....	19
3.1. Franciscus Janda	20
3.1.1. Biografija	20
3.1.2. <i>Paedeuterion</i>	21
3.1.3. Sadržaj.....	21
3.2. Theodorus Georgievics.....	24
3.2.1. Biografija	24
3.2.2. <i>Paedicteron</i>	24
3.2.3. Sadržaj.....	25
3.3. Joannes Barts	26
3.3.1. Biografija	26
3.3.2. <i>Paedicteron</i>	26
3.3.3. Sadržaj.....	27
3.4. Josephus Hegedushevich	29
3.4.1. Biografija	29
3.4.2. <i>Praedeuterion</i>	30
3.4.3. Sadržaj.....	30
3.5. Josephus Blank	33
3.5.1. Biografija	33
3.5.2. <i>Paedicteron</i>	33
3.5.3. Sadržaj.....	34
3.6. Carolus Gullnerits.....	36
3.6.1. Biografija	36

3.6.2. <i>Paedicteron</i>	36
3.6.3. Sadržaj.....	37
3.7. Theophilus Andreevits.....	40
3.7.1. Biografija	40
3.7.2. <i>Paedeuterion</i>	40
3.7.3. Sadržaj.....	41
4. KARAKTERISTIKE OSJEČKIH <i>PAEDEUTERIONA</i>	45
4.1. Struktura pjesama	45
4.2. Utjecaji rimskih pjesnika i međusobne sličnosti	46
4.3. Lektira.....	49
5. ZAKLJUČAK	51
6. PRILOZI.....	53
PRILOG 1: <i>PAEDEUTERION</i> FRANJE JANDE.....	53
PRILOG 2: <i>PAEDICTERION</i> TEODORA GEORGIJEVIĆA	58
PRILOG 3: <i>PAEDICTERION</i> IVANA BARTSA.....	61
PRILOG 4: <i>PRAEDEUTERION</i> JOSIPA HEGEDUŠEVIĆA.....	64
PRILOG 5: <i>PAEDICTERION</i> JOSIPA BLANKA.....	69
PRILOG 6: <i>PAEDICTERION</i> KARLA GULNERIĆA.....	72
PRILOG 7: <i>PAEDEUTERION</i> BOGOLJUBA ANDREJEVIĆA.....	75
7. LITERATURA.....	79

1. UVOD

Tema ovog diplomskog rada je analiza i interpretacija pjesama zahvalnica odnosno *paedeuteriona*¹ osječkih gimnazijalaca upućenih profesorima u razdoblju 1838. – 1842. Važno je napomenuti da postoje i druge pjesme zahvalnice učenika upućene profesorima koje su naslovljene kao *Oda* ili *Elegia*, ali ovaj rad obuhvaća samo one pjesme koje u svojem nazivu nose jednu od inačica riječi *paedeuterion*. Radi se o sedam pjesama učenika osječke gimnazije, koje su napisane, izrecitirane i tiskane na kraju svake školske godine u periodu od 1838. do 1842. godine. U određenim godinama (1840. i 1842.) sačuvane su po dvije pjesme, budući da je svake godine više učenika recitiralo pjesmu povodom svečanosti završetka školske godine.

Područjem latinskog prigodnog pjesništva u 19. stoljeću na prostoru Hrvatske bavilo se nekoliko autora. Irena Bratičević napisala je rad naziva „Latinsko prigodno pjesništvo u Dubrovniku u 19. st.“² Jelena Lakuš bavila se analizom prigodnica Dalmacije prve polovice 19. st. u radu „Hrvatska pisana baština kao povijesni izvor: prigodna poezija i Austrijsko Carstvo u 1. pol 19. st. u Dalmaciji“.³ Lucija Krešić bavila se prigodnim pjesništvom Franje Klohammera,⁴ kao i prigodnicama tiskanima u Divaldovoj tiskari.⁵ Darko Novaković bavio se Pavlom Štoosom kao latinskim pjesnikom, no njegov *paedicteron* nije analizirao.⁶ Ipak, jedini rad koji se značajno dotiče *paedeuteriona* je doktorska disertacija Irene Galić Bešker „Latinsko prigodno pjesništvo sjeverne Hrvatske u 19. stoljeću: Fond prigodnica u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici“. Budući da se autorica u radu bavi čitavim prigodnim pjesništvom sjeverne Hrvatske 19. stoljeća, *paedeuterioni* nisu u cijelosti analizirani niti je njihov cjeloviti sadržaj prepisan i preveden. Stoga je zadaća ovog rada analizirati sačuvane pjesme zahvalnice proizašle iz osječke gimnazije, navesti povijesni kontekst u kojem nastaju i na temelju toga donijeti zaključke o ovom podžanru. Na

¹ Pojam se javlja u više inačica (*paedeuterion*, *paedicteron*, *paedeucteron*, *praedicteron*, *praedeuterion*), ali će se u radu koristiti riječ *paedeuterion*, osim u primjerima kada je pjesnik iskoristio drugu inačicu. Izraz *paedeuterion* smatram najispravnijim prvenstveno jer je tako Scaliger (v. poglavlje 1.1.) nazvao taj podžanr, a i od svih ukupnih sačuvanih naslova, *paedeuterion* je najčešći. Stoga, primjereno je koristiti ovu inačicu kada govorimo općenito o ovom podžanru.

² BRATIČEVIĆ, 2005.

³ LAKUŠ, 2010.

⁴ (KREŠIĆ) RADOŠ, 2011.

⁵ KREŠIĆ, 2021. Profesorici srdačno zahvaljujem na ustupljenom rukopisu rada.

⁶ NOVAKOVIĆ, 1998.

temelju analiza pjesama moći će se pobliže odrediti što su učenici u osječkoj gimnaziji koristili kao školsku lektiru.

Nažalost, dva *paedeuteriona* osječke gimnazije koji se pojavljuju u Jurićevoj bibliografiji i u skupnom katalogu hrvatskih knjižnica (*CROLIST*)⁷ nisu sačuvana. Jedan od njih je *Paedeuterion* Samuela Kocziana iz 1837. godine, a drugi *Paedicteron* nepoznatog autora iz 1836. godine. Osim u osječkoj, *paedeuterioni* se javljaju i u zagrebačkoj gimnaziji (*Paedicteron* Marka Radulovića iz 1823., *Paedicteron* Pavla Štoosa iz 1828., *Paedicteron* Ilije Boića iz 1832. godine), kao i u požeškoj gimnaziji (*Paedicteron* Huga Noldena iz 1835. godine).⁸ Svi ovi *paedeuterioni* spominju se i u doktorskoj disertaciji Irene Galić Bešker na temelju kojih autorica donosi zaključke o tom podžanru.⁹ Međutim, *paedeuterioni* se javljaju i izvan sjeverne Hrvatske te se mogu pronaći na širem prostoru Ugarske. Iako se ovaj rad bavi isključivo osječkim sačuvanim *paedeuterionima*, valjalo bi navesti gdje se sve još oni javljaju.

Andras Krieger u gradu Juri (mađ. Győr) 1825. godine piše *paedeuterion* posvećen učitelju Bernardinu Takácsu.¹⁰ Iste godine Konstantin Bakáll piše *Paedicteron* u pečuškoj gimnaziji povodom završetka školovanja.¹¹ Josip Gutman u Velikom Varadinu (rum. Oradea) 1828. godine piše *paedeuterion* posvećen Josipu Duditsu,¹² a i drugi učenik velikovaradinske gimnazije, Mátyás Társovszky, piše *Paedeuterion* posvećen Carolu Gasparidesu.¹³ U istoj gimnaziji nastaje i

⁷ *Skupni katalog CROLIST*; JURIC, 2011.

⁸ JURIC, 2011.

⁹ GALIĆ BEŠKER, 2010; 100-107.

¹⁰ Krieger, Andr. *Paedeuterion Adm. Rev., ac Clar. Dno Bernardino Takács, in perenne amoris, ac grati animi monumentum exhibitum Jaurini anno 1825*. Dostupno na stranici Arcanum: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Petrik-magyar-konyveszet-17121920-2/17121860ii-37BB/krieger-andr-paedeuterion-adm-rev-ac-clar-dno-bernardino-takacs-in-perenne-amoris-ac-grati-animi-monumentum-exhibitum-jaurini-anno-1825-4-r-5461/>. Zadnji pristup 3.8.2021.

¹¹ Bakáll, Const. *Paedicteron administris rei literariae regii gymnasii Quinque Ecclesiensis finito cursu scholastico in tesseram perennis memoriae publice oblatum a poseos auditoribus*. Dostupno na stranici Arcanum: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Petrik-magyar-konyveszet-17121920-2/17121860i-34B1B/bakall-const-paedicteron-administris-rei-literariae-regii-gymnasii-quinque-ecclesiensis-finito-cursu-scholastico-in-tesseract-perennis-memoriae-pu-8F6/>. Zadnji pristup 3.8.2021.

¹² Gutman, Jos. *Paedeuterion. quo Adm. Rev. ac. Eximio Dno Josepho Ben. Dudits, S. Candidi Praemonstratensium canonico regulari in grati animi contestaionem per J. G. concinnato, per Georgium Hankovits oblato II-um in annum humanitatis studiosos; linito cursu gymnastico absoluta ejusdem classi studiosa juvenus animi sensa votaue pandit III. calend. Septembris 1828*. Dostupno na stranici Arcanum: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Petrik-magyar-konyveszet-17121920-2/17121860i-34B1B/gutman-jos-paedeuterion-quo-adm-rev-ac-eximio-dno-josepho-ben-dudits-s-candidi-praemonstratensium-canonico-regulari-in-grati-animi-contestaio-378D/>. Zadnji pristup 3.8.2021.

¹³ *Paedeuterion, eximio ac clarissimo domino Carolo Gasparides, S. Candidi Ord. Praemonstratensium canonico regulari, et in R. Archi-Gymnasio Magno-Varadinensi humanitatis II. professori, in grati animi tesseram oblatum a*

Paedeuterion neimenovanog autora posvećen Vjenceslavu Kohauthu 1832. godine.¹⁴ József Takáts 1833. godine piše *Praedeuterion* u egerskoj gimnaziji,¹⁵ a 1835. javlja se *Paedeuterion* nepoznatog autora posvećen Maksimilijanu Szepessyju u rožnavskoj gimnaziji.¹⁶ András Hübelle 1837. godine piše *Paedeuterion* Josipu Zavatzkyju u levočkoj gimnaziji.¹⁷ Posljednji sačuvani *paedeuterion* izvan Hrvatske piše Andrej Takáts u Košicama 1840. godine, a posvećuje ga također Vjenceslavu Kohauthu.¹⁸

Posebno treba istaknuti *Paedeuterion* osječkog gimnazijalca Stjepana Johannitesa (Ivanovića?) iz 1841. godine¹⁹ koji, nažalost, osim naslova, nije sačuvan i ne spominje se u Jurićevoj bibliografiji.²⁰ Također, u toj bibliografiji ne nalazi se ni *Paedeuterion* požeškog gimnazijalca Josipa Akšamovića iz 1836. godine.²¹ Usporedbom naslova svih sačuvanih *paedeuteriona* primjećuje se da su pisci *paedeuteriona* nastalih na području Hrvatske u naslov redovito uključivali naziv gimnazije gdje su se školovali bez spominjanja imena profesora, dok

Mathaeo Társovszky, Online catalogue of Eötvös Loránd University: <https://opac.elte.hu/Record/opac-EUL01-000768461>. Zadnji pristup 3.8.2021.

¹⁴ *Paedeuterion admodum reverendo ... domino Venceslao Kohauth, Sacri Candidi Ordinis Praemonstratensium canonico regulari, in Regio Archi-Gymnasio Magno-Varadinensi poeseos professori, tum ... comitatus Tornensis tabulae judicariae assessori, in grati animi contestationem a G. Sz. ... oblatum mense Augusti M. D. CCC. XXXII.*, Online catalogue of Eötvös Loránd University: <https://opac.elte.hu/Record/opac-EUL01-000969447>. Zadnji pristup 3.8.2021.

¹⁵ *Praedeuterion administris rei litterariae Regii Gymnasii Agriensis in perenne gratitudinis monimentum finito cursu scholastico, a Josepho Takács ... nomine condiscipulorum pie dicatum anno MDCCCXXXIII.*, Online catalogue of Eötvös Loránd University: <https://opac.elte.hu/Record/opac-EUL01-000969504>. Zadnji pristup 3.8.2021.

¹⁶ *Paedeuterion admodum reverendo, ac eximio domino Maximiliano Szepessy Ordinis Praemonstratensis canonico regulari in R. M. Gymnasio Rosnaviensi Ilae humanitatis professori a suis discipulis in grati animi tesseram devotum*, Online catalogue of Eötvös Loránd University: <https://opac.elte.hu/Record/opac-EUL01-000968672>. Zadnji pristup 3.8.2021.

¹⁷ *Paedeuterion admodum reverendo ac eximio domino Josepho Zavatzky, Ordinis Praemonstratensis canonico regulari, in Regio Majori Gymnasio Leutschoviensi ... professori, ... a suis discipulis in grati animi tesseram devotum 1837.*, Online catalogue of Eötvös Loránd University: <https://opac.elte.hu/Record/opac-EUL01-000970589>. Zadnji pristup 3.8.2021.

¹⁸ Takáts Andr. *Paedeuterion adm. Rev. Dno Venceslao Kohauth, in contestationem grati animi VIII. cal. Augusti anni 1840 oblatum*, dostupno na stranici Arcanum: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Petrik-magyar-konyveszet-17121920-2/17121860iii-6EB5/takats-andr-paedeuterion-adm-rev-dno-venceslao-kohauth-in-contestationem-grati-animi-viii-cal-augusti-anni-1840-oblatum-n-8-r-2-lev-casso-9447/>. Zadnji pristup 3.8.2021.

¹⁹ Johannites, Steph. *Paedeuterion honoribus administratorum rei litterariae regii gymnasii Essekiensis in perenne gratitudinis, sinceraeque symbolum a II. humanitatis ejusdem palaestrae litterariae alumnis a. r. s. 1841. pio, ac tenero ex pectore d. d. d.*, dostupno na stranici Arcanum: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Petrik-magyar-konyveszet-17121920-2/17121860ii-37BB/johannites-steph-paedeuterion-honoribus-administratorum-rei-litterariae-regii-gymnasii-essekiensis-in-perenne-gratitudinis-sinceraeque-symbolum-a-ii-4741/>. Zadnji pristup 3.8.2021.

²⁰ JURIC, 2011.

²¹ *Paedeuterion, quod honoribus administratorum rei litterariae in Reg. Maj. Gymnasio Posegano, directoris & professorum colendissimorum, in perpetuum pro exhibitis fatigiis monimentum, cum fine anni scholast. 1836, nomine totius scholasticae juventutis Poseganae offert Josephus Akshamovich*, Online catalogue of Eötvös Loránd University: <https://opac.elte.hu/Record/opac-EUL01-000931562>. Zadnji pristup 3.8.2021.

autori *paedeuteriona* izvan Hrvatske pjesme uglavnom posvećuju jednom profesoru čije ime navedu.

Vidljivo je da *paedeuterioni* u ovom razdoblju nastaju isključivo na području Zemalja Krune sv. Stjepana, tj. Ugarske u širem smislu i da su bili rašireni i na prostoru Hrvatske. Budući da je sam karakter *paedeuteriona* vezan uz školstvo, može se zaključiti da je upravo zaseban školski sustav Ugarske, u odnosu na austrijski dio Monarhije, uzrok ovoj pojavi pa će biti potrebno dotaknuti se zakonskih odredbi *Ratio educationis* iz 1777. i 1806. godine. Na početku treba reći još nešto o samom žanru pjesama zahvalnica.

Ovaj rad obuhvaća sedam pjesama zahvalnica²² osječkih gimnazijalaca kronološki poredanih: *Paedeuterion* Franje Jande iz 1838. godine, *Paedicteron* Teodora Georgijevića iz 1839. godine, *Paedicteron* Ivana Bartsa iz 1840. godine, *Praedeuterion* Josipa Hegeduševića iz 1840. godine, *Paedicteron* Josipa Blanka iz 1841. godine, *Paedicteron* Karla Gulnerića iz 1842. godine i *Paedeuterion* Bogoljuba Andrejevića iz 1842. godine.²³

Sačuvani primjerci tiskanih pjesama nalaze se u franjevačkom samostanu u osječkoj Tvrđi i u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, a Bartsov *paedicteron* ujedno je i digitaliziran na stranicama NSK.

1.1 *Paedeuterion* kao pojam

Učeničke pjesme zahvalnice podžanr su prigodnog pjesništva. Prigodno pjesništvo obuhvaća širok raspon pjesničkih oblika koji nastaju iz različitih razloga za različite prigode, a najčešće su to: značajni povijesni događaji ili odluke, imenovanja značajnih osoba (bana, biskupa, velikog župana, gradonačelnika, ravnatelja škole), vjenčanja, smrti, stjecanja akademskih naslova, imendani i rođendani značajnih osoba.²⁴ Učeničke pjesme zahvalnice ubrajaju se među manje zastupljene podžanrove prigodnog pjesništva. Štoviše, postoje i pjesme koje su napisane i izvođene na kraju školske godine koje se ne ubrajaju među *paedeuterione*, a sličnog su sadržaja i namjene.

²² Puni nazivi vidljivi su na početku analize svake pjesme i u prilogama.

²³ Njihovi prijepisi nalaze se u prilogu, kao i komentari o tisku.

²⁴ GALIĆ BEŠKER, 2010: 9, 10.

One se nazivaju *Oda* (Šuhaj, 1836.,²⁵ Gavrančić 1838.²⁶) ili češće *Elegia* (Mraz 1827., Malać 1836.,²⁷ Collognath 1837.,²⁸ Krkvarić 1838.²⁹). Ipak, njihov sam naziv upućuje na razliku od *paedeuteriona*. Ode i elegije obuhvaćaju širi pojam od *paedeuteriona*, ali i one mogu biti u funkciji pjesama zahvalnica učiteljima i također su se izvodile na kraju školske godine. Specifičnost je ovog podžanra uska vezanost uz obrazovne institucije, odnosno gimnazije, i profesore. Pjesme, osim što slijede zadane oblike zahvaljivanja profesorima, otkrivaju ponešto i o sadržaju obrazovanja, odnosno koje su antičke autore učenici često čitali ili po uzoru na koje su autore vježbali pisati pjesme u školi.

Riječ *paedeuterion* grčkog je podrijetla (*παιδευτήριον*, škola),³⁰ a Scaliger³¹ pojam opširno definira u svojoj *Poetici*.³² Nazivom *παιδευτήριον* označava pjesmu “kojom našim učiteljima dajemo zahvale, i kojom zahvalni vraćamo bogatu žetvu zahvale za nebesku i božansku sjetvu koju su nam učinili“ i smatra da nema ništa važnije ili svetije od takve pjesme. Prema Scaligeru, u takvoj pjesmi treba hvaliti profesore što su dali učenicima vrline poput: vjere, čestitosti, oštroumnosti, mudrosti, smirenosti i marljivosti. Također navodi i primjere učitelja i učenika u antici koji se smatraju uzorom zahvalnosti te se mogu uvrstiti u pjesmu. Između ostalih, Scaliger navodi Feniksa i Ahileja te Aristotela i Aleksandra kao primjere učitelja i učenika,³³ koji će svoje mjesto pronaći i u Hegeduševićevom *praedeuterionu*, što je jasan pokazatelj da se Scaligerova *Poetica* uistinu koristila kao nekakav predložak ili uzor za ovaj podžanr.

U djelu *Palaestra eloquentiae ligatae* iz 1682. godine njemački isusovac Jacob Masen *paedeuterion* spominje u definiranju drugog pjesničkog oblika pod nazivom *eucharisticon*, kao i

²⁵ Hrvatska nacionalna bibliografija, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.

²⁶ Knjižnica Franjevačkog samostana sv. Križa u osječkoj Tvrđi, *Ode r. patribus regiae Palaestrae literariae Essekinensis professoribus, exacto anno scholastico, in perenne gratitudinis, et pietatis pignus, ab Aonii chori fautoribus pio ac fereventi ex pectore exhibita*, [potpisano Michael Gavrancsich], Osijek, Tiskara Martina Alojzija Divalda; dostupno i u NSK: Zbirka rijetkosti: RIIF- 8°- 8 a,b.

²⁷ Knjižnica Franjevačkog samostana sv. Križa u osječkoj Tvrđi, *Elegia regiae Palaestrae Eszekinensis professoribus anno transacto, in verae gratitudinis pignus a poeseos alumnis oblata*, [potpisano Georgius Malacs], Osijek, Tiskara Martina Alojzija Divalda; dostupno i u NSK: Zbirka rijetkosti: RIIF-8°-1160 Privez 8.

²⁸ GALIĆ BEŠKER, 2010: 46-47.

²⁹ Knjižnica Franjevačkog samostana sv. Križa u osječkoj Tvrđi, *Elegia magistris regiae Palaestrae Essekinensis finito anno scholastico in perenne pietatis sincerae pignus a Pierii chori cultoribus pie litata*, [potpisano Georgio Kerkrvarich], Osijek, Tiskara Martina Alojzija Divalda.

³⁰ LANHAM, 1991: 106, LIDDELL - SCOTT, 1940, s. v. *παιδευτήριον*.

³¹ Julius Caesar Scaliger (1484. – 1558.) francuski učenjak talijanskog podrijetla, najpoznatiji kao književni kritičar, filozof i autor djela *Poetices libri septem*; *Britannica*.

³² SCALIGER, 1594: 404.

³³ GALIĆ BEŠKER, 2010: 100 i SCALIGER, 1594: 404.

Scaliger kojemu *paedeuterion* također pripada u εὐχαριστικά, tj. pjesme zahvalnice. Masen koristi identični izraz kao Scaliger za definiranje *paedeuteriona*: kao pjesmu „kojom zahvaljujemo učiteljima“, dok je *eucharisticon* definirao kao općenit oblik zahvaljivanja nekome radi primljenih dobročinstava.³⁴ Osim u navedenim djelima, ovaj pojam rijetko se susreće izvan ugarskog dijela Habsburške Monarhije. Ipak, ovaj podžanr javlja se i u Njemačkoj u 17. st.: usp. npr. *paedeuterion* iz 1611. u Würzburgu³⁵ i *paedeuterion* iz 1652. godine u Kölnu.³⁶

Galić Bešker definira *paedeuterion* kao pjesničku vrstu nastalu da bi se učiteljima i odgojiteljima dalo dužno poštovanje, a pohvale prema njima su se podrazumijevale i nije ih bilo potrebno posebno argumentirati, za razliku od drugih pjesničkih vrsta, poput panegirika.³⁷ Prigode za to bile su prilika učenicima da opjevaju one vrijednosti koje su stekli u školi kao i da pokažu svoje vještine u metrici.³⁸

³⁴ MASEN, 1682: 78.

³⁵ *Die Graduirten der Theologischen Fakultät Würzburg.*

³⁶ *Catalogue général, Bibliothèque nationale de France.*

³⁷ GALIĆ BEŠKER, 2010: 100.

³⁸ Isto: 101.

2. POVIJESNE OKOLNOSTI

Početak razvoja modernog školskog sustava u Habsburškoj Monarhiji predstavlja izdavanje *Općeg školskog reda* 1774. godine, koji se odnosio na austrijske nasljedne zemlje u Monarhiji, a u Hrvatskoj se primjenjivao u Vojnoj krajini.³⁹ Tome je prethodilo ukidanje isusovačkog reda 1773. godine, koji je dotad bio dominantan nosilac obrazovanja u državi. Potom će 1777. godine biti izdana uredba *Ratio educationis*⁴⁰ primjenjiva u ostatku Monarhije, odnosno u Zemljama Krune sv. Stjepana, koja obuhvaća Hrvatsku i Slavoniju. *Ratio educationis* po prvi puta propisuje čitavi sustav obrazovanja u hrvatskim zemljama s glavnim ciljem stvaranja korisnih građana za dobrobit društva i države.⁴¹ Gimnazijsko školovanje trajalo je pet godina: tri godine latinske ili gramatičke škole („niže gimnazije“) te dvije godine gimnazije ili humanističkih razreda.⁴² Taj je zakon posljedica ograđivanja Ugarskog i Hrvatskog sabora od pokušaja germanizacije preko *Općeg školskog reda* iz 1774.⁴³ On je prerađen 1806. godine pod gotovo istim nazivom *Ratio educationis*,⁴⁴ a sadržavao je, uz promjenu ustroja školstva i nadopunu nekih odredbi, odluke donesene na saborima 1790. i 1791., koje uključuju uvođenje mađarskog jezika kao izbornog predmeta. Ustroj razreda je promijenjen te gramatička škola sada traje četiri godine umjesto prethodnih tri, a ostale odredbe su uglavnom nadopunile postojeće iz 1777.⁴⁵ I prvi i drugi *Ratio*, zbog multinacionalnosti i višejezičnosti, propisuju latinski kao nastavni jezik u Ugarskoj.

Sačuvani *paedeuterioni* na području sjeverne Hrvatske javljaju se pred sam kraj višestoljetne dominacije latinskog jezika u hrvatskom društvu i obrazovanju. U razdoblju nastanka *paedeuteriona* latinski jezik službeni je jezik Banske Hrvatske i poučava se u pučkim školama, a znanje latinskog nužno je za gimnazijsko i svako više obrazovanje. U jeku formiranja modernih nacija i standardizacija jezika, Banska Hrvatska pogođena je pokušajima nametanja njemačkog i mađarskog jezika u školstvo i kao službeni jezik. Latinski jezik postaje obrana od uvođenja

³⁹ HORBEC, MATASOVIĆ, ŠVOGER, 2017: 7.

⁴⁰ *Ratio educationis totiusque rei literariae per Regnum Hungariae et provincias eidem adnexas*, Vindobonae. Typis Joan. Thom. nob. de Trattnern, 1777.

⁴¹ HORBEC, MATASOVIĆ, ŠVOGER, 2017: 19.

⁴² Isto, 2017: 20.

⁴³ „Ratio educationis“, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. nadalje HE.

⁴⁴ *Ratio educationis publicae totiusque rei literariae per regnum Hungariae et provincias eidem adnexas*. Buda. Typis et sumtibus Regiae Universitatis Hungaricae, 1806.

⁴⁵ HORBEC, MATASOVIĆ, ŠVOGER, 2017: 26, 27.

njemačkog ili mađarskog jezika u školski sustav i javnu uporabu.⁴⁶ Latinski jezik, zbog posljedica političkih promjena 1848. godine, prestaje biti službenim jezikom u Hrvatskoj, a u školstvu se zadržao do 1850. godine kada ga mijenja hrvatski jezik. Međutim, ubrzo se nameće njemački jezik već 1852. godine pojavom neoapsolutizma. Posljedično svim tim promjenama, smanjuje se broj latinskih prigodnica, a povećava se broj prigodnica pisanih na hrvatskom jeziku,⁴⁷ što čini osječku gimnaziju jednim od posljednjih uporišta latiniteta na prostoru Slavonije.

Osječke pjesme zahvalnice nastaju za vrijeme hrvatskog narodnog preporoda, kada se rađaju ideje poput nacionalne integracije, standardizacije hrvatskog jezika i njegovog uvođenja u službenu uporabu, a hrvatska obrazovana mladež igrat će veliku ulogu u njemu. Pisci *paedeuteriona* ujedno su i najbolji učenici svoje generacije, stoga je vrlo vjerojatno da će oni, svaki na svoj način, dati svoj doprinos oblikovanju hrvatske intelektualne scene u hrvatskom narodnom preporodu, ali i razdoblju nakon toga, kada će stasati kao obrazovana elita. Pavao Štoos najpoznatiji je primjer pisca *paedictetionia*, odnosno najboljeg učenika svoje generacije u zagrebačkoj gimnaziji, koji će stasati kao preporoditelj, pjesnik, glazbenik i svećenik. Međutim, sačuvani *paedeuterioni* osječkih studenata ipak nastaju u već razvijenom razdoblju preporoda (1838. – 1842.), stoga će pojedinci kojima se ovaj rad bavi djelovati u razdoblju nakon hrvatskog narodnog preporoda. Najznačajniji među njima svakako su Josip Hegedušević i Samuel Koczian,⁴⁸ o kojima jedino i postoje opširnije informacije nakon školovanja.

O Josipu Hegeduševiću bit će riječi prije analize njegove pjesme, stoga treba nešto reći o Samuelu Koczianu. Samuel Koczian rođen je u Vukovaru.⁴⁹ Spominje se u tiskanoj klasifikaciji osječke gimnazije iz 1834. godine, kada je bio učenik trećeg gramatičkog razreda i drugi u klasi *eminentes*.⁵⁰ Iako nema sačuvane tiskane klasifikacije iz 1837. godine, kada se može zaključiti da je Koczian također bio među najboljima i *eminens*, poznato je da je napisao *paedeuterion* jer je sačuvan naslov: *Paedeuterion Palaestrae literariae Essekiensis praeceptoribus /Andreas*

⁴⁶ SIKIRIĆ ASSOULINE, 2009: 263.

⁴⁷ KNEŽEVIĆ, 2011: 260.

⁴⁸ *Paedeuterion* Samuela Kocziana nije sačuvan, ali ga svakako treba spomenuti u kontekstu osječkih gimnazijalaca za koje je poznato da su postigli značajnije uspjehe u odrasloj dobi.

⁴⁹ Szinnyei József, *Magyar írók élete és munkái*, s.n. Kóczyán (András) Sámuel, dostupno na stranici *Arcanum*: <https://www.arcanum.com/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-irok-elete-es-munkai-szinnyei-jozsef-7891B/k-8D2C5/koczian-andras-samuel-vukovari-90A87/>.

Zadnji pristup 15.8.2021. i <http://vmek.oszk.hu/03600/03630/html/k/k11607.htm>. Zadnji pristup 16.8.2021.

⁵⁰ *Juventus regii gymnasii Eszekinensis ord. s. Francisci prov. Capistranae e studiis semestrii posterioris in classes pro merito relata A. R. S. MDCCCXXXIV*. Osijek, Tiskara Martina Alojzija Divalda, nadalje *Juventus*, 1834: 5.

*Koczian?/ a poeseos iuventute sacratum, Essekini, 1837.*⁵¹ Autor je i mnogih drugih prigodnica. Od školske godine 1845./46. predavao je u osječkoj gimnaziji kao profesor *humaniora*⁵² do 1854. godine.⁵³ Josipu Schrottu, beogradsko-srijemskom biskupu, uputio je tri pjesme prigodnice za imendane:⁵⁴ Odu⁵⁵ iz 1846. godine, zatim drugu Odu⁵⁶ iz 1847. godine, a 1848. godine upućuje mu *Carmen*.⁵⁷ Napisao je i prigodnicu *Festivus*⁵⁸ đakovačkom biskupu Josipu Jurju Strossmayeru povodom njegova ustoličenja za biskupa 29. rujna 1850. godine. Koczian umire 1857. godine u Vukovaru.⁵⁹

⁵¹ Katalog NSK: http://katalog.nsk.hr/F/?func=direct&doc_number=000663010
i http://katalog.nsk.hr/F/VHYGRY7N7HYEV4UK27H17JQNFDPBBOX2H9VXN3X9HSEEPKEQKJ-28143?func=full-set-set&set_number=000436&set_entry=000005&format=999. Zadnji pristup 16.8.2021.

⁵² MATIĆ, 1937: 73.

⁵³ RADMAN, 2001: 69.

⁵⁴ GALIĆ BEŠKER, 2010: 228.

⁵⁵ *Ode hononibus /sic!/ illustrissimi ac reverendissimi domini domini Josephi Schrott, consecrati episopi Belgradiensis et Semendriensis, cathedralis ecclesiae Zagradiensis praepositi maioris prioris Auranae, excellentissimi, illustrissimi ac reverendissimi domini episeopi /sic!/ Zagradiensis in pontificalibus suffraganei ... districtus literarii Zagradiensis per Croatiam, Slavoniam et Litorale Hungaricum extensi superioris studiorum ac seholarum /sic!/ direetoris /sic!/... dum solemnem onomaseos diem recoleret in sincerae pietatis gratitudinisque pignus nomine R. m. gymnasii Essekiensis per p. Samuelem Kotzian in eodem R. m. gymnasio II. humanitatis prof. anno 1846. d. d. d.*, Katalog NSK, http://katalog.nsk.hr/F/?func=direct&doc_number=000182268. Zadnji pristup 16.8.2021.

⁵⁶ *Ode ... domino Josepho Schrott, ... dum recurrentem onomaseos diem faustis auspiciis coleret in profundae venerationis tesseram nomine r.m. Gymnasii Essekiensis per p. Samuelem Kotzian ... dicata anno 1847.* Katalog NSK, http://katalog.nsk.hr/F/4ARI6Y8SN2H345LB6F84NHTGYV95FRI9NN46IKJ3VI63MYE28A-21743?func=full-set-set&set_number=000554&set_entry=000006&format=999. Zadnji pristup 16.8.2021.

⁵⁷ *Carmen ... domino Josepho Schrott, consecrato episcopo Belgradiensi & Semendriensi, ... dum nominis sui diem faustis auspiciis recoleret, ... nomine r.m. Gymnasii Essekiensis per p. Samuelem Kotzian, ... oblatum anno 1848.* Katalog NSK, http://katalog.nsk.hr/F/4ARI6Y8SN2H345LB6F84NHTGYV95FRI9NN46IKJ3VI63MYE28A-20105?func=full-set-set&set_number=000547&set_entry=000001&format=999. Zadnji pristup 16.8.2021.

⁵⁸ *Festivus applausus illustrissimo ac reverendissimo domino domino Josepho Georgio Strossmayer a.a.l.l. et phliae, nec non s.s. theologiae doctori s. caesareae et regio apostolicae majestatis honorario capellano aulico, ecclesiarum Bosnensis seu Diakovariensis et Syrmienensis canonice unitarum neo-consecrato episcopo dum faustis auspiciis die 29. septembris anno 1850 sedem suam adiret a palaestra literaria Essekiensi pio candore oblatum per P. Samuelem Kotzian II. humanitatis professorem.* Katalog NSK, http://katalog.nsk.hr/F/4ARI6Y8SN2H345LB6F84NHTGYV95FRI9NN46IKJ3VI63MYE28A-18760?func=full-set-set&set_number=000546&set_entry=000003&format=999. Zadnji pristup 16.8.2021.

⁵⁹ Szinyei József, *Magyar írók élete és munkái*, s.n. Kóczián (András) Sámuel, dostupno na stranici: <http://vmek.oszk.hu/03600/03630/html/k/k11607.htm>. Zadnji pristup 16.8.2021.

2.1 Osječka gimnazija

2.1.1. Rano razdoblje

Školstvo na prostoru Slavonije za vrijeme osmanske vlasti nije moglo doživjeti značajniji razvoj, stoga do uspona školstva u Slavoniji dolazi tek povratkom teritorija Habsburškoj Monarhiji krajem 17. st.⁶⁰ Budući da su svi pisci obrađivani u ovom radu potekli iz osječke gimnazije i pjesme posvetili njoj i njenim profesorima, valja reći nešto osnovno o njenom nastanku i razvojnom putu. Osječku gimnaziju 1729. godine osnivaju isusovci. To je bila niža gimnazija, sa samo četiri gramatička razreda (*parva, principia, grammatica, syntaxis*),⁶¹ a nastava se odvijala u isusovačkoj rezidenciji u Tvrđi.⁶² Zbog kuge i sve manjeg broja učenika, a time i izvora financiranja učitelja, škola se ukida 1737. godine.⁶³ Do ponovnog otvaranja gimnazije dolazi 1765. godine, uz pomoć donacije carice Marije Terezije županiji od 2000 forinti, a nastava, koja je ponovno povjerena isusovačkom redu, odvijala se u zgradi gradske kuće (današnji Muzej Slavonije). Unatoč ukinuću isusovačkog reda 1773. godine, isusovci ipak ostaju raditi u gimnaziji kao svjetovni svećenici, a škola mijenja lokaciju na mjesto zgrade ukinute isusovačke misije⁶⁴ (današnji Dom tehnike).⁶⁵ U ovom ranom razdoblju postojanja gimnazije može se iz dokumentacije škole zaključiti da se uz latinski u dva niža razreda gimnazije koristio i njemački jezik.⁶⁶ Kao što je spomenuto u prethodnom poglavlju, prema školskom zakonu iz 1777. godine škola je preustrojena na pet razreda: prva tri su bila gramatička, a zadnja dva humanistička, ali ta promjena bit će potpuno ostvarena tek školske godine 1780./1781.⁶⁷ Prema tim odredbama, latinski jezik ima središnju ulogu u obrazovanju, ali se preporučivala i uporaba njemačkog jezika jer je on bio najkorisniji za daljnje obrazovanje intelektualaca, za koje je literatura pretežno pisana na njemačkom jeziku.⁶⁸

⁶⁰ MATIĆ, 1937: 1.

⁶¹ MATIĆ, 1937: 5.

⁶² RADMAN, 2001: 10.

⁶³ SRŠAN, 2009: 16.

⁶⁴ RADMAN, 2001: 10.

⁶⁵ MARTINČIĆ, 2001: 291.

⁶⁶ KORDIĆ, 2011: 176.

⁶⁷ MATIĆ, 1937: 26-27.

⁶⁸ KORDIĆ, 2011: 177.

2.1.2. Od germanizacije do mađarizacije

Već 1778. godine školu preuzimaju franjevci. Po osnutku gimnazije priređuju se pokladne predstave na njemačkom jeziku, a Marija Terezija određuje godišnju nagradu od 15 forinti za one učenike koji se iskažu u znanju njemačkog, što su jasni pokušaji nametanja njemačkog jezika u gimnaziji. Osim toga, franjevci 1778. traže da se njemački jezik postavi kao domaći jezik osječke gimnazije, iako su priznali da je većina učenika hrvatske narodnosti.⁶⁹ Pokušaji germanizacije očituju se i u reformama Josipa II., a njemački jezik školske godine 1784./85. postaje nastavni umjesto latinskog. Ipak, reforme se ukidaju već pred njegovu smrt 1790. godine, da bi germanizaciju nadomjestili postepeni pokušaji mađarizacije.⁷⁰ Već 1792. godine mađarski je uveden u osječku gimnaziju kao izborni predmet, a početni slabi odaziv učenika s vremenom raste.⁷¹ Prema *Ratio educationis* iz 1806. osječka gimnazija također mijenja ustroj razreda tako da, kao što je već spomenuto, umjesto tri postoje četiri gramatička razreda te dva humanistička. U to vrijeme jezična se politika mijenja u sve veću korist mađarskog jezika. Iako je hrvatska delegacija na saboru u Požunu 1805. godine odbila prijedlog da mađarski jezik bude obvezan predmet u školama, nakon desetljeća bečkog apsolutizma, Hrvatski sabor 1827. godine pristaje na prijedlog Ugarskog sabora i uvodi mađarski kao obvezan predmet u školama. Međutim, upravo tada se učenje mađarskog neće provoditi u osječkoj gimnaziji zbog nedostatka profesora mađarskog.⁷² Od ožujka 1828. do školske godine 1830./31. nije se predavao mađarski, unatoč prigovorima Namjesničkog vijeća, da bi predmet bio ponovno uveden nakon naredbe Više školske direkcije osječkom ravnatelju. Tek 1833. kralj potvrđuje zaključak Hrvatskog sabora da se mađarski uvede kao obvezan i od školske godine 1833./34. nisu se primali novi profesori koji ne poznaju mađarski jezik, a profesorski zbor osječke gimnazije pročišćen je od profesora bez znanja mađarskog. Visok intenzitet pokušaja mađarizacije pokazuje i činjenica da su se od školske godine 1834./35. na završnim svečanostima uz latinske mogli čuti i mađarski govori.⁷³ Iako je osječka gimnazija, kao i druge hrvatske gimnazije u sklopu Ugarske, bila namijenjena rasadištu mađarizacije, što je vidljivo ne samo u nametanju jezika, nego i u učenju mađarske političke i kulturne prošlosti, među

⁶⁹ MATIĆ, 1937: 8-9.

⁷⁰ RADMAN, 2001: 10-11.

⁷¹ MATIĆ, 1937: 40-42.

⁷² Radilo se o sukobu škole i tadašnjeg učitelja mađarskog, fra Andrije Rastovića, koji je htio posebnu nagradu jer je predavao i mađarski jezik i kao redovni razredni profesor u gramatičkoj školi, više u MATIĆ, 1843: 63.

⁷³ *Juventus*, 1834: 4, 8.

glavarima školske uprave, školskim ravnateljima i profesorima u Hrvatskoj postojale su simpatije prema ilirskom pokretu.⁷⁴ Dokumenti toga razdoblja govore da su unatoč snažnoj mađarizaciji njemački i hrvatski, kao i latinski kao službeni jezik, bili u svakodnevnoj uporabi u osječkoj gimnaziji.⁷⁵ Uz to, osječki su gimnazijalci u travnju 1848. zatražili od gimnazije da uvrsti njihove zahtjeve u školski zakon. Uz dopuštenje ravnatelja izvjesili su zastavu na prozoru gimnazijske dvorane, a od zahtjeva su im prihvaćeni samo neki: u đačkim ekshortama⁷⁶ latinski jezik zamijenjen je hrvatskim, a pjesme u crkvi ubuduće će učenici pjevati narodnim jezikom.⁷⁷

Ovi podatci važni su jer oslikavaju realnost osječke gimnazije, njenih zaposlenika i učenika. Iako imamo vrlo malo podataka o autorima *paedeuteriona*, ovi podatci povećavaju mogućnost da istaknuti gimnazijalci nisu postali pristaše mađarizacije, već je vjerojatnije da je veći dio njih podržavao ideje hrvatskog narodnog preporoda. S većom se sigurnošću to može tvrditi za Hegeduševića, osobnog liječnika biskupa Strossmayera,⁷⁸ poznatog narodnjaka, kao i za Kocziana, koji je biskupu pisao prigodnicu i radio u školi kao profesor u doba kada preporodna struja prevladava.

2.2 Tiskara Divald

Tiskare su imale važnu ulogu u širenju ideja, pismenosti i u prosvjećivanju naroda. Tiskara obitelji Divald djelovala je u Osijeku od 1775. godine, kada osnivač Ivan Martin Divald kupuje tadašnju franjevačku tiskaru, sve do 1857. godine, kada se gasi smrću posljednjeg člana obitelji. Knežević piše da upravo „djelovanjem tiskare Osijek postaje kulturno, književno i prosvjetno središte Slavonije toga vremena.“⁷⁹ Tiskalo se uglavnom za potrebe administracije i vojske, tiskale su se različite knjige, listovi i oglasi za čitavu Slavoniju, a izdavalo se najviše na hrvatskom, latinskom, a ponešto i na njemačkom jeziku. U početnom razdoblju tiskare izlazila su brojna djela slavonskih pisaca, kao i teološke disputacije i mali molitvenici.⁸⁰ Najmlađi sin Ivana Martina Divalda, Martin Alojzije Divald, preuzima upravljanje tiskarom 1819. godine do svoje smrti 1844. godine. Upravo u ovom razdoblju tiskara doživljava pad u kvaliteti u odnosu na prije, a između

⁷⁴ MATIĆ, 1937: 63-67.

⁷⁵ KORDIĆ, 2011: 179-180.

⁷⁶ Ekshortatori, odnosno nagovornici, bili su zaduženi za održavanje nagovora moralnih karaktera upućenih učenicima.

⁷⁷ MATIĆ, 1937: 69-70.

⁷⁸ *Metelgrad*.

⁷⁹ KNEŽEVIĆ, 2010, 259.

⁸⁰ MALBAŠA, 1993: „Divald“, *Hrvatski biografski leksikon*.

ostalog izdavat će se i školske knjige.⁸¹ Među njima javljaju se i pjesme zahvalnice osječkih učenika, a Divaldova tiskara i inicijali Martina Alojzija Divalda nalaze se pri dnu naslovnica ili, rjeđe, na kraju pjesama u obliku: *Esszekini, Typis M. A. Divald, C. R. priv. Typographi*; što znači: „U Osijeku, tiskarskim slovima Martina Alojzija Divalda, privilegiranog carsko-kraljevskog tiskara.“

2.3 Javne obrane teza i svečanosti

Kako bi se bolje razumjele okolnosti u kojima su se izvodili *paedeuterioni* i druge pjesme zahvalnice, potrebno je opisati kako je izgledao kraj školske godine u osječkoj gimnaziji. Izvođenje pjesama zahvalnica održavalo se u sklopu završetka zimskog ili ljetnog semestra, odnosno završetka školske godine. Javne obrane teza, tj. svečana ispitivanja, detaljno su opisane u *Ratio educationis* iz 1777. godine, a budući da se nisu značajno mijenjale u *Ratio educationis* iz 1806. godine, odredbe iz 1777. godine primjenjive su i na osječku gimnaziju prve polovice 19. stoljeća.

Općenito o završnim ispitivanjima i priredbama govori se u tri poglavlja *Ratio educationis* (1777.): 236., 237. i 238. Za potrebe ovog rada nije potrebno ulaziti u šire opisivanje svih vrsta ispitivanja i kako je to opisano u odredbama, nego je dovoljno samo ukratko opisati kako su tekla javna ispitivanja i svečanosti. Iz 236. poglavlja pod nazivom *Općenito o uspostavljanju ispita*⁸² saznaje se o osnovnoj podjeli ispitivanja u gimnazijama: privatna, javna ili svečana te izvanredna. U 237. poglavlju pod nazivom *O svečanim ispitivanjima*⁸³ detaljno se opisuje kako ona trebaju biti provedena. Ona se održavaju krajem zimskog semestra (kraj travnja) i krajem ljetnog semestra (kraj rujna) za gimnazije i gramatičke škole. Iako je u djelu *Povijest osječke Kraljevske gimnazije* vidljivo da su učenici izvodili pjesme i govore i povodom kraja zimskog semestra, iz *paedeuteriona* je očito da su se održavali *finito cursu scholastico*,⁸⁴ *cum fine a(nni) scholastici*,⁸⁵ odnosno na kraju školske godine, dakle krajem ljetnog semestra. Upravitelj, tj. ravnatelj, odlučuje kada će se svečana ispitivanja održati te poziva najslavnije muškarce iz svakog staleža, kako iz grada, tako iz okolice, te roditelje djece. Odredbe potom okvirno opisuju kako ispitivanje treba teći i kako se treba pripremiti za njih. Osim spominjanja svete mise prije ispitivanja i mise zahvalnice nakon, u *Ratio*

⁸¹ SALOPEK, 2017: 15-16.

⁸² RE 1777: *De instituendis Tentaminibus generatim*, str. 434.

⁸³ RE 1777: *De Tentaminibus solennibus*, str. 434-439.

⁸⁴ Andrejević 1842., Hegedušević 1840. (v. u prilogima).

⁸⁵ Georgijević 1839., Barts 1840. (v. u prilogima).

educationis nije određen daljnji tijek svečanosti. Međutim, u već spomenutom djelu *Povijest osječke Kraljevske gimnazije*, koju su pisali ravnatelji gimnazije od 1765. do 1838. godine, može se pratiti razvoj svečanosti. Te se svečanosti održavaju nekoliko dana nakon obrana teza, tj. svečanih završnih ispitivanja. Iako se svečanosti povodom kraja školske godine ne spominju u 18. stoljeću, najvjerojatnije zbog slabije financijske situacije gimnazije i manjeg broja učenika, početkom 19. stoljeća takvi zapisi postaju sve češći, a opisi sve detaljniji. Školske godine 1813./1814., kada se škola približavala broju od 200 učenika,⁸⁶ navodi se da se nakon održanih ispita održala svečana misa i zahvalnica (*Te Deum*), a potom se otišlo u školsku dvoranu gdje se pred gostima pročitala klasifikacija.⁸⁷ Klasifikacija se godišnje izdavala kao popis učenika škole prema uspješnosti po razredima. Kasnije će se klasifikacije tiskati i svečano objavljivati te je uz pomoć njih moguće pratiti obrazovni put učenika, a posebno onih najboljih u generaciji. Takvi učenici bi na svečanostima recitali pjesme ili govore na latinskom ili rjeđe na nekom drugom jeziku. Upravo sljedeće školske godine, 1814./1815., postoji prvi zapis o nastupu trojice učenika, jednog iz drugog razreda *humaniora*, i dvojice iz prvog razreda *humaniora*.⁸⁸ Zabilježen je i slučaj izvanrednog ispitivanja u lipnju 1822. godine prilikom posjete grofa Josipa Sermage de Szomszédvára, vrhovnog kraljevskog ravnatelja studija i škola zagrebačkog okruga. U prisutnosti više uglednika ispitao je više razreda te je bio potpuno zadovoljan i pohvalio je profesore.⁸⁹ Porast ugleda osječke gimnazije očituje se i u drugim elementima. Brojčano, osječka gimnazija 1822. godine prelazi brojku od 250 učenika.⁹⁰ Što se tiče svečanosti, s vremenom zapisi o njima postaju redoviti, a one sadržajno sve bogatije. Školske godine 1821./1822. spominje se i običaj korištenja truba i timpana, čime svečanosti u osječkoj gimnaziji dobivaju svoj najsvečaniji zabilježeni oblik koji će se nastaviti do kraja zapisa.⁹¹

Školske godine 1833./1834. nakon zimskih semestralnih ispitivanja zabilježen je poseban oblik svečanosti gdje se, uz redovite deklamacije učenika, pohvale, javni pljesak, čitanje klasifikacije i zvukove truba i tutanj timpana, navodi dvostruki povik „Vivat!“⁹² za učenike iz prve

⁸⁶ MATIĆ, 1937: 79.

⁸⁷ MARTINČIĆ, 2001: 155.

⁸⁸ MARTINČIĆ, 2001: 159.

⁸⁹ MARTINČIĆ, 2001: 189.

⁹⁰ MATIĆ, 1937, 79.

⁹¹ MARTINČIĆ, 2001: 189.

⁹² „Živio!“.

klase, za učenike iz druge klase jedan povik, te za čitavu prvu klasu povik „Vivant!“.⁹³ Iako su svečanosti nakon zimskih semestara zapostavljene u *Historiji*, ovo može biti dokaz da su i one bile vrlo svečane te ostavlja mogućnost da su brojni elementi svečanosti ostali nezabilježeni u ovoj knjizi.

Školske godine 1835./1836. u osječkoj gimnaziji prvi put se spominje tiskanje i svečano objavljivanje učeničkih govora,⁹⁴ a upravo iz te godine postoji sačuvani naslov prvog *paediction*a osječke gimnazije, ali sama pjesma nije sačuvana kao ni ime autora.⁹⁵ Nažalost, knjiga završava školske godine 1837./1838. bez spominjanja svečanosti na kraju školske godine, pred sam početak procvata sačuvanih tiskanih *paedeuterion*a. Ipak, u ovom razdoblju sačuvana su tiskana gimnazijska godišnja izvješća,⁹⁶ tj. tiskane klasifikacije.

⁹³ „Živjeli!“; MARTINČIĆ, 2001: 241.

⁹⁴ MARTINČIĆ, 2001: 271.

⁹⁵ JURIC, 2011: *Paediction, quod scholis finitis Palaestrae Eszekinensis paedagogis ... obtulere secundae humanitatis scholae juvenes laeto et ferventi voto Eszekini.*

⁹⁶ MARTINČIĆ, 2001: 293.

3. O AUTORIMA I PJESMAMA

Informacije o autorima uglavnom dolaze iz tiskanih klasifikacija, a sačuvane su one iz 1834. te u razdoblju 1838. – 1842. godine. Radi se o godišnjim izvješćima koje je tiskala Divaldova tiskara za potrebe gimnazije i franjevacca Provincije sv. Ivana Kapistrana, koji su je u tom razdoblju vodili. Samim tablicama gotovo uvijek prethode izabrani stihovi ili izreke, najčešće Ovidija, Plinija, sv. Ivana Zlatoustog ili novonapisani stihovi,⁹⁷ a služe kao slogan. Glavni motivi stihova su: važnost učenja, ubiranje plodova učenja, zahvalnost učiteljima na trudu i sl. Potom slijede popisi svih razreda (dva humanistička i četiri gramatička) i poredak učenika, među kojima *eminentes*, tj. odličnici, predstavljaju najbolje. Na popisu se javljaju i određeni simboli uz imena učenika, koji su objašnjeni na posljednjoj stranici klasifikacije, gdje se nalazi i broj učenika u školi. U svakoj klasifikaciji najčešće se javlja slovo „L“ ispred imena, što znači da su ti učenici javno držali govor ili recitali pjesmu. Slovo „L“ najvjerojatnije predstavlja *Latine*, tj. da su govorili na latinskom, a moguće je da znači i *laudantes*, tj. oni koji pjevaju hvale. Radi se isključivo o *eminentes* koji pohađaju humanističke razrede. Osim te oznake, česta je oznaka „G. n. u. R.“ (*Graecae non unitae Religionis*) nakon imena, što znači da su ti učenici pohađali nastavu po programu za drugu vjeru: pravoslavnu, helvetsku (tj. protestantsku), ili židovsku, što je objašnjeno na kraju klasifikacija.⁹⁸ Na popisima iz 1834.⁹⁹ i 1838. godine¹⁰⁰ oznaka zvjezdice („*“) objašnjena je na mađarskom jeziku, a predstavlja nekolicinu učenika koji su držali govore na mađarskom jeziku. Slična stvar pojavljuje se 1841. godine, ali pod oznakom „H“ ispred imena (*Hungarice*).¹⁰¹ Konačno, posljednji i najrjeđi simbol u navedenim klasifikacijama jest ponovno zvjezdica („*“), koja se javlja samo 1842. godine i predstavlja trinaestoricu učenika koje je stipendirala zaklada

⁹⁷ Usp. *Juventus* 1834. (b. 50), *Juventus* 1838. (b.100), *Juventus* 1839. (b. 118), *Juventus* 1840. (b. 128) *Juventus* 1841. (b. 101).

⁹⁸ *Juventus*, 1834: 8.

⁹⁹ *Juventus*, 1834: 4, 8.

¹⁰⁰ *Juventus regii majoris gymnasii Eszekinensis ord. s. Francisci prov. Capistranae e moribus, et studiis semestrii posterioris in classes pro merito relata MDCCCXXXVIII*. Osijek, Tiskara Martina Alojzija Divalda, nadalje *Juventus*, 1838: 8.

¹⁰¹ *Juventus regii majoris gymnasii Eszekinensis ord. s. Francisci prov. Capistranae e moribus, et studiis semestrii posterioris in classes pro merito relata MDCCCXLI*. Osijek, Tiskara Martina Alojzija Divalda, nadalje *Juventus*, 1841: 3, 7.

Ilije Lekića, osječkog trgovca iz 18. st., s 10 forinti, a među njima je i učenik i pjesnik Bogoljub Andrejević.¹⁰²

Prije pojedinačnih analiza pjesama, ukratko treba reći nešto općenito o pjesmama. U pjesmama Bartsa i Andrejevića javljaju se kronogrami umjesto klasičnog pisanja godine nastanka pjesme u naslovu. Kronogramima pjesnici ističu godinu nastanka pjesme tako što posebno slova koja predstavljaju rimske brojke (I, V, X, C, D, M) budu napisana velikim tiskanim slovom, a njihovim zbrajanjem se dolazi do godine nastanka pjesme. Andrejević jedini, uz ovaj princip, koristi i kompliciraniji numerološki način, koji će biti objašnjen pri analizi njegove pjesme. Analiziranim pjesmama također redovito prethode stihovi uzeti od antičkih autora ili jednom homilije sv. Ivana Zlatoustog, ili stihovi koje su smislili sami autori (Barts i Andrejević). Pjesnici se obraćaju ravnatelju (često *rector*) i profesoru, a ponekad profesorima u množini. U vrijeme izlaska navedenih sedam *paedeuteriona* direktor, tj. ravnatelj, gimnazije bio je fra Marijan Jaić (1837./8. do 1844./5).¹⁰³ Pjesnici se obraćaju i profesoru, koji je vjerojatno bio njihov tadašnji učitelj drugog razreda *humaniora*, fra Oton Babulák (od 1832./3. do smrti 27. XI. 1839.) i fra Fortunat Nagy (1840./41. – 1844./5), ili svim profesorima škole.

3.1. Franciscus Janda

3.1.1. Biografija

Franjo Janda rođen je u Osijeku.¹⁰⁴ Jedini se put spominje u sačuvanim klasifikacijama tek 1838. godine, kada je i održao svoj javni nastup i izrecitirao pjesmu.¹⁰⁵ Sačuvana je i tiskana klasifikacija iz 1834. godine, kada je Janda trebao biti na drugoj godini gramatičkog razreda,¹⁰⁶ što je vidljivo i po ponavljanju nekih imena iz popisa iz 1834. i 1838. godine. Međutim, Janda se ne pojavljuje na tom popisu, što sugerira da je gramatičku školu završio u drugom mjestu, gdje postoji gramatička škola, ali ne i humanistički razredi. Janda 1838. godine dijeli prvo mjesto u klasi među *eminentes* i uz njegovo ime također se javlja slovo „L“, kao i uz još trojicu učenika na godini.¹⁰⁷

¹⁰² *Juventus regii majoris gymnasii Eszekinensis ord. s. Francisci prov. Capistranae e moribus, et studiis semestrii posterioris in classes pro merito relata MDCCCXLII*. Osijek, Tiskara Martina Alojzija Divalda, nadalje *Juventus*, 1842: 2, 6.

¹⁰³ MATIĆ, 1937: 72.

¹⁰⁴ RADMAN, 2001: 110.

¹⁰⁵ *Juventus*, 1838: 3.

¹⁰⁶ *Juventus*, 1834.

¹⁰⁷ *Juventus*, 1838: 3.

3.1.2. *Paedeuterion*

Pjesma je pisana u sapfičkoj strofi, koja se sastoji od tri sapfička jedanaesterca i jednog adoneja. Pjesma sadrži 31 sapfičku strofu, tj. 124 stiha, a nosi naslov: *Paedeuterion honoribus administratorum rei litterariae regii gymnasii Essekinensis in perenne gratitudinis, pietatis, filialisque obsequii symbolum a II. humanitatis ejusdem Palaestrae litterariae alumnis A.R.S. MDCCCXXXVIII pio corde D. D. D.*¹⁰⁸ Prethode joj dva citata iz Ovidija i Horacija:

*Jure solennis mihi, sanctiorque / Hic Dies*¹⁰⁹

Horat. *Libr. 4. Od. 11. /17/*

Pauca quidem, fateor; sed Di dent plura rogatis, / Multiplicentque suo vota favore mea.

P. Ovid. *Nas. Ibis /641-642/*

Janda prvim stihom želi reći da mu je ovaj dan svetiji i svečaniji od drugih, jer Horacije u tim stihovima spominje rođendan. Janda u druga dva stiha moli da mu bogovi daju više nego što traži i da uvećaju njegove molitve.

3.1.3. Sadržaj

Janda pjesmu započinje invokacijom, što je česti antički element poezije i vidat će se i u drugim pjesmama zahvalnicama. Pjesniku radosna svjetlost koja svijetli s visokog Olimpa pruža čast da govori među učenim muževima (1-4), tj. među profesorima i uglednim ljudima na svečanosti završetka školske godine, a zato Janda poziva svetu Kamenu,¹¹⁰ da mu donese pomoć kako bi imao snage spjevati velika djela muževa u ovom sjajnom krugu, iako jednostavnim stihom (5-8). Pjesnik stoga koristi pomoć muze umanjujući svoju vještinu (topos skromnosti) kako bi se zahvalio profesorima na njihovim djelima. Slijede stihovi u kojima pjesnik alegorično opisuje završetak školovanja i zahvaljivanje profesorima prije zasluženog odmora. Pjesnik govori u ime

¹⁰⁸ Knjižnica Franjevačkog samostana sv. Križa u osječkoj Tvrđi, *Paedeuterion honoribus administratorum rei litterariae regii gymnasii Essekinensis in perenne gratitudinis, pietatis, filialisque obsequii symbolum a II. humanitatis ejusdem Palaestrae litterariae alumnis A.R.S. MDCCCXXXVIII pio corde D. D. D.* Osijek, Tiskara Martina Alojzija Divalda; dostupno i u NSK: Zbirka rijetkosti: RIIF- 8°- 46 a,b.

¹⁰⁹ Janda je umetnuo *Hic Dies* iz 15. stiha iste pjesme da bi mu se uklapalo u značenje.

¹¹⁰ Kamena, jedna od rimskih božica, često identificirana s muzama, LHER, str. 378.

svih učenika te se stoga u nekim dijelovima pjesme obraća u prvom licu množine. Piše da se bliži vrijeme koje traži da učenici, odloživši već završeni trud, požure obnoviti umorne snage medenim odmorom (9-12), i da napuštajući mirne obale Helikona,¹¹¹ na kojima su se bile hranile njihove duše, na oltarima posvete tamjan (13-16). Pjesnik potom piše kako je on iz svog nježnog srca odaslao zahvale učiteljima, koji su im omogućili da nadvise vrhove Pinda¹¹² (17-20), ali se ujedno hiperbolično pita tko bi ikad mogao vratiti zahvale koje odgovaraju njihovim zaslugama i tko bi ikad mogao dati dovoljno dostojnih darova (21-24). Janda stoga za pomoć poziva i Feba kojega moli da primi njegovu zvučnu kitaru i njegove slabe snage koje nadilazi uzvišeni sadržaj (25-28) te ga moli da nastoji slaviti hvale prema vođama i ukrasiti im vrline, jer poštena Temida¹¹³ odavno traži da se to iskaže (29-32), odnosno pravda personificirana u božici Temidi traži da se hvale zasluge profesora. Također moli Feba i da požuri Orfej, dok svira trzalicom (33-36), i da dođe snažnim i brzim korakom izliti svoju melodiju radi čašćenja tolikih djela učitelja (37-40). Janda želi da se time vrati barem neka zahvala za njihove tako velike zasluge, kojima su se danju i noću trudili oko učeničke dobrobiti (41-44).

Janda se zatim obraća prvo mnogo štovanom ravnatelju, kojeg naziva *scholarcha*¹¹⁴ i po zaslugi mu daje ime oca (45-48). Njemu, koji je bio ures istinske pobožnosti i upravitelj i čuvar njihove sudbine učenici posvećuju zavjete ustrajnim srcem (49-52) i traže da ga višnji dobrostivo i obilno zasipaju darovima i da slavan po zaslugama pristupi Kraljevstvu Nebeskom (53-56). Pjesnik ga obasipa brojnim epitetima: da je otac kojeg treba štovati u svako vrijeme, da je budni hranitelj, pastir mladosti i da je triput ljubljeni muž (57-60), a za njegove brige i očinsku ljubav oni su dužni u sve vijekove isplatiti najveće zahvale, koje im je vječne slatko isplatiti njemu (61-64). Janda želi da im on dopusti posvetiti svoja srca i da ih kao uvijek postave u hraniteljske ruke (65-68) i da iz njegovih djela bude dozvoljeno vidjeti kolika je pobožnost i ljubav istinskog učitelja prema mladosti i kolika briga (69-72). On ih je sve čuvao očinskim trudom, svatko od njih to kaže, i pozivao je natrag svakoga tko je srljao prema grijehu (73-76), želeći gozbama čedne Minerve i okusima slatkih vrlina uvijek hraniti njihove nježne duše (77-80). Janda ravnatelju daje osobine pobožnog oca koji brine o moralnom odgoju djece, a u stihovima se osjeti suživot kršćanskih i

¹¹¹ Helikon, planina u Beotiji, posvećena Apolonu i muzama, simbol pjesništva i pjesničkog nadahnuća, LHER, str. 1300.

¹¹² Pind, gora u Tesaliji, posvećena muzama, LHER, str. 2344.

¹¹³ Božica pravde i zakona, rimski pandan je *Justitia*. „Temida“, HE.

¹¹⁴ Grč. σχολάρχης, poglavar škole u antičkoj Grčkoj, ali i naziv za poglavara Platonove akademije. *Internet Encyclopedia of Philosophy*.

antičkih motiva (otac-pastir koji čuva od grijeha, ali i čedna Minerva, zaštitnica školstva, koja daje vrline). Pjesnik u idućim strofama upućuje svoje želje ravnatelju, čijom se pomoću ove pjesme uzdižu, želeći da bude zdrav, sretan i da krepak živi dugu starost (81-84), da u njegovoj vlasti ostane skrbništvo sluge Božjeg, koji daleko odvrća divlje opasnosti, i da se tako sretna vremena uzvrate njegovoj vrlini (85-88). Ipak družba sestara, tj. muze ne mogu vratiti dostojne zahvale, stoga će vrhovni upravitelj, tj. Bog, vidjeti sjajne zavjete (89-92), kojima učenici žele da ravnatelj bude blažen, i da mu Bog dodijeli za tolike zasluge na svom Olimpu dostojnu krunu počinka (93-96).

Janda se nakon obraćanja ravnatelju obraća svim učiteljima Palade koji su ih čuvali nasuprot navala mora, da ih ne odvuču valovi. I njima isto tako priliči da jednako (97-100) iz srca posvete zavjete i da njima, koji su hranili njihove duše hranom Minerve, kažu pozdrav (101-104). Jandine želje svim učiteljima nastavljaju se u idućim strofama. Želi da im višnji daju da mogu pristupiti spokojnom i radosnom licu svijeta u mirno vrijeme (105-108), da ih nikad ne pogode strelicama teške boli ili žalosnim bolestima i neka ih prati briga i naklonost kralja višnjih, tj. Boga (109-112). Također, želi da od njih uvijek bježi ono što bi prigušeno možda moglo prodrijeti u srca: strah, žal, bol, tmurna tuga i tjeskoba (113-116), i neka poslije mirnog i blaženog života, blagi upravitelj (Bog), zarezavši nit,¹¹⁵ uveća njihova djela darom blaženstva u raj (117-120). U posljednjoj strofi upućuje pozdrav, sjećajući ih se do smrti, i moli da prime ovu pjesmu u znak pobožnosti (121-124).

¹¹⁵ Metafora o završetku života. Prema rimskoj mitologiji, Parke su tri božice sudbine, Klota prede nit života, Laheza određuje duljinu, a Atropa škarama siječe konac života. „Moire“, HE.

3.2. Theodorus Georgievics

3.2.1. Biografija

Teodor Georgijević rođen je u Osijeku.¹¹⁶ Prvi se put spominje u tiskanoj klasifikaciji osječke gimnazije iz 1838. godine kao učenik I. godine humanistike na trećem mjestu među *eminentes*.¹¹⁷ Uz njegovo ime stoji slovo „L“, što označava da je i onda održao govor ili izrecitirao pjesmu, te slova „G. n. u. R.“, što znači da je pohađao vjerske predmete za drugu religiju („helvetsku“, tj. kalvinističku, židovsku ili pravoslavnu). U klasifikaciji iz 1839. godine učenik je II. godine humanistike također s oznakama „L“ i „G. n. u. R.“ i drugi je među *eminentes*.¹¹⁸

3.2.2. Paedicteron

Pjesma je pisana u alkejskoj strofi, koja se sastoji od dva alkejska jedanaesterca, alkejskog deveterca i alkejskog deseterca. Pjesma sadrži 19 strofa, tj. 76 stihova. Georgijevićeva pjesma nosi naziv: *Paedicteron honoribus administratorum rei litterariae Palaestrae Essekinensis in perpetuum verae, sinceraeque gratitudinis, ac venerationis pignus II. humanitatis alumnis cum fine anni scholastici 1839 dedicatum*.¹¹⁹ Pjesmi prethode dva Ovidijeva stiha:

Parva quidem fateor pro magnis munera reddi;

Ovid. *Pont. Liber IV. Eleg. 8. /35/*

Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas.

Ibidem Liber III. Eleg. 4. /79/

Georgijević prvim Ovidijevim stihom želi reći da priznaje kako su mali darovi koje uzvrća za tako velike darove koje je primio, odnosno smatra da njegove zahvale nisu dostojne zasluga učitelja. Drugim stihom iskazuje da, iako mu nedostaje snage, treba pohvaliti njegovu želju.

¹¹⁶ RADMAN, 2001: 110

¹¹⁷ *Juventus*, 1838: 3.

¹¹⁸ *Juventus regii maioris gymnasii Eszekinensis ord. s. Francisci prov. Capistranae e moribus, et studiis semestrii posterioris in classes pro merito relata MDCCCXXXIX*. Osijek, Tiskara Martina Alojzija Divalda, nadalje *Juventus*, 1839: 3.

¹¹⁹ Knjižnica Franjevačkog samostana sv. Križa u osječkoj Tvrđi, *Paedicteron honoribus administratorum rei litterariae Palaestrae Essekinensis in perpetuum verae, sinceraeque gratitudinis, ac venerationis pignus II. humanitatis alumnis cum fine anni scholastici 1839 dedicatum*. Osijek, Tiskara Martina Alojzija Divalda; dostupno i u NSK: Zbirka rijetkosti: RIIF- 8°- 57 Privez 30.

3.2.3. Sadržaj

Georgijević pjesmu započinje invokacijom muze da pjeva pobožnu pjesmu, dok sjaji svjetlo iznad visokog neba, kojem se raduje mladež kad su odbačene mučne brige (1-4). Pjesnik posebno imenuje dvije muze: Kaliopu, da mu kaže što treba otpjevati i da mu kaže čije ime da odzvanja lirom, te Klio, da mu otkrije od koga zaslužnog da štuje veliku slavu muževa (5-8), budući da je ona muza zaštitnica povijesti. Georgijević potom daje antičke primjere slavni ljudi, odnosno vojskovođa, poput slavne rimske patricijske obitelji Scipiona¹²⁰ koji nadvisuju svoje neprijatelje kao što sunce sjajem pobjeđuje i munje i kiše i koji odnose palminu granu (9-12), ili neustrašivog slavnog Filipovog sina¹²¹ koji je tugovao jer nije preostalo ništa od očeve vrline što bi nadmašio (13-16). Pjesnik pak smatra da duh muze ne treba opjevavati ratove i hvaliti krvave pobjede, nego hvaliti muževe koji daju svete poduke (17-20). A to su oni koji odgajaju učenike i njima se svijetla vrlina ljupko nasmiješila i njih dostojne zagrljaja potpomogle su pravednost i ispravnost (21-24). Potom ponovno poziva muzu da proslavi pobožnim hvalama nagrade za zasluge muževa, koji su uvijek izgarali dati dostojne zavjete za velika slavna djela (25-28). Poziva muzu da slavi njih, učitelje, kojima na čelu stoji rijetka, vječna vrlina i koje su vrijedne odlično nagradili zvjezdani zborovi (29-32).

Georgijević se zatim obraća učitelju, koji muzama dopušta da kušaju iz bistrog vala obilne rijeke, dok se čuje Jeka¹²² i šuplje kamenje odjekuje s visoke planine (33-36). Same muze nude sastaviti pjesme da bi isplatile hvale za tolika dobra i ukrasile njegove čudesne vrline i djela (37-40). Nastavlja s pohvalama da učitelj treba biti slavljen i da je Palada¹²³ tražila da bude pratitelj njene hvale, jer je učio mlade (41-44) da idu po svetom putu vrlina kojim je njihov um nošen u nebesa i kao što čuvar čuva žrtvenu janjad, tako on čuva mlade (45-48). Georgijević smatra da je nemoguće počastiti sav ukras njegovog uma, jer bi to bilo kao istražiti koliko je zvijezda na nebu ili koliko ima biljaka na širokim poljima (49-52), jer su njegova sjajna djela bez granica, ali ipak moli da bude dosta ako bi ga slavili ovom pjesmom (53-56). Posljednji se put u pjesmi obraća učitelju, čija će slava ostati ovdje sve dok riba bude u rijekama, sa željama da dugo živi na slavu

¹²⁰ Scipioni, slavna rimska patricijska obitelj, konzuli i vojskovođe.

¹²¹ Aleksandar Veliki, sin kralja Filipa II. Makedonskog.

¹²² Nimfa pretvorena u stijenu i osuđena ponavljati sve što dopre do nje. LHER, str. 809.

¹²³ Palada, jedan od pridjevaka božice Minerve u značenju djevojka. „Atena“, HE.

domovine (57-60) i da on, učitelj Pinda,¹²⁴ dobroniv primi zahvale za svoje zasluge, koje mu uzvraćaju učenici, koje je uvijek čuvao u očinskom krilu (61-64).

Pred kraj pjesme kratko se obraća ravnatelju,¹²⁵ želeći da ga Apolon slavi lirom i da mu nebesa uzvrate zahvale za zasluge i za očinsku brigu (65-68). Zatim se obraća svim učiteljima, čije se darove, koji su oni vrlo teške nosili učenicima, konačno usuđuje dotaknuti pjesmom (69-72). U posljednjem stihu navodi muzu kao onu koja vraća zaslužene hvale i završava pjesmu pobožnim glasom: *Valete!* (73-76).

3.3. Joannes Barts

3.3.1. Biografija

Ivan Barts rođen je u Đakovu.¹²⁶ Ne spominje se u klasifikaciji iz 1838. što znači da je gramatičke razrede vjerojatno završio u drugom mjestu. Prvi se put spominje u klasifikaciji osječke gimnazije iz 1839. godine kao učenik prvog humanističkog razreda i četvrti u poretku *eminentes*. Već je onda održao javni govor ili otpjevao pjesmu, jer se ispred njegovog imena nalazi slovo „L“, kao i ispred njegovog vršnjaka Josipa Hegeduševića.¹²⁷ Drugi put se pojavljuje u klasifikaciji iz 1840. godine kao drugi u poretku *eminentes* također s oznakom „L“,¹²⁸ a ta pjesma je tiskana i sačuvana.

3.3.2. *Paedicteron*

Pjesma se sastoji od 88 stihova, tj. 44 elegijska distiha, a njen puni naslov je: *Paedicteron honoribus administrorum rei litterariae in R.M. gymnasio Essekinensi directoris, et professorum colendissimorum, in perennem, pro impensis fatigiis, gratitudinis tesseram, cum fine a. scholastici 1840. nomine II. humanit. auditorum, decantatum a Joanne Barts in eodem gymnasio poeseos*

¹²⁴ Vidi bilješku 112.

¹²⁵ Teško je razlučiti kada se Georgijević obraća učitelju, a kada ravnatelju. Moguće je da se i ranije obraća ravnatelju kojemu daje druge nadimke poput *Doctor* ili *Pindi Magister*, ali tek na kraju koristi riječ *Rector*.

¹²⁶ RADMAN, 2001: 110.

¹²⁷ *Juventus*, 1839: 3.

¹²⁸ *Juventus regii maioris gymnasii Essekinensis ord. s. Francisci prov. Capistranae e moribus, et studiis semestrii posterioris in classes pro merito relata MDCCCXXXX*. Osijek, Tiskara Martina Alojzija Divalda., nadalje *Juventus*, 1840: 3.

auditore.¹²⁹ Pjesmi prethodi Bartsov elegijski distih u kojem se krije kronogram, a zbrajanjem slova koja predstavljaju brojke dolazi se do godine 1840.

„sVsCIPItote pIas grates, aC vota MagIstrI, / qVae VobIs pInDI grata IVVenta CanIt.”

„Učitelji, primite pobožne zahvale i zavjete, / koje vam zahvalna mladost Pinda pjeva.“

3.3.3. Sadržaj

Pjesma započinje pejzažnim opisom zlatnog pšeničnog polja pod blještavim suncem. Pjesnik vrijeme žetve bogatih polja metaforički prikazuje kao kraj školovanja, odnosno skupljanje plodova znanja stečenog tijekom obrazovanja (1-2). Zatim poziva mladost da otpjeva zdušnu pjesmu (3-4), kao što je bio običaj i pravilo na kraju školovanja. Tu pjesmu posvećuje učiteljima, koje naziva žeteocima, koji skupljaju žito i ispunjavaju žitnice, i smatra da ih treba nagraditi (5-6). Potom se javlja invokacija, pjesnik zaziva muzu za inspiraciju i pomoć (7-10). On sam ne zna kako se može odužiti učiteljima, stoga mu je potrebna inspiracija odozgo. Barts pak uvodi i kršćanskog Boga kao izvor istinske inspiracije (11-12), tako da ga u isto vrijeme inspiriraju antička muza i kršćanski Bog. Pjesnik tek osnažen inspiracijom muze i Boga može zaslužnim učiteljima sastaviti pjesmu (13-14).

Time završava uvodni dio pjesme i dolazi se do glavnog elementa *paedicteria*, a to je izricanje zahvalnosti učiteljima za sve što su učinili svojim učenicima. Barts se počinje obraćati učiteljima (*Vos*) koje smatra zaslužnima za odgoj mladeži te im iskazuje potpunu zahvalnost iz vlastitog srca (15-18). Zatim slijede anaforični distisi u kojemu Barts ističe da je studij, kojim je opremljen od prvih godina tražio povoljnu sudbinu i čije njegovanje po svijetu otvara put učenim muževima. Studij je srećom blagoslovio Flake i po studiju Nazonu dolazi slava te njime toliko ukrašen pjesnik tražio je zahvalnost, a nju traži i njegova dužnost (19-26). Potom Barts uspoređuje davanje zahvalnosti Bogu učenika i prirode: kao što i usjevi spuštaju vrhove, tako i učenici trebaju vratiti založenu zahvalnost Bogu zbog slatkih uzetih nagrada (27-30). Barts u nadolazećim stihovima zahvalnost upućuje učiteljima (*Magistros*), počevši od ravnatelja (*Director*). Učitelji su

¹²⁹ Knjižnica Franjevačkog samostana sv. Križa u osječkoj Tvrđi, *Paedicteron honoribus administratorum rei litterariae in R.M. gymnasio Essekinensi directoris, et professorum colendissimorum, in perennem, pro impensis fatigiis, gratitudinis tesseram, cum fine a. scholastici 1840. nomine II. humanit. auditorum, decantatum a Joanne Barts in eodem gymnasio poeseos audire*. Osijek, Tiskara Martina Alojzija Divalda; dostupno i u NSK: Zbirka rijetkosti: RIIF- 8°- 57 Privez 34.

svojim naporima uresili razum učenika (31-32), na čemu im Barts zahvaljuje napuštajući Paladinu zgradu (školu), nakon šest godina, što je pjesnički izrekao izrazom „već je šest puta Cerera porezana“ (33-34). Izrazom *sexta resecta Ceres*, Barts metonimički hoće reći da je prošlo šest žetvi (budući da je Cerera božica poljodjelstva i žetve), tj. godina, koliko u to vrijeme traje gimnazijsko obrazovanje. Potom se obraća ravnatelju kojeg obasipa sjajnim epitetima, a Barts hvali i njegovo poučavanje (35-38). U sljedećim anaforičnim stihovima (39-42) Barts opisuje kako velika kuća (škola) osječke Palade blista poput Mjeseca dok je on ravnatelj i kako se mladost raduje njemu i tri puta mu iz duše pjeva zahvalnu pjesmu. Zatim ga naziva osječkim i školskim uresom kojega slave njegova osjetila (43-44). U tim stihovima jasne su antičke poveznice: Osijek naziva njegovim antičkim imenom *Mursa*, a školu posvećuje upravo osječkoj Paladi (*Mursae Pallas*), a potom ravnatelja naziva Mursinim uresom i uresom Palestre, što je metaforički naziv vježbališta za um. U sljedećim stihovima (45-46) Barts piše kako je bio uronjen u aonske vode da bi mogao ravnatelju vratiti dostojne hvale. Aonija predstavlja područje u Beotiji u kojemu, prema mitologiji, obitavaju muze,¹³⁰ stoga ovdje pjesnik ponovno pridaje inspirativnu ulogu muzama. Sjajni epiteti se nastavljaju, Barts ravnatelja opisuje kao pobožnog muža koji sjaji s tisuću zasluga i posjeduje talente uma i krepost Boga (47-48) i kaže da mu pruža onoliko zahvalnosti i zavjeta, koliko svjetla njegove vrline svijetle. (49-50). Hvaljenje ravnatelja završava navodeći da čitava mladost gimnazije Murse viče: „Živio, štovani oče!“¹³¹ (51-52). Potom se pjesnik u nadolazećim stihovima obraća učitelju kojeg naziva voljenim, časnim ocem (53-54). Smatra da je dostojan pohvala, kojima ga svatko ukrašava i da blistaju znakovi njegove vrline (55-56). U idućim stihovima Barts prikazuje sliku neustrašivog učitelja koji po studenoj zimi i pod kišnim oblacima žuri poučavati učenike u školu (57-60). Pripisuje mu zasluge i naziva ga sjajnim mužem i blistavom časti Palestre, odnosno škole, kojeg štuje pjesnikova malena muza (61-62). Pjesnik zatim nastavlja s dobrim željama učitelju: da primi milu pjesmu mirnim očicama i da poželi da njegova pjesma nadopuni one kojih nema (63-64), a polaže mu svete darove na oltar kao pobožne zavjete kako bi ljubav učenika bila poput zaloga (65-66). Gimnazijske molitve (ili zavjeti) zbog zasluga traže da jednom dotakne visoke časti dugog života (67-68) i tad će muza Talija s ustima od ruže donijeti drage vijesti i dokazati da zahvalnost ima težinu (69-70). Barts, štovatelj pijerijskog¹³² studija, zavjetuje (71-72)

¹³⁰ LHER, str. 170.

¹³¹ Ovo potvrđuje da je u školi uistinu postojao običaj klicanja „Živio!“ na latinskom, što doznajemo i iz *Povijesti osječke kraljevske gimnazije*, v. poglavlje 2.3.

¹³² Pijeride, naziv za Muze po pokrajini Pijeriji. LHER, str. 2238.

da učitelji žive dugo godina s Nestorom¹³³ i da im nit života produlje okrutne Parke (73-74). Želi da im glavu ovjenčaju mirisni vijenci mladosti i da im grudi uresi čast Narcisa (75-76) i da ih njihova zahvalnost, koja se širi kroz cvjetne šapate, dotakne pobožne svojim umirujućim mirisom (77-78). Kako bi pohvale dotakle njihove talente i nakon smrti, za njih moli ljupke Elizijske poljane (79-80). Na kraju se obraća samim učenicima, šticeenicima muza, predragim Paladinim Larima (81-82), učenim Kastalidama,¹³⁴ šticeenicima Helikona,¹³⁵ da im otpjeva pjesmom posljednje riječi (83-84). U zadnja četiri stiha Barts moli da svi budu jednoglasno pozdravljeni: i lovor koji se zelene u njihovim visokim planinama, i bilje koje se zeleni i rijeke koje teku i koji se god učitelj ističe darovitošću pod njihovim krovovima (85-88).

3.4. Josephus Hegeduschevich

3.4.1. Biografija

Josip Hegedušević rođen je 19. ožujka 1823. godine u Vukovaru.¹³⁶ Njegovo ime pojavljuje se u tiskanoj klasifikaciji osječke gimnazije iz 1838. godine, kada je pohađao IV. godinu *grammaticae* i bio najbolji u razredu (*eminens*),¹³⁷ kao i sljedeće godine kada pohađa I. godinu *humanitatis*.¹³⁸ Posljednji put na popisu javlja se s Ivanom Bartsom 1840. kada završava osječku gimnaziju,¹³⁹ povodom čega, kao i Ivan Barts, piše *Praedeuterion*. Osim ove prigodnice, iste godine (24. 2. 1840.) napisao je i prigodnicu *Elegia honoribus*, povodom novčane nagrade i carskog odlikovanja učitelja Placida Schroota,¹⁴⁰ što ga posebno ističe među ostalim gimnazijalcima jer je napisao dvije prigodne pjesme. Hegedušević postaje istaknuta ličnost grada Đakova, gdje će godinama raditi kao doktor medicine te kaptolski liječnik i osobni liječnik biskupa

¹³³ Najstariji i najmudriji grčki junak u Trojanskom ratu, sinonim za dug život, mudrost i iskustvo. „Nestor“, HE.

¹³⁴ Kastalija, izvor na Parnasu, posvećen Apolonu i muzama, stoga se muze zovu i Kastalidama. LHER, str. 412.

¹³⁵ Vidi bilješku 111.

¹³⁶ *Liečnički viestnik* 1886. g. br. 5. str. 91.; RADMAN, 2001: 110.

¹³⁷ *Juventus*, 1838: 4.

¹³⁸ *Juventus*, 1839: 3.

¹³⁹ *Juventus*, 1840: 3.

¹⁴⁰ Puni naslov: *Elegia honoribus R.P. Placidi Schroót, Ordinis s. Francisci Prov. Capistranae presbyteri, in Regio M. gymnasio Essekinensi professoris human. et directoris emeriti per suam Maiestatem sacratissimam pro meritis suis numo aureo maiori clementer donati, Ocassione solennis Condecorationis VII. Kal. Martii A.R.S. 1840. Nomine eiusdem palaestrae literariae, quondam Directori suo meritissimo, in perenne gratitudinis monumentum D.D.D. a Josepho Hegeduschevich, II. Humanitatis Scholae Alumno*. Osijek, Tiskara Martina Alojzija Divalda, dostupno na: katalog NSK: http://katalog.nsk.hr/F/2XLV7BLT4FX31FJIFR785PRP3ML5B1Y4UPACC16JMLDRI8HDEY-07154?func=full-set-set&set_number=000704&set_entry=000001&format=999, Zbirka rijetkosti: RIIC-8°-57 Privez 33.

Strossmayera.¹⁴¹ Umire od bolesti 21. 4. 1886. godine,¹⁴² a pokopan je na glavnoj aleji đakovačkog groblja, gdje mu nadgrobni spomenik stoji i danas.

3.4.2. *Praedeuterion*

Pjesma sadrži 32 sapfičke strofe, tj. 128 stihova. Njen naslov je: *Praedeuterion administris rei litterariae regii gymnasii Essekinensis in perenne gratitudinis monumentum ac in tesseram sinceræ pietatis finito curso scholastico 1840 cerue dicatum*.¹⁴³ Pjesmi prethode prva dva stiha dvanaeste Horacijeve ode iz prve knjige *Carmina*:

Quem virum aut heroa lyra, vel acri / Tibia sumes celebrare Clio?

Horat. *Carm: Lib: 1, Od: 12*

Pjesnik stihovima pita muzu Klio kojeg li će muža ili heroja izabrati da slavi lirom ili prodornom frulom.

3.4.3. Sadržaj

Pjesma započinje opisom svjetlećeg Titana koji na nebu najavljuje pogodno vrijeme, žuto lice (sunce) se sjaji u prostranom svijetu, a sve pobožno diše (1-4). U idućoj strofi Hegeđušević poziva cvatuću mladost da tako iz punog vrča ispije jednaku želju i sakupi radosnu žetvu teškog rada (5-8). U iduće dvije strofe pjesnik metaforički, kroz antičke motive, opisuje obrazovanje mladeži. Pjesnik pita mladež koliko je puta kotrljala Sizifov kamen po visokim grbinama da bi ondje trijezna mogla posjetiti učene vode kastalijskog vala (9-12).¹⁴⁴ Potom ju pita koliko je dugo posvećivala hitra putovanja učenoj Paladi i malaksajući vodila udove na studije. Pjesnik poziva mladost da skine teški teret s ramena i potraži luku da obnovi snage, spominjući Nereja¹⁴⁵ kako nabujava olujama, te neka joj, dok bježi od briga, tišina bude ugodna (13-20). Pjesnik time hoće poručiti mladosti da su se poput Sizifa namučili da bi došli do znanja i inspiracije, što predstavljaju kastalijske vode, putovanje Paladi predstavlja putovanje u školu, a traženje mirne luke predstavlja

¹⁴¹ *Metelgrad*.

¹⁴² *Liečnički Viestnik* 1886. g. br. 5. str. 91. (v. b. 136).

¹⁴³ Knjižnica Franjevačkog samostana sv. Križa u osječkoj Tvrđi, *Praedeuterion administris rei litterariae regii gymnasii Essekinensis in perenne gratitudinis monumentum ac in tesseram sinceræ pietatis finito curso scholastico 1840 cerue dicatum*. Osijek, Tiskara Martina Alojzija Divalda; dostupno i u NSK: Zbirka rijetkosti: RIIF- 8°- 57 Privez 35.

¹⁴⁴ Vidi bilješku 134.

¹⁴⁵ Nerej, bog mora, sinonim za ocean. „Nerej“, HE.

kraj obrazovanja. Hegedušević u idućoj strofi poziva mladost da vidi drage Penate, odnosno da se vrati kući, ali da prije toga zapjeva učiteljima dostojne hvale iz srca i da promisle što su sve oni učinili za njih (21-24). Kako bi dodatno uvjerio mladost da je nužno vratiti hvale učiteljima, Hegedušević, kao što navodi i Scaliger,¹⁴⁶ daje primjere zahvalnosti poznatih antičkih učenika spram njihovih učitelja.¹⁴⁷ Prvo daje primjer Ahileja koji je zdušno štovao Feniksa,¹⁴⁸ nikad ne dopuštajući da se ime učitelja zaboravi (25-28). Drugi primjer je snažni Makedonac¹⁴⁹ koji je, zaklanjajući u sjenama odanosti stagirskog prvaka mudraca,¹⁵⁰ u srcu hranio zahvalnu iskru (29-32). U sljedeće dvije strofe pjesnik jasno poziva šticeenike muza (učenike) da, ako je mudra starina i svaka dob uvijek ispunjavala zavjete i ako to traži njihov pobožni razum, otvore plemenita srca zahvalnim znamenjima te da svjedok bude milostivi Bog (33-40). Ovdje se jasno vidi pozivanje i na antiku i na kršćanskog Boga.

Kao i u ostalim pjesmama, pjesnik prvo počinje iskazivati zahvalnost ravnatelju. Obraćajući mu se, naziva ga mudrim ravnateljem koji je korisnim trudom posvetio uglađen izdanak domovini, dok je oprezno pomicao krhku splav (mladeži) sklonu da uskoro propadne (41-44). U sljedeće tri strofe posebno naglašava ravnateljevu pobožnost i učenost. Hegedušević piše da je ravnatelj, pobožan i načitan bogatstvima knjiga, uvijek govorio mladosti sveta djela najvišeg božanstva (45-48), vrlina mu bliješti sa sjajnog lica i pokazuje se ogromna količina učenja, a usadio je učenicima štogod se sviđalo Gospodinu (49-52). Svi su osjećali da ih je ravnatelj pobožnom rukom i ljubljenom pobožnošću opskrbio za bolje doba (53-56), i budan podnio izjedajuće brige radi dobiti povjerene mladeži za domovinu, uvjeren da odatle dolazi spasonosno dobro naroda (57-60). U ovim se strofama posebno ističe obrazovna i odgojna uloga ravnatelja u odgoju mladeži za boljitak države, a vjera i dalje zauzima temeljni dio obrazovne uloge. Hvaljenja ravnateljevih osobina nastavljaju se i dalje: ravnateljeva izvrsna vrlina koja se sjaji otkriva svoju ljepotu, mijenjajući duše mnogih i neokaljana blistajući vlastitom ljepotom (61-64). Posljednja strofa upućena ravnatelju odnosi se na molbu učenika da se ravnatelj, nakon što budu slomljene nesretne oluje mora, popne natovaren pobožnim zaslugama na Olimp (65-68).

¹⁴⁶ SCALIGER, 1594: 404.

¹⁴⁷ GALIĆ BEŠKER, 2010: 100.

¹⁴⁸ Feniks, Ahilejev učitelj i suborac u Trojanskom ratu, LHER, str. 2331.

¹⁴⁹ Aleksandar Veliki.

¹⁵⁰ Aristotela.

Nakon pohvala ravnatelju, slijedi pohvala neimenovanom učitelju, koji je vrlo vjerojatno bio učitelj drugog razreda humanistike. Pjesnik se obraća učitelju kojemu namjerava izliti pravedne zahvale za zasluge te ga naziva svećenikom muze kojega treba štovati i okititi aonskom¹⁵¹ mitrom pa zaziva njegovu blagonaklonost (69-72). Pjesnik ovim stihovima podaje posebnu ulogu učitelju kao izvoru inspiracije i poveznici između muza i učenika. Hegedušević smatra da učitelj razveseljuje više od Orfeja, da iz njegovih usta teče nektar i da će ga slaviti mnogi u pjesništvu jaki narodi: Francuzi, Talijani, Španjolci i „divlji“ Britanci (73-80), koje pjesnik ne smatra pjesnički nadarenima u antici. U idućim strofama pjesnik na sličan način kao i za ravnatelja nabraja učiteljeve zasluge (*merita*) u kojima se ponovno vidi spoj pobožnosti i učenosti. Iskusni učitelj uranja očinski izdanak u ugodne studije i spremnošću daje zdušni život malenima (81-84), a odobravanjem bogova u duše su učenika umetnuti plemeniti plamenovi iz kojih se rađa svaki osjećaj, živost i vrlina. (85-88). Pjesnik u nekoliko strofa posebnu pozornost pridaje tim plamenima, koji bi mogli imati i kršćansku interpretaciju kao plameni jezici. Iskre, koje su prikrivene lijenošću, ne izbacuju čišće plamenove ako ih ne potakne marljivo umijeće učenog učitelja (89-92). Iduće dvije strofe metaforički opisuju učiteljevu ulogu u odgoju i obrazovanju. Kao što neobrađeno polje biva opustošeno, kao što sjeme umire zbog suhoće zemlje i kao što dragulj ne odražava čisto svjetlo ako nije ulašten (93-96), tako se plemeniti plamen uma ili skriva ili raznosi u razuzdanom bijesu, ako pronicljivi mentor pravilom ne upravlja poučljivu mladež (97-100). Vidljivo je da pjesnik sebe i učenike smatra potencijalima koji se trebaju ostvariti, ali i da je nužno kontrolirati ih da ne idu u krajnost skrivanja talenta ili razuzdanog razbacivanja Pjesnik potom otkriva kako se takva učiteljeva pozitivna uloga odražava na njih same i na domovinu, tj. i na građane i zdravlje države. Vrlina i studij, koji prodiru u srca, rastu na blagostanje domovine (101-104). A na tom osloncu počiva i sreća građana i zdravlje države, kao i mir (105-108), u čemu se opet vidi utjecaj odredbe *Ratio educationis* (v. poglavlje 2).

¹⁵¹ Vidi bilješku 130.

3.5. Josephus Blank

3.5.1. Biografija

Josip Blank rođen je u Osijeku.¹⁵² Prvi se put spominje u tiskanoj klasifikaciji razreda osječke gimnazije iz 1838. godine. Tada je bio učenik trećeg gramatičkog razreda i treći u klasi svog razreda u kategoriji *eminentes*.¹⁵³ Iduće godine se javlja u klasifikaciji kao drugi u skupini *eminentes* četvrtog gramatičkog razreda,¹⁵⁴ kao i 1840. godine kada pohađa prvi razred humanistike.¹⁵⁵ Blank je iste godine, kao učenik prvog humanističkog razreda, održao javni govor ili izrecitirao pjesmu jer se uz njegovo ime u klasifikaciji pojavljuje veliko tiskano slovo „L“. Konačno, 1841. godine spominje se u klasifikaciji kao drugi u skupini *eminentes* drugog razreda humanistike također s oznakom slova „L“ ispred imena. U njegovoj se klasi kao *eminens* redovito pojavljuje i Stjepan Ivanović (*Stephanus Johannites*), čiji *paedeuterion* nije sačuvan osim naslova.¹⁵⁶

3.5.2. Paedicteron

Pjesma se sastoji od 32 elegijska distiha, a autorstvo pjesme navodi se na kraju riječima: *Cecinit Josephus Blank, Poeseos Alumnus*. Naslov Blankove pjesme nosi naziv: *Paedicteron honoribus administratorum regii gymnasii Essekinensis in perenne Gratitudeinis, sinceraeque Pietatis Pignus a II. Humanitatis ejusdem Palaestrae Litterariae Studiosis A.R.S. MDCCCXLI. PIO CORDE D.D.D.*¹⁵⁷ Prije početka same pjesme, Blank stavlja citat iz 60. homilije svetog Ivana Zlatoustog:

Quid majus, quam animis moderari, quam adolescentelorum fingere mores? Omni certe pictore, omni certe statuario, ceterisque hujusmodi omnibus excellentiorem hunc duco, qui Juvenum animos fingere non ignoret.

¹⁵² RADMAN, 2001: 110.

¹⁵³ *Juventus*, 1838: 4.

¹⁵⁴ *Juventus*, 1839: 4.

¹⁵⁵ *Juventus*, 1840: 3.

¹⁵⁶ *Juventus*, 1841: 3. V. i b. 19.

¹⁵⁷ Knjižnica Franjevačkog samostana sv. Križa u osječkoj Tvrđi, *Paedicteron honoribus administratorum regii gymnasii Essekinensis in perenne Gratitudeinis, sinceraeque Pietatis Pignus a II. Humanitatis ejusdem Palaestrae Litterariae Studiosis A.R.S. MDCCCXLI. PIO CORDE D.D.D.* Osijek, Tiskara Martina Alojzija Divalda.

Blank se poziva na riječi sv. Ivana Zlatoustog koji govori kako nema veće stvari od oblikovanja duša mladih i mijenjanja njihova ponašanja te da smatra kako je onaj koji želi oblikovati duše mladih bolji od svakog slikara ili kipara.¹⁵⁸

3.5.3. Sadržaj

U uvodu pjesme javlja se alegorija bogatih polja koja se zlate zrelim urodom i seljaka koji radosno puni žitnice (1-2), a pisac se u sljedećem distihu, kao i u nadolazećim, obraća mladosti, tj. učenicima, da na isti način sakupe urod svojeg rada (3-4). Ta mladost posvetila je muzama mnoge dane i noći uvijek izgarajući u ljubavi prema učenju (5-6). To su česti motivi koji se pojavljuju u više *paedeuteron*a. Potom pisac metaforički opisuje kraj školovanja kao razdoblje mira gdje se oporavljaju snage i gledaju radosni Lari (7-8), što je metafora za povratak kući učenika koji su vrlo često studirali izvan rodnog mjesta. Ipak, prije odlaska, pisac poziva na isplatu bezbrojnih zahvala i dostojnih hvala učiteljima iz ljubavi srca (9-12). Pjesnik zatim započinje opširnu invokaciju. Prvo zaziva pomoć učenog Apolona kako bi mogao donijeti zahvale učiteljima (13-14). Apolona naziva *Cynthia*, što je jedan od mnogih Apolonovih naziva jer je rođen na kintskom brdu na Delu.¹⁵⁹ Blank zapravo time umanjuje svoje umijeće u pisanju pjesme što je jedan od toposa prigodnog pjesništva.¹⁶⁰ Potom zaziva pomoć družbe devet sestara s brda Pinda (15-16), što se naravno odnosi na muze. Blank u sljedećem distihu ponavlja svoju molbu za pomoć nazivajući ih helikonskom¹⁶¹ družbom (17-18).

Time završava invokacija i pjesnik započinje glavni dio pjesme obraćanjem ravnatelju, kojega će obasipati pohvalama kroz većinu pjesme. Njemu najprije isplaćuje zahvale te ga naziva ocem i istinskom ljubavi nezrele mladeži (19-20). Ravnatelju se pripisuju mnoge zasluge od onih stvarnih do metaforičkih. Blank pohvaljuje ravnatelja što je udarcem šibe domovini posvetio pomladak ugladen umijećem (21-22). U tom distihu nazire se i glavna misao tadašnjeg školskog sustava – stvoriti korisne građane za državu. Blank anaforično tri puta u tri distiha ponavlja izraz „posvetio si domovini“ (*Sacrasti Patriae*) uz dvije metaforične slike. U prvoj slici ravnatelj umom

¹⁵⁸ Radi se o 59. homiliji o Evanđelju po Mateju, a ne 60. pa je moguće da su pogriješili u brojanju; PARKER, 1851: 817.

¹⁵⁹ LHER, str. 667.

¹⁶⁰ GALIĆ BEŠKER, 2010: 203.

¹⁶¹ Vidi bilješku 111.

čuva valom nošenu lađu da ne potone (23-24), a u drugoj krepošću vodi lutajuću mladost po svetim Božjim pašnjacima (25-26). Blank potom koristi čest motiv svetih nektara vrline koji svijetle ravnatelju i znakovlja koja se prepuna umijeća Palade sjaje (27-28). Anaforičnim ponavljanjem ablativa apsolutnog *Te Rectore* pjesnik ističe da dok je on ravnatelj, tada škola (*Palaestra*) svijetli poput sunca, a radosna mladost raste (29-30). Blank nastavlja hvaliti ravnatelja tvrdeći da ih je on vješto poticao slatkorječivim glasom da bi domovini mogao dati odlučna srca (31-32), te da za tolike zasluge, iako učenici ne mogu dati dostojne darove, primi zavjete (33-34). Zatim mu pjesnik želi dug život i da sve vrijeme bude ures domovini (35-36), a da mu poslije smrti po zaslugama budu blažena kraljevstva nebeska (37-38), gdje ne upravlja ni tuga ni briga, nego bezbrižan mir i prijateljska ljubav (39-40).

Blank se zatim u idućim stihovima obraća učitelju kojemu upućuje pohvale. Njemu učenici donose zaslužne zahvale za njegov trud i daju zavjete (41-42). Učitelju vrline bliješte s lica koje sjaji i nektari učenja svijetle blistavim svjetlom (43-44). Ovi se motivi pojavljuju i u drugim pjesmama. Pjesnik nastavlja s pohvalama i navodi da učitelj nježnom pjesmom govori slatke riječi koje bi pridobile svakoga, pa i okrutne (45-46) i da uranja nevještu mladež u trud i umijeće i daje joj zdušan život (47-48). Potom njemu, koji im je dao slatki med studija, upućuje pravednu zahvalu za zasluge (49-50). Poziva ga da izbroji najviše petogodišta¹⁶² da bi domovini mogao dati više radosti (51-52), u čemu se opet vidi glavna ideja obrazovnog sustava. Naposljetku ga poziva da kad zločinačke varke svijeta budu pobijeđene, tj. kad nadvlada sve nevolje ovozemaljskog svijeta, pođe rajskim kraljevstvima visokog neba (53-54). Za kraj pjesme Blank se obraća svim učiteljima, koji su natovareni zaslugama, težnjama uma povećali plodove (55-56). Potom slijede posljednje želje pjesnika: da učiteljima bude sličan pobjednički cvjetajući lovor i da im bude jednaka slava, hvala i obilna čast (57-58), da ih neprestano čuva Svemogući Bog do kraja života (59-60), da ustupi nebesku krunu njihovim zaslugama i da im dodijeli uživanje u nebeskim zborovima (61-62). Konačno pjesnik navodi da završava pjesmu i upućuje tužno zbogom ravnatelju, svakom učitelju i nježnoj mladeži (63-64). Ispod pjesme nalazi se rečenica: „Otpjevao Josip Blank, pitomac pjesništva“.

¹⁶² Radi se o rimskom načinu brojanja godina, pjesnik mu želi dug život.

3.6. Carolus Gullnerits

3.6.1. Biografija

Karlo Gulnerić rođen je u Šopronu.¹⁶³ Prvi se put spominje u tiskanoj klasifikaciji osječke gimnazije iz 1838. godine kao prvi u klasi i unutar *eminentes* u drugom gramatičkom razredu.¹⁶⁴ Sljedeće godine dijeli prvo mjesto među *eminentes* trećeg gramatičkog razreda.¹⁶⁵ U klasifikaciji iz 1840. ga nema, što može značiti ili da je taj razred pohađao negdje drugdje ili da je zbog nekih okolnosti izostao, ali se 1841. godine javlja kao *eminens* u I. humanističkom razredu i dijeli prvo mjesto s Andrejevićem, a iste su godine održali javni govor ili izrecitali pjesmu.¹⁶⁶ Zadnji put se pojavljuje u klasifikaciji iz 1842. godine kao *eminens* i opet dijeli prvo mjesto s Andrejevićem. Te godine također stoji slovo „L“ ispred njegova imena i pjesma je tiskana i sačuvana.¹⁶⁷

3.6.2. *Paedicteron*

Pjesma se sastoji od 100 stihova pisanih u elegijskom distihu. Autorstvo pjesme nalazi se na kraju: pjesmu je predvodio Karlo Gulnerić, zaslužni pitomac druge godine humanistike. Puni naslov Gulnerićeve pjesme glasi: *Paedicteron honoribus administratorum rei litterariae Regii Gymnasii Essekinensis in perpetuum animi grati symbolum pio corde oblatum a II. humanitatis ejusdem Palaestrae litterariae alumnis A.R.S. MDCCCXLII.*¹⁶⁸ Pjesmi prethode četiri stiha pete pjesme prve knjige Ovidijevih *Tristia*:

Spiritus et vacuas prius hic tenuandus in auras

Ibit, et in tepido deseret ossa rogo;

Quam subeant animis meritorum oblivio nostris:

*Et longa pietas excidat ista die.*¹⁶⁹

Ovid. *Trist.* Lib. 1. El. 5 /11-14/

¹⁶³ Grad na krajnjem zapadu Mađarske u čijoj okolini žive zajednice Gradišćanskih Hrvata. RADMAN, 2001: 110.

¹⁶⁴ *Juventus*, 1838: 5.

¹⁶⁵ *Juventus*, 1839: 4.

¹⁶⁶ *Juventus*, 1841: 3.

¹⁶⁷ *Juventus*, 1842. 2.

¹⁶⁸ Knjižnica Franjevačkog samostana sv. Križa u osječkoj Tvrđi, *Paedicteron honoribus administratorum rei litterariae Regii Gymnasii Essekinensis in perpetuum animi grati symbolum pio corde oblatum a II. humanitatis ejusdem Palaestrae litterariae alumnis A.R.S. MDCCCXLII.* Osijek, Tiskara Martina Alojzija Divalda.

¹⁶⁹ Gulnerić je stihove neznatno izmijenio, umjesto *et* u početnom stihu u originalu stoji *in*, a *animis nostris* u trećem stihu u originalu su u jednini: *animo nostro*.

Citira i stih Pierre Juste Sautela:¹⁷⁰ *Nil terra ingrato pectore pejus alit.*

Ovidijevim stihovima Gulnerić želi reći da će prije njegov duh napustiti njegov prah na lomači, tj. prije će umrijeti, nego što će učenici zaboraviti na zasluge učitelja i privrženost nestati. Sautelovim stihovima pjesnik tvrdi da zemlja ne rađa ništa lošije od nezahvalnog srca, odnosno da nema gore stvari na zemlji od nezahvalnosti.

3.6.3. Sadržaj

Gulnerićev *paedicteron* svakako ima najzanimljiviju strukturu pjesme i motive. Pjesma započinje četirima distisima koji služe kao alegorija obrazovnog puta učenika. Čitatelj ne saznaje odmah da pjesnik lik mornara i putnika-stranca uspoređuje sa samim učenicima, kojima pripada i sam pjesnik. Stoga, učenici su poput opreznog mornara gonjenog vjetrovima na moru, kojemu je sve brodove razbila oluja (1-2) i koji se, kad stiže u mirnu luku i pristane do vjernih vrata, ne boji strašnih vjetrova (3-4). Oni su poput stranca slomljenog strašnim divljinama, dok je slabašan mučen glađu i žeđi (5-6), koji nakon dugog putovanja zahvalan prilaže tamjane bogovima (7-8). Pjesnik konačno konstatira da tako i oni, učenici, čine, kad su nadišli divlje žestine i nakon što se njihov pramac našao u mirnoj uvali (9-10), kad su neustrašivi obavili svoja ispitivanja i nakon što je muzama bilo posvećeno svako vrijeme (11-12). Učenici su također žrtvovali tamjane pobožnim muzama, a tome će svjedok biti Hadrijanov Osijek (*Adrianea Mursia*, 13-14).¹⁷¹ Potom pjesnik poziva slušatelje da pažljivo poslušaju o mnogim svjedocima koji su svjedočili o učeničkim vještinama (15-16). U iduća četiri stiha pjesnik nabraja „svjedoke“ njihovih vještina te antičke likove koji su im pomogli u njihovom usavršavanju. Svjedok je drvo, gdje se nalazilo u šumi, pod kojim je bilo dozvoljeno da ih slijedi vojska Pijerida¹⁷² (17-18), a potom i trava na livadi, na kojoj ih je Apolon poučavao liri (19-20). Zatim navodi i „svjedoke“ tj. mukotrpa iskustva koja su prolazili kao učenici. Svjedoci su i goruće strasti pod tim suncem, uz koje je bila izgorjela mladost Kastalida¹⁷³ (21-22), a svjedoci su i hladnoće koje je učeći podnijela slabašna družina (23-24).

¹⁷⁰ Pierre Juste Sautel (1613. - 1662.), francuski isusovac i latinistički pjesnik; THOMAS, 2009: 1963.

¹⁷¹ Antičkom gradu Mursi rimski car Hadrijan dodijelio je status kolonije u 2. stoljeću.

¹⁷² Vidi bilješku 132.

¹⁷³ Vidi bilješku 134.

Idući distih svojevrstan je završetak uvoda pjesme gdje pjesnik zaključuje da ne preostaje drugo, nego da oni u miru oporave snage i opet posvete srca Komu (25-26),¹⁷⁴ tj. svojim rodnim krajevima.

Ugođaj pjesme se zatim potpuno mijenja, pjesnik započinje pejzažni opis mističnog krajolika uz česte antičke elemente. Opisuje dvostruko brdo, sa zelenom dolinom između, po kojoj je bila iz stijena tekla svježja voda (27-28), a livada je posvuda trnovita i obilno posuta sjenovitim šumama i ugodan se miris širi iz mirisne travnate zemlje (29-30). Livadu nije okružio običan zatvoreni krug, niti ograda od bodljikavih grančica (31-32), nego je rasla mnogobojna ruža kao oko Pesta,¹⁷⁵ netko bi pomislio da je bila obojena idalijskom¹⁷⁶ krvlju (33-34). U sredini doline oko rijeka koje šušte kao tempom¹⁷⁷ dolinom, šumeća voda pere purpurne ljubičice (34-35). Završetkom pejzažnog opisa Gulnerić smješta samog sebe u to mistično okruženje, odnosno *locus amoenus*, idilično mjesto. Taj se brežuljak uspravio da slatkim tišinom oporavi pjesnikove umorne udove poslije napora (36-37). Tako je odlučio i brzo ustajući prisjeća se plodnih zelenila uz sunce koje nosi dan (38-39). Pjesnik se tada začudio jer je stigao lijepo dotjerani Apolon, sveti zaštitnik proroštva i lire (40-42), i odmah je uništio tišine himnodskim ustima i milozvučnim glasom rekao (43-44) da on, mladić obuzet blagim počinkom, brzo ustane i skladnom rukom nastavi udarati kitaru (45-46) i da vrati učiteljima, iz čijih srca teku mnogi darovi, zaslužene hvale (47-48). Gulnerić je tada, oboren blagim snom, ispruživši udove, ustao i grabio dlanovima lire (49-50) i počeo rukom pokretati slatke žice, a one su davale sljedeće zvukove (51-52). Time Gulnerić zapravo završava obraćanje slušateljima i u ostatku pjesme pod navodnicima kao da započinje druga pjesma u kojoj se izražava zahvalnost ravnatelju i učiteljima. Prvo se obraća ravnatelju, kojemu pjeva tisuću zahvala zbog raskošnog dara koji je on dao (53-54) i neka se njegovo ime slavi tisuću godina, neka kliču dan i noć zbog njegovih zasluga (55-56). Naziva ga učenim i kaže da ga je priroda rodila blagog za mladež i da nikome nije dala blaži um nego njemu (57-58). Ravnatelj je svjetlo Pijerida,¹⁷⁸ zaštita katedre i sigurno nije posljednja slava grupe Pinda¹⁷⁹ (59-60). Njega goruća krepost, koja steže unutrašnjosti srca, pripisuje nebesnicima i ubraja među Prijestolja (jedan

¹⁷⁴ Kom, grad u Traspadanskoj Galiji, rodno mjesto Plinija Mlađeg, LHER, str. 541.

¹⁷⁵ Pest, grad u Lukaniji, poznat po ružama, LHER, str. 2194.

¹⁷⁶ Idalij, grad na Cipru nazvan po gori Idal, LHER, str. 1370., gdje se nalazi svetište Veneri, gdje je njenog ljubavnika Adonisa ubio vepar. „Adonis“, HE.

¹⁷⁷ Tempa, dolina u Tesaliji, poznata po svojoj posebnoj ljepoti, ili u pjesništvu naziv za svaku bajnu dolinu ili čarobno mjesto. LHER, str. 3183.

¹⁷⁸ Vidi bilješku 132.

¹⁷⁹ Vidi bilješku 112.

od korova anđela, 61-62). Nakon ovih laskavih titula, Gulnerić u alegoriji nabraja što je sve ravnatelj učinio. Javlja se čest motiv ravnatelja kao onoga koji mudrim umom upravlja pramcima mladića po vodama bez prijetnje bijesnog južnog vjetra (63-64) i koji je opremio srca mladića savjetima da im mrska sudbina ne bi ništa mogla naštetiti (65-66). Pjesnik upućuje ravnatelju želje da ga Bog čuva zdravim kroz najviše petogodišta za izniman ures aonskim¹⁸⁰ muzama (67-68) i da mu po zaslugama nakon smrti budu Kraljevstva Neba (69-70). Time završava obraćanje ravnatelju i započinje obraćanje časnom profesoru, kojega mora slaviti i koji je pjesnika začinio sokom muza,¹⁸¹ koje naziva Pegazidama¹⁸² (71-72). Gulnerić traži da primi ponizne zahvale svog učenika upućene iz čistog srca (73-74) i da mu nagrada za plemenitije poučavanje, koje mu je dano, bude nebeski Trojedan (75-76). Profesoru s čela zrači mudrost i slatki nektari teku iz usta (77-78). Apolon i Minerva procijenit će koliko vrijede njegove riječi koje je upućivao učenicima (79-82), a krepost ga vraća Petru koji govori u Kristovo ime i riječi ga čine jednakim svećeniku i svecu (83-84). Na kraju pjesnik moli da, kolikim se nebo veseli zvijezdama, kolikom cvijeću vrtovi, koliko zemlja ima životinja i koliko voda riba (85-86), toliko vijeka neka prečasnii učitelj zdrav i sretan provede, dok nijedna Parka ne prijete (87-88). Zatim se obraća slavnim dužnosnicima gimnazije (*Gymnasii Ministri*), koji svetom snagom podučavaju srca mladeži (89-90). Oni su navikli uvoditi ispravno ponašanje mladeži i u njoj ojačati (ponašanje) čvrstom stopom (91-92), što je aluzija i na stopu u pjesništvu. Kao i ostalima kojima upućuje zahvale, Gulnerić završava obraćanje dužnosnicima sa željama da im, kad sudbine budu najavile da izađu iz doline zla i da smrću napuste divlje prevare svijeta (93-94), zvijezde neba, koje neće iščeznuti, postanu nagrade za njihova obilna nastojanja (95-96). Konačno se obraća samoj školi, koja zaslužno treba biti hvaljena govorima i koja je bila dala velike darove mnogim muževima (97-98) te želi da od svih učenih ona ima najveću pohvalu i da također ima neprestano blagoslovljena vremena uz pozdrav *Vale* (99-100).

¹⁸⁰ Vidi bilješku 130.

¹⁸¹ Iz ovoga se može zaključiti da Gulnerić upućuje zahvalnost profesoru humanistike, a kasnije će se obratiti svim ostalim profesorima zajedno.

¹⁸² Pegazide, jedan od naziva za muze, budući da je Pegaz dio života proveo s njima. LHER, str. 2251.

3.7. Theophilus Andreevits

3.7.1. Biografija

Bogoljub Andrejević rođen je u Branjini.¹⁸³ Prvi se put spominje u tiskanoj klasifikaciji osječke gimnazije iz 1841. godine kao najbolji u klasi i među *eminentes*, s Karlom Gulnerićem. Već je onda održao javni govor ili izrecitirao pjesmu, jer se ispred imena nalazi slovo „L“. Također se nakon njegovog imena nalaze slova „Gr“ (*Graecae religionis*) što je vjerojatno skraćeni oblik „G. n. u. R.“.¹⁸⁴ Budući da se ne nalazi u starijim klasifikacijama, gramatičku školu završio je u nekoj drugoj školi. Posljednji put se javlja ponovno kao najbolji u klasi i *eminens* u tiskanoj klasifikaciji iz 1842. godine te ponovno ispred njegovog imena stoji slovo „L“, a nakon njegovog imena „G. n. u. R.“ Andrejević je također specifičan jer jedini od svih navedenih pjesnika ima oznaku zvjezdice („*“) na kraju svog imena, što znači da je te godine primao stipendiju.¹⁸⁵

3.7.2. *Paedeuterion*

Andrejevićeva pjesma nosi naslov: *Paedeuterion honoribus administratorum rei litterariae regii gymnasii Essekinensis in perenne gratitudinis monumentum finito cursu scholastico grato ex pectore calendis augusti sacratum*.¹⁸⁶ Pjesma se sastoji od 100 stihova pisanih u alkejskoj strofi. Autorstvo pjesme navedeno je na kraju pjesme, gdje piše da je pjesmu otpjevao Bogoljub Andrejević, učenik druge godine humanističke škole.

Na drugoj stranici nalazi se natpis *Hexameter cabalisticus* ispod kojeg je napisan stih koji je vješto osmislio sam Andrejević. Heksametar je nazvan kabalističkim, jer Andrejević koristi metodu naziva *gematria* što je vrsta hebrejskog alfanumeričkog sustava. Gematrijski sustav svakom slovu daje brojčanu vrijednost po principu A=1, B=2, (...), K=10, L=20, (...), T=100 itd. Ispod svake riječi Andrejevićevog stiha nalazi se broj koji čini zbroj svih brojčanih vrijednosti slova u toj riječi, a ukupan zbroj unutar stiha daje 1842, godinu nastanka pjesme.¹⁸⁷

¹⁸³ Selo na sjeveru Baranje. RADMAN, 2001: 110.

¹⁸⁴ *Juventus*, 1841: 3.

¹⁸⁵ *Juventus*, 1842: 2, 6.

¹⁸⁶ *Paedeuterion honoribus administratorum rei litterariae regii gymnasii Essekinensis in perenne gratitudinis monumentum finito cursu scholastico grato ex pectore calendis augusti sacratum*. Osijek, Tiskara Martina Alojzija Divalda; Katalog NSK, Zbirka Rijetkosti, RIIC-4°-36, Privez 69.

¹⁸⁷ GALIĆ BEŠKER, 2010: 231.

„*Fulgentes pietate Viros cane fistula loeta! I,*“

473. 280. 429. 49. 426. 176. 9.

„Opjevaj radosnom frulom po pobožnosti slavne muževe! Idi...“

Ispod tog stiha nalazi se još jedan Andrejevićev heksametar s uobičajenim kronogramom, čiji zbroj opet daje godinu 1842.:

„*MVsa Clens Clto CaVta tVo Da eX gVttVre Vota.*“

„Muzo, koja potiče, brzo daj sigurne zavjete iz svog grla.“

Konačno Andrejević navodi citat iz Ciceronovog govora građanima nakon povratka (*Post Reditum ad Quirites oratio*, 24):¹⁸⁸

Memoriam vestri beneficij colam benevolentia sempiterna non solum dum anima spirabo mea, sed etiam exanimis, monumenta vestri beneficij permanebunt.

„Štovat ću sjećanje na vaše dobročinstvo vječnom privrženosti, ne samo dok budem disao svojom dušom, nego i mrtav, preostat će uspomene na vaše dobročinstvo.“

3.7.3. Sadržaj

Ova pjesma vrvi od antičkih pojmova i nešto složenijih metafora u gotovo svakoj strofi, što pokazuje veliku učenost i vještinu Andrejevića, pa će biti potrebno opširnije objasniti stihove u odnosu na druge pjesnike. Uvod pjesme prepun je antičkih pojmova i božanstava uz pomoć kojih Andrejević gradi alegorijsku sliku božanstava koja pripremaju nagrade za školu. U prvoj strofi pjesnik pita „Lava“ da mu kaže kamo ide vjenčićima natovarenih leđa s olimpskog svoda te navodi kako moćno lidijsko zlato uljepšava dva vijenca klasa (1-4). Iz naslova pjesme se doznaje kako je pjesma napisana prvog dana kolovoza (*calendis Augusti*), a upravo u tom razdoblju se vidi zvijezde *Leo*, pa je moguće da pjesnik to zvijezde personificira kao lava koji silazi s neba noseći vjenčiće klasja od lidijskog zlata, dok *aurum Moeonidum* predstavlja pokrajinu Lidiju, poznatu po zlatu.

¹⁸⁸ Tekst dostupan na *The Latin library*.

Vjenčiče je za Apolonovu mladež sastavilo plemenito srce Minerve na najvišem prijestolju, a hraniteljica, tj. zemlja, posvetila je njihov završetak. Pjesnik poziva Cereru, božicu poljoprivrede, da preostale vijence klasja ostavi seljaku (5-8). Dakle, Minerva, božica mudrosti, splela je vjenčiče za učenike, a Andrejević poziva Cereru, božicu poljoprivrede, da ipak ostavi nešto klasja seljaku, budući da je vrijeme žetve. Lav se zaustavio na vrhovima Jupitera, tj. nalazi se na nebu, postavljajući uske okove dragovoljnim pravcima, tražeći obdariti zidove Hadrijana,¹⁸⁹ odnosno Osijeka. Cerera je uplela vjenčiče hranjivim stabljikama bogate Auzonije, tj. Italije, i vijenci skrivaju neumorne sljepoočice upravitelja, kojem su žitnice napunjene bogatim urodom (9-12). Pjesnik zapravo želi reći da je upravitelj, koji je dobro obrazovao mladež, nagrađen vijencem od klasja Auzonije, što aludira na muze, tako da je vijenac ujedno i nagrada za pjesničke vrline. Božica Palada, tj. Minerva, postavila je vrpce u hramove kora devet sestara, odnosno muza, koje ukrašavaju palma i krasna mirta i oplakuje aonski¹⁹⁰ val (13-16). Te vrpce zalaze u kuće Peonjana¹⁹¹ ukrasiti panhajske¹⁹² tamjane koji se prinose muzama i postaviti krunu ovjenčanu cvijećem strogoj Palestri (17-20). No, pjesnik poziva muzu da prestane, tvrdoglava, pjevati o šapama divljeg lava, nakrcanima mnogim vrpcama (21-24), i pita ju kamo odvodi pjesnika, uronjenog u slatkozvučnu liru, i zašto traži da prestane svirati, pokazujući na sabajske tamjane (25-28). I to s pravom, jer kao što hrabri mornar, virovima slomljen ili natopljen valovima mora, dok divlja Konzo,¹⁹³ obećava i posvećuje zavjete tiranu Hipotadu¹⁹⁴ (29-32), tako čini i okretan pramac plutajući u sigurnu luku Baje,¹⁹⁵ jer je stigao preko divljeg mora, iako je sudbina često prijetila. (33-36). Pjesnik time želi reći da treba prinijeti zahvale bogovima, tj. prinijeti tamjane, poput mornara koji isto radi da bi sigurno došao u luku. Izraz *Gymnica prora* u toj strofi može biti igra riječi sa značenjem „okretan pramac“, ali ima i prizvuk gimnazije, što pramac metaforički i predstavlja. Poziva muzu da rukama Orfeja svira, da slomi površine mora čvrstim veslima, tj. da zavesla, i da se ne plaši (37-40), jer je žrtva prinesena pa je put siguran. Konačno poziva da ona da

¹⁸⁹ Vidi bilješku 171.

¹⁹⁰ Vidi bilješku 130.

¹⁹¹ Antički narod na prostoru današnje Makedonije; *Britannica*.

¹⁹² Panhaja je otok uz istočnu obalu Arabije, poznat po tamjanu, LHER, str. 2204.

¹⁹³ Drevno italsko božanstvo, zaštitnik zemlje i poljoprivrede, ali i tajnih nakana, LHER, str. 592. Neki ga povezuju s bogom mora, Neptunom: HUMPHREY, 1986: 259.

¹⁹⁴ Potomak Hipotov, pridjev Hipotova unuka Eola koji upravlja vjetrovima, LHER, str. 1321; *Britannica*.

¹⁹⁵ Luka u Italiji u blizini Napulja. „Baia“, HE.

zdušne hvale višnjima, zatim učiteljima slavne Murse, koja kliče, i neka pjeva vječne hvale iz srca. (41-44).

Pjesnik konačno započinje s obraćanjem ravnatelju i iskazivanjem zahvalnosti. Ljubljenog ravnatelja uspoređuje s Febom zbog izuzetne vrline i svojom svjetlošću on nadilazi ranije spominjano zlato Lidije (45-48). Njegovo čelo pokazuje domišljatost uma i ono razglašava da je on sam rođen od razborite Melpomene i da je nahranjen mirisnim nektarom kastalidskih sestara¹⁹⁶ (49-52). Videći zanos, koji steže unutrašnjost njegova srca, i divlji Part¹⁹⁷ bit će dirnut i Kidonjanin¹⁹⁸ koji nosi otrovne strelice (53-56) ili će samo srce Geta,¹⁹⁹ koji napasa strelice štetnom kugom, biti pobijeđeno ravnateljevim pobožnim glasom i dok prezire mračni Aheront,²⁰⁰ čut će Boga, deset Zapovijedi i Krista (57-60). Ne samo da ravnatelj svojim zanosom i glasom osvaja najokrutnije narode, nego ga rijetka svetost pribraja među kohorte božanstava i prostrani Stiks ga se boji, dok sam Kerber s tri jezika kao da će drhtati (61-64). Andrejević zatim koristi poznati motiv ravnatelja kao kapetana koji upravlja učeničke krme po dubokom moru, a pjesnik se pita kakva li će se odanost sad dostojno izliti natrag, isplaćujući nektare koje je on poučavajući njima dao (65-68). Apoteoza ravnatelja nastavlja se u idućoj strofi, gdje mu je čista priroda dala tolike talente da bi svatko porekao da je on potomak Zemlje, nego da je rođen na Febovoj stijeni²⁰¹ ili izvoru Belerofonta²⁰² (69-72). Andrejević smatra da ravnatelj, kad je već Valgiju²⁰³ i Eniju²⁰⁴ silovitija Klota²⁰⁵ rastrgla nit života, svojim nektarskim govorom opušta svijet (73-76). Ponovno navodi sve ljude koje ravnatelj pobožnošću obara, one koji se zadržavaju na najdaljim obalama plodnog Nila,²⁰⁶ one koji plivaju u rijekama divlje Odese,²⁰⁷ i gorostasne Lapite²⁰⁸ (79-82). Zatim pita okrutnu sestru, odnosno Parku, zašto siječe slavnu nit života te joj govori da ravnatelja sjene Stiksa neće skrivati u ružnim špiljama i da ga Haron neće voditi na mrkloj splavi (83-86).

¹⁹⁶ Vidi bilješku 134.

¹⁹⁷ Parti, narod pokrajine Partije u sjeveroistočnom Iranu.

¹⁹⁸ Kidonjani, stanovnici grada-države Kidonije na otoku Kreti, spominju se u 12. knjizi Eneide kao vrsni strijelci, na što se i Andrejević referira.

¹⁹⁹ Geti, narod iz Trakije, LHER, str. 1235.

²⁰⁰ Aheront je u grčkoj mitologiji jedna od rijeka u Hadu.

²⁰¹ Febova, odnosno Apolonova stijena predstavlja grčki otok Del, gdje se Apolon rodio.

²⁰² Belerofontov izvor je Pirena u Korintu, gdje je zauzdao Pegaza, a mjesto je postalo sveto muzama i mjesto inspiracije pjesnicima. „Pegasos“, *Theoi – Greek Mythology*.

²⁰³ Gaj Valgije Ruf, rimski pjesnik iz 1. st. pr. Kr.

²⁰⁴ Kvint Enije, jedan od prvih poznatih rimskih književnika, živio u 3. i 2. st. pr. Kr.

²⁰⁵ Vidi bilješku 115.

²⁰⁶ Pjesnik misli na Etiopljane, koji su najužniji poznati narod u antici.

²⁰⁷ Odesa predstavlja istočni kraj poznatog svijeta u antici, gdje obitavaju barbari, poput Skita.

²⁰⁸ Lapiti, grčko pleme iz Tesalije, potomci Lapita, Apolonova sina, koji su porazili kentaure. „Lapiti“, HE.

Andrejević želi reći da, prema antičkoj mitologiji, ravnatelju ne pripada smrt, koja vodi u podzemlje, već da su, navodi se u idućim stihovima, nagrade dobrim muževima Olimp (tj. raj), vječni vijenci stečeni vrlinom u svijetu, a ne prostrani Plutonov Tartar ni krajnje mučenje (87-90). Konačno se obraća svim učiteljima, kojima isti lovor prijanja uz njihova visoka čela i koje mladost stalnim glasom poziva (91-94). U posljednjoj strofi pjesnik pjevajući kraj lirske pjesme i obraćajući se kohorti Pijerida²⁰⁹ tvrdi da ove riječi čine žice skrivenima, tj. da prestane svirati, i govori zbogom muzi i zbogom mladićima (95-98).

²⁰⁹ Vidi bilješku 132.

4. KARAKTERISTIKE OSJEČKIH *PAEDEUTERIONA*

4.1. Struktura pjesama

Osječki *paedeuterioni* najčešće počinju uvodnim opisom doba godine, motivima žetve, Sunca, tj. svjetlećeg Titana, određenog zvijezda, a mogu početi i alegorijskim opisom kraja školovanja. Pjesnici često koriste motiv žetve, ne samo kao vremensku odrednicu završetka školske godine, već i kao alegoriju za skupljanje plodova znanja koje su stekli tijekom školovanja, po uzoru na Scaligerovu definiciju *paedeuteriona* (v. poglavlje 1.1.). Kraj školovanja opisuje se različitim motivima: napuštanje obala Helikona, odmor nakon guranja Sizifovog kamena i malaksanja do Palade ili metaforom u kojoj su učenici poput izmučenog mornara ili putnika. Ponekad pjesnici ističu da su oni pozvani govoriti pred slavnim ljudima i učenicima, a ponekad oni sami potiču svoje kolege da izraze zahvalnost prije nego odu Larima, odnosno kući na zasluženi odmor. Sveprisutan je topos skromnosti, prema kojemu pjesnici ne mogu sami sastaviti dostojnu pjesmu za sva dobročinstva učitelja, nego im je potrebna pomoć invociranjem antičkih božanstava (muza, Apolona, Minerve, Temide, Orfeja, Cerere) ili Boga. Poseban dio, po uzoru na Scaligera, javlja se kod Hegeduševića. Hegedušević potiče učenike da izraze zahvalnost učiteljima kao što je to radio Ahilej Feniksu ili Aleksandar Aristotelu. Georgijević također spominje Aleksandra Velikog, ali u kontekstu da ne treba slaviti vojskovođe poput njega ili Scipiona, nego upravo učitelje koje smatra važnijima.

Glavni dio pjesme počinje obraćanjem ravnatelju, a rjeđe prvo učitelju. Ravnatelja najčešće nazivaju *rector*, a rjeđe *director* ili *scholarcha* (samo Janda) uz česte epitete poput *amande*, *colende*, *reverende*, *docte* itd. Njemu se uz obrazovnu pridaje i očinska, tj. odgojna uloga te mnogi pjesnici naglašavaju kako je ravnatelj dobro odgojio mladež za domovinu, što je i najbitnija uloga škole prema zakonskim odredbama *Ratio educationis*, od učenika stvoriti korisne građane. Ravnatelj je nerijetko opisan ne samo kao učen, posebno u pjesništvu, nego i izrazito pobožan i čestit čovjek. Gulnerić ga zbog kreposti ubraja među nebesnike, Prijestolja i naziva svecem, Blank ga opisuje kao upravitelja njihove lađe i vođu učenika po Božjim pašnjacima, što podsjeća na Krista kao pastira. Janda ga također naziva ocem i pastirom koji čuva mladež od grijeha. Andrejević ga opširno pohvaljuje nazivajući ga sinom muze Melpomene, koji smiruje niz divljih naroda iz antike, koji je rođen na Delu i kojega se boje Kerber i rijeka Stiks. Također Andrejević ga uspoređuje s

pjesnicima Valgijem i Enijem i uvjerava Parku da njemu ne pripada podzemlje već Olimp. Pjesnici na različite načine iskazuju zahvalnost koja nikad nije dostatna njegovim djelima, a obraćanje ravnatelju najčešće završava željama za dugim životom i da ga nagradi Bog ili antičko božanstvo vječnim životom u Kraljevstvu Nebeskom ili na Olimpu.

Najčešće nakon obraćanja ravnatelju pjesnici na sličan način upućuju zahvale učitelju ili svim učiteljima odjednom, a ponekad i drugim dužnosnicima škole ili samoj školi. Općenito su te pohvale vrlo slične onima ravnatelju. Pjesnici krase učitelje sličnim epitetima i korištenjem sličnih motiva kao i ravnatelja: zahvaljuju za sve što su im dali (od znanja do moralnog odgoja), hvale njihove vrline, učenost i pobožnost, izražavaju za njih dobre želje, dug život i Božju pomoć. Zadnja strofa redovito sadrži molbu da učitelji prime ovu pjesmu kao zahvalu, obećanje da ih pjesnik do kraja života neće zaboraviti i na kraju pozdrav. Taj pozdrav u nekoliko *paedeuteriona* otkriva da se pjesnik zapravo nalazi s drugim učenicima pred ravnateljem i profesorima na svečanosti.

4.2. Utjecaji rimskih pjesnika i međusobne sličnosti

Analizom pjesama moguće je prepoznati odjeke rimskih pjesnika, od korištenja sličnih sintagmi do preuzimanja čitavih stihova. Takvom analizom može se zaključiti što su gimnazijalci čitali od rimskih pjesnika, a i u kojoj su mjeri oponašali starije *paedeuterione*. Međutim, ponekad je teško odrediti jesu li određene sintagme preuzete namjerno, podsvjesno, ili su jednostavno vrlo česte u klasičnom latinskom pjesništvu. U ovom poglavlju stoga ističem one izraze za koje je vjerojatnije da su doista namjerno korištene pod utjecajem tih pjesnika. Nisu uvršteni oni izrazi koji su preopćeniti i česti (npr. *in montibus altis* ili *munera digna*), kao i oni koji se podudaraju s izrazima autora koje vrlo vjerojatno nisu čitali. Nije vjerojatno da su čitali djela poput *Priapeja* ili drugih pjesama nemoralnog karaktera. Treba imati na umu mogućnost da su učenici učili i pjesničke izraze, a da nisu čitali djela određenih autora. U djelu *Thesaurus phrasium poetarum* Johanna Buchlera iz 1665. godine²¹⁰ navode se brojni pjesnički izrazi za razne motive, koji se mogu koristiti u pjesništvu. Iako nema dokaza da se to djelo čitalo u školi, moguće je da su učitelji davali učenicima i takve korisne izraze za pisanje pjesama, čime bi neke sličnosti između pjesama gimnazijalaca mogle biti rezultat korištenja istih izraza s tog „popisa“ izraza, a ne puko međusobno prepisivanje. Jedan od takvih primjera je izraz *dulce nectar fluit ab ore suavi*, koji se navodi kao

²¹⁰ BUCHLER, 1665.

prijedlog za izražavanje *loqui blande*, tj. za laskavo govorenje.²¹¹ Izraz *nectar ab ore fluit* koristi Jan Panonije u 4. stihu 60. epigrama *De laudibus Guarini*,²¹² a u nadolazećoj analizi bit će vidljivo da sličan izraz koriste i Gulnerić i Hegedušević.²¹³ Iz ovog razloga ne možemo biti sigurni jesu li učenici čitali Panonija ili se radi o pjesničkim izrazima kojima su ih podučili njihovi učitelji, na temelju djela *Thesaurus* ili na nekom drugom predlošku.

Kod Jande nalaze se odjeci sljedećih antičkih pjesnika: Propercija (*Culmina Pindi*, 20: *Elegiae*, 3.5.33),²¹⁴ sličnost s Ovidijem (*measque / Debiles grandi superante vires / materia*, 26-28: *Tristia*, 1.5.56),²¹⁵ čitav stih u obrnutom redosljedu Seneka Mlađeg (*cujus ad chordas modulante plectro*, 34, 35: *Medea*, 626), a *modulante plectro* također nalazimo kod Matije Petra Katančića, ranijeg profesora osječke gimnazije (epigram *Ad Silvam Parnassi Panonnii*, 6).

Kod Georgijevića nema mnogo posuđenih izraza; to su samo Vergilije ili Stacije (*magnanimos Duces*, 9: *Georgica*. 4.4 ili *Thebais*. 3.55)²¹⁶ i Seneka Mlađi (*saxa sonant cava*, 33: *Phaedra* 38).²¹⁷

Barts započinje pjesmu stihom sastavljenom od Ovidija (*aurea messis adest*, 1, 3: *Metamorphoses*, 11.113)²¹⁸ i Vergilija (*flavescit campus aristis*, 1: *Eclogae*, 4.28).²¹⁹ Jedan izraz podsjeća na početak latinske *Ilijade* ili je preuzet od Horacija (*dic mihi Musa*, 7: *Ars Poetica*, 141). Ovidijem se koristi i u još nekoliko izraza (*carmen inerme*, 12: *Ibis* 2;²²⁰ *resecta Ceres*, 34: *Amores*,

²¹¹ BUCHLER, 1665: 136.

²¹² Dostupno na *CroALA*: (Za sve tekstove hrvatskih latinista koristim verziju na *CroALA*): <http://solr.ffzg.hr/cgi-bin/philologic/getobject.pl?c.34:1:59.croala>. Zadnji pristup 22.8.2021.

²¹³ Vidi bilješku 234.

²¹⁴ Propercije koristi riječ istog značenja: *cacumina Pindi*, a izraz *culmina Pindi* nalazi se i kod hrvatskih latinista: prigodničara i osječkog profesora Otona Babulaka, Benedikta Rogačića i Bernarda Zamanje. dostupno na *CroALA*: http://solr.ffzg.hr/phil4/croala0/query?report=concordance&method=proxy&results_per_page=100&stopwords=&wordFiltering=25&wordFiltering=50&wordFiltering=75&wordFiltering=100&wordFiltering=125&wordFiltering=150&wordFiltering=175&wordFiltering=200&collocWordNum=1&collocWordNum=2&collocWordNum=3&collocWordNum=4&collocWordNum=5&collocWordNum=6&collocWordNum=7&collocWordNum=8&collocWordNum=9&collocWordNum=10&year_interval=10&colloc_filter_choice=frequency&filter_frequency=100&q=culmina%20pindi&start=0&end=0. Zadnji pristup 16.8.2021.

²¹⁵ Ovidije koristi izraz: *materia vires exsuperante meas*. Za sve tekstove antičkih autora koristim izdanje na *The Latin library*.

²¹⁶ Oni koriste: *magnanimosque duces*.

²¹⁷ Seneka: *cava saxa sonent*.

²¹⁸ Ovidije: *aurea messis erat*.

²¹⁹ Vergilije: *flavescit campus arista*.

²²⁰ Može biti i od Propercija: *Elegia* 4.6.32.

1.15.12;²²¹ *colende mihi*, 36: *Epistulae ex Ponto*, 1.8.50;²²² *dotibus ingenii*, 48: *Ars Amatoria*, 2.112).²²³ U dva stiha, Barts se izravno poziva na Horacija i Ovidija koristeći njihova imena i izraze: *Flaccos sorte beatior*, 23: *Carmina*, 3.16.32; *Nasoni fama perennis*, 24: *Amores* 1.15.7)

Hegedušević koristi Ovidija: (*vultus in orbe*, 4: *Metamorphoses* 1.6; *timor Phrygum*, 26: *Metamorphoses*, 12.612; *Rhodopoeus Orpheus*: *Ars Amatoria*, 3.321),²²⁴ Silija Italika: (*mente serena*, 24: *Punica*, 16.191), Seneku Mlađeg (*radiante fronte*, 49: *Hercules Oetaeus*, 1239; *tulit omnes aetas*: *Epistulae morales ad Lucilium* 24.3.2-3).²²⁵

Blank koristi Stacija (*Heliconia Turba*, 17: *Thebais*, 7.282), Cicerona (*Quis tam ferreus est*, 45: *Laelius de Amicitia*, 87.14),²²⁶ Ovidija (*socialis amor*, 40: *Tristia*, 5.14.28). Također se čini da se Blank koristio sličnim izrazima svojih prethodnika Bartsa (*Namque Tibi fulgent virtutis nectara sancta*, 27: Barts 38;²²⁷ *Palladiaeque artis signa referta nitent*, 28: Barts 56)²²⁸ i Hegeduševića (*sobolem politam*, 41: Hegedušević, 21; *Sacraستي Patriae, dum cauta mente fovebas / in lapsum pronam, fluctivagamque ratem*, 24: Hegedušević, 42-44;²²⁹ *radiante fronte*, 43: Hegedušević, 49;²³⁰ *Sicque melos claudio*, 63: Hegedušević, 125).²³¹

Gulnerić se koristi Ovidijem: (*silentia rupit*, 43: *Metamorphoses*, 1.208; *Lenem Te pubi genuit natura, nec ulli / Mitius ingenium quam Tibi Docte! dedit*, 57-58: *Epistulae ex Ponto*, 4.6.27-28;²³² *Pieridum lumen, Praesidiumque fori!*, 60: *Epistulae ex Ponto*, 4.16.42; *paestanas Rosas: Epistulae ex Ponto*, 2.4.28;²³³ *silentia rupit: Metamorphoses*, 1.208). Koristi izraze kao njegovi prethodnici Blank (*plurima lustra*, 67: Blank 52) i Hegedušević (*Dulciaeque egregio nectara ab ore fluunt*, 78: Hegedušević, 78).²³⁴

²²¹ Ovidije: *Incurva falce resecta Ceres*.

²²² Ovidije: *colenda mihi*.

²²³ Ovidije: *dotes ingenii*, a *dotibus ingenii* nalazi se nekoliko puta u epigramima Rajmunda Kunića.

²²⁴ Ovidije: *Rhodopeius Orpheus*.

²²⁵ Seneka: *omnis illa aetas tulit*.

²²⁶ Ciceron: *Quis tam esset ferreus*.

²²⁷ Barts: *Nam tua doctrinae nectara sancta micant*.

²²⁸ Barts: *Nam tua virtutis signa reperta nitent*.

²²⁹ Hegedušević: *Patriae dicasti, / Dum ratem mox mox fragilem casuram / Cauter movebas*.

²³⁰ Hegedušević: *radiante fronte*.

²³¹ Hegedušević: *Sic melos claudio*.

²³² Ovidije: *Lenem te miseris genuit natura nec ulli / Mitius ingenium quam tibi, Brute, dedit*.

²³³ Ovidije: *paestanas rosas*.

²³⁴ Hegedušević: *nectar fluit ore docto*. U djelu *Thesaurus* javlja se oblik: *dulce nectar fluit ab ore suavi*, a izraz *nectar ab ore fluit* nalazi se u epigramu Jana Panonija *De laudibus Guarini*, 4, v. str. 47.

Andrejević poseže za izrazima antičkih pisaca poput: Horacija (*Quo? Quo?*, 1: *Epodi*, 7.1; *quo, Musa, tendis? desine pertinax*, 26: *Carmina*, 3.370.²³⁵) i Silija Italika (*surgit ab aequore*, 50: *Punica*, 1.646). I Gulnerić i Andrejević iste godine se koriste sličnim izrazom: *Te pietas fervens, quae pectoris intima stringit*, Gulnerić 61 i *Zelum videns, qui pectoris intima / arctat Tui*, Andrejević, 57-58).

4.3. Lektira

Prema *Ratio educationis*, tijekom školovanja u gimnazijama za lektiru se čitao niz rimskih pjesnika, koji su zasigurno bili korisniji za inspiraciju za pisanje pjesama od proznih pisaca, najviše historiografa, koje su također učenici čitali. Čitali su Ovidijeve *Metamorphoses*, izbor iz Vergilijevih djela *Eclogae*, pojedina mjesta iz *Georgica*, *Aeneis*, neke Ciceronove govore, Horacijeve *Odae*, izbor iz njegovih djela *Epodi*, *Epistulae* i *Satirae*.²³⁶ Međutim, prema analizi ovih sedam *paedeuteriona*, situacija nije u potpunosti identična. Uzevši u obzir navedenu analizu i same stihove koji su učenici postavljali kao slogane pjesama, s većom sigurnošću možemo reći da su učenici čitali Ovidijeve *Metamorphoses*, Vergilijeve *Eclogae* i *Georgica*, Horacijeve *Carmina*, tj. *Odae*, ali i djela koja nisu obuhvaćena službenom lektinom poput Ovidijevih *Epistulae ex Ponto*, *Amores*, *Tristia*, *Ibis*, *Ars Amatoria*, Horacijeve *Ars poetica*, *Epodi*, Ciceronova govora *Post Reditum ad Quirites* i djela *Laelius de Amicitia* ili čak autore koji nisu obuhvaćeni popisom navedenim u *Ratio educationis*, poput Stacija i njegove *Thebais*, *Punica* Silija Italika, Propercijevih *Elegiae*, te tragedija *Medea*, *Hercules Oetaeus* i *Phaedra*, kao i prozno-filozofskih *Epistulae morales ad Lucilium* Seneke Mlađeg. Moguće je da su neki izrazi iskorišteni slučajno, kao opća mjesta u pjesništvu, ali kod slučajeva gdje pjesnici preuzimaju ili prilagođavaju čitav stih, jasno je da je to rezultat čitanja tog autora. Matić potvrđuje da su školske godine 1802./3. i 1803./4. u humanističkim razredima čitali Ciceronove govore i pisma, Plinija Mlađeg, Ovidijeve elegije *Ex Ponto*, *Tristia*, *Metamorphoses*, Horacijeve *Satirae*, *Epistulae* i *Odae* te Vergilijeve *Eclogae* i *Georgica*.²³⁷ Uzevši u obzir vremenski razmak i činjenicu da je lektira bila promjenjiva, ovisno o volji profesora i interesu učenika,²³⁸ nije nemoguće da su u lektiru preko 30 godina kasnije došli i drugi autori poput Seneke Mlađeg, Silija Italika, Stacija ili Propercija. Učenici su zasigurno čitali

²³⁵ Horacije koristi riječ *pervicax* u istom značenju.

²³⁶ HORBEC, MATASOVIĆ, ŠVOGER, 2017: 212-213.

²³⁷ MATIĆ, 1937: 45.

²³⁸ Isto: 43.

i druge antičke autore, poput Plinija Mlađeg, na koga se referira Gulnerić spominjući njegov rodni grad Kom. *Ratio educationis* propisuje čitanje neklasičnih autora poput Minucija Feliksa i Paola Manuzija u gramatičkim razredima,²³⁹ a za humanističke pak razrede *Ratio educationis* daje mogućnost profesorima da sami biraju kojem će se autoru više posvetiti u nastavi.²⁴⁰ To naravno ne znači da su oni uistinu čitali navedene autore, već pokazuje činjenicu da se u školi moglo čitati i neklasične autore. Prema analizi, jasno je da lektira osječke gimnazije sadrži kršćanske pisce poput sv. Ivana Zlatoustog, čiju homiliju Blank uzima kao slogan pjesme, i isusovca i pjesnika Sautela, kojeg citira Gulnerić. Kao što je već spomenuto u uvodu i u određivanju strukture pjesama, Scaliger je definitivno korišten kao uzor, ne samo zbog korištenja njegovog naziva *paedeuterion*, nego i zbog motiva zahvalnosti, plodova učenja kao žetve, a posebno korištenja Scaligerovih primjera kod Hegeduševića. Moguće je i da su čitali renesansne latiniste, ali je to teže dokazati. Često se javljaju slični izrazi i među pjesmama učenika, što sugerira ili da su mlađi čitali i možda preuzimali izraze starijih generacija, ili su neke sličnosti rezultat obrazovanja na istoj literaturi pod istim profesorima. Uz to, ne treba zanemariti i utjecaj profesora-prigodničara koji su djelovali u toj gimnaziji, poput Matije Petra Katančića i Otona Babulaka, koji koriste iste izraze kao Seneka Mlađi i Propercije, stoga je teško zaključiti jesu li učenici inspirirani profesorima, bivšim ili trenutnim, ili antičkim autorima.

²³⁹ RE 1777: *De institutione linguae latinae anno tertio*, str. 183.

²⁴⁰ RE 1777: *De informandis tironibus ad legendos autores*, str. 249-252.

5. ZAKLJUČAK

Pjesme zahvalnice gimnazijalaca upućene profesorima rašireni su podžanr prigodnog pjesništva na prostoru Ugarske i Hrvatske u prvoj polovici 19. stoljeća. Osječka gimnazija od osnutka u 18. stoljeću do sredine 19. stoljeća doživljava uspon i kao takva je neprestano bila pod pritiscima, bilo germanizacije, bilo mađarizacije. Ipak, ona se očuvala kao jedno od posljednjih uporišta organizirane produkcije latinskih autora i književnosti, za što veliku važnost nosi i tiskara obitelji Divald. Osječka gimnazija producirala je najveći poznati korpus *paedeuteriona*, a svih sedam sačuvanih *paedeuteriona* analizirani su u ovom radu. Osječki su gimnazijalci svaki na svoj način, ponekad u manjoj mjeri inspirirani jedni drugima i rimskim autorima, iskazivali zahvalnost ravnatelju i profesorima, ali opet na dovoljno sličan način da se na njihovim primjerima može očitati struktura ovog podžanra. Osim što se ovaj podžanr pobliže definirao, zaključeno je i što su točno učenici čitali u školi za lektiru, uz pomoć izabranih stihova rimskih autora prije pjesama, umetnutih i izmijenjenih stihova autora usred pjesama, ali i namjernog ili podsvjesnog korištenja njihovih izraza. Određivanje lektire osječke gimnazije važno je za spoznaju o školskom programu kakav je uistinu bio, koji nije doslovce pratio odredbe *Ratio educationis*. Zahvaljujući dobro posvjedočenoj povijesti osječke gimnazije vidljivo je kako je ovaj podžanr usko vezan uz svečanosti povodom završetka školovanja, a mladi gimnazijalci, najuspješniji u generaciji, dobivaju priliku okušati se u pjesništvu pred važnim ljudima grada i okolice. Zaključno, *paedeuterioni* su nastali pod jasnim utjecajem Scaligerove *Poetice* s kraja 16. stoljeća, koja ne samo da im daje taj specifičan naziv, koji se u mnogim primjerima iskvario, nego i glavnu nit vodilju (iskazivanje zahvalnosti profesorima za sve što su im dali) uz isticanje uloge Boga, ali i potrebu navođenja antičkih primjera odnosa učitelj-učenik. Osim Scaligera kao uzora u strukturi i motivima, vidljivi su i tragovi ideja tadašnjeg školskog sustava, pod utjecajem odredbi *Ratio educationis*, gdje mnogi pjesnici ističu zahvalnost profesorima zato što su ih posvetili za domovinu, odnosno državu. Iako je prigodno pjesništvo dugo vremena bio podcijenjen žanr latinske književnosti, mogućnosti daljnjeg istraživanja su široke. Svakako bi bilo korisno pronaći tri izgubljena osječka *paedeuteriona*, kao i onaj požeški, i provesti usporednu analizu hrvatskih i ugarskih *paedeuteriona* za potpunu sliku o tom žanru. Također bi bilo zanimljivo istražiti završne svečanosti drugih gimnazija obuhvaćenih odredbama *Ratio educationis* i njihove pjesme

zahvalnice koje se ne nazivaju *paedeuterion*. Rezultati takvih istraživanja prikazali bi dosta širu sliku školskog sustava i prigodnog pjesništva ovoga razdoblja.

6. PRILOZI

Tisak pjesama je transkribiran tako da su ostavljena velika i mala slova i interpunkcija kao u originalu, kao i pogreške u tisku. U tim slučajevima su pogreške ispravljene, a ispravke su u bilješci. Neobični oblici su ostavljeni uz oznaku /!/.

PRILOG 1: PAEDEUTERION FRANJE JANDE

/p.1/

PAEDEUTERION
HONORIBUS
ADMINISTRORUM
REI LITTERARIAE
REGII GYMNASII
ESSEKINENSIS
IN PERENNE GRATITUDINIS, PIETATIS,
FILIALISQUE OBSEQUII SYMBOLUM
A
II. HUMANITATIS EJUSDEM PALAESTRAE
LITTERARIAE ALUMNIS
A(NNO) R(EPARATAE) S(ALUTIS) MDCCCXXXVIII
PIO CORDE
D(AT) D(ICAT) D(EDICAT)

ESZEKINI,
TYPIS MART(INI) A(LOYSII) DIVALD, C(AESAREO) R(EGII) TYPOGRAPHI.

/p.2/

Jure solennis mihi, sanctiorque
Hic Dies
Horat. *Libr. 4. Od. 11.*

Pauca quidem, fateor; sed Di dent plura rogatis,
Multiplicentque suo vota favore mea.
P. Ovid. *Nas. Ibis.*

/p.3/

Laeta sublimi radians olympo
Leniter lux est hodie, loquendi
Quae mihi doctum /!/ in medio virorum
Praebet honorem. –

Nunc tuam mitem fer opem Camoena

5

Sacra; fulgenti ut valeam in corona Hac, licet versu gracili, sonare Magna virorum,	
Imminens tempus petit, ut labori Termino jamiam posito, quiete Mellea fessas recreare vires Mox properemus;	10
Utque tranquillas Heliconis oras Mox relinquentes, animi tenelli, In quibus pasti fuerant, in aris Thura sacremus: -	15
Queis ego grates merito referre Corde praemisi tenero Magistris, Qui dabant sacri superare nobis Culmina Pindi,	20
Corde praemisi; - similes at unquam Quis queat vestris meritis referre? Quisve sat possit dare quando vobis Munera digna?	/p.4/
Sume sublimis Lyricen proinde Phoebe! vocalem cytharam, measque Debiles grandi superante vires Materia, almas	25
Quaeso Ductorum celebrare laudes, Atque virtutes decorare tende; Hoc enim dudum Themis exhiberi Postulat aequa.	30
Hucce Te doctum properare quaeso Orpheum, blando modulante plectro, Cujus ad chordas siluere montes, Saxaque mota,	35
Huc veni forti, celerique passu, Ac tuum fundas modulamen imo Cordis affectu, decorando gesta Tanta Magistrûm /!/,	40
Grandibus quo sic meritis eorum, Queis diu, noctu studuere nostro Commodo gnavi, referatur inde	

Gratia quaedam. –		
	/p.5/	
Et Tibi primum Reverende multum! Qui Patris nomen merito obtinere Dignus es, virtutis amore flagrans Docte Scholarcha!		45
Qui decus verae pietatis, atque Fervidus nostrae, vigilansque sortis Rector, et Custos fueras, sacramus Corde perenni		50
Vota, poscentes: superi benigne Te velint donis cumulare abunde, Atque praeclarum meritis adire Regna Polorum. –		55
Tum Pater nobis venerande quodvis Plurimum in tempus, vigilansque mollis Altior, et Pastor tenerae juventae, Vir teramate!		60
Pro Tuis curis, patrioque amore, Maximas debemus in omne seclum Gratias, nobis Tibi quas perennes Pendere dulce est.		
Ergo devota pietate nostra Corda concedas Tibi consecrare; Ut velut semper manibus sub almis Illa locemus. –		65
	/p.6/	
Ex tuis gestis liceat videre, Quanta sit veri pietas Magistri, Ac amor, - veri in teneram juventam, Quantave cura!		70
Omnibus nos queis, studio ut paterno (Quilibet nostrum quod ait) fovebas, In nefas quemvis temere ruentem Qui revocabas,		75
Sedulo castae dapibus Minervae, Atque virtutum cupiens sapore Dulcium nostros animos tenellos Pascere semper.		80

Tu proin nobis teramande, cujus
Carmina haec surgunt opera favente,
Sospes, ac felix, vegetusque longam
Vive senectam:

Te penes tutela Dei Ministri 85
Adstet, arcentisque procul pericla
Saeva, virtuti redeant Tuae sic
Tempora fausta:

Ultimo tandem, quoniam sororum 90
Turba condignas nequeat referre
Gratias, Rector superum videbit
Candida vota,

/p.7/

Te quibus semper cupimus beatum,
Atque pro tantis meritis olympto
In suo dignam tribuet quietis 95
Ille coronam. –

Palladis cari pariter Magistri!
Qui maris contra tuiti fuistis
Impetus nos, ne raperemur undis,
Expedit aequae 100

Corde jam vobis tenero sacrare
Vota, vobis, qui nutriistis almae
Pabulo nostros animos Minervae,
Dicere salve,
Prosperis semper, vegetisque adire 105
Posse dent vobis superi serenam,
Atque seclorum faciem quieto
Tempore laetam,

Nec gravis quando feriant doloris
Tela contra vos, querulosque morbos: 110
Cura sic regis superum, favorque
Vos comitetur.

Voce, vos semper fugiant, quieta
Forte quae possent penetrare corda,
Terror, et luctus, dolor, ac acerbus 115
Moeror, et angor,

/p.8/

Atque post vitam placidam, et beatam
Stamine inciso, Moderator almus
Vestra divino cumulet benigne

Dumque postremo geminamus omnes
Ad rogos vestri memores, valete: in
Symbolum quaeso pietatis hocce
Sumite carmen.

Quod cecinit:
Franciscus Janda,
Humanitatis II. in annum Alumnus.

PRIOLOG 2: PAEDICTERION TEODORA GEORGIJEVIĆA

/p.1/
PAEDICTERION
HONORIBUS
ADMINISTRORUM
REI LITTERARIAE PALAESTRAE
ESSEKINENSIS
IN PERPETUUM VERAЕ, SINCERAEQUE
GRATITUDINIS, AC VENERATIONIS
PIGNUS,
A
II. HUMANITATIS ALUMNIS
CUM
FINE ANNI SCHOLASTICI
1839
DEDICATUM.

/p.2/

Parva quidem fateor pro magnis munera reddi;
Ovid. *Pont.* Liber IV. Eleg. 8.
Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas.
Ibidem Eleg 4.²⁴¹

/p.3/

Heu Musa carmen concinito pium!
Dum fulget alto lux super aethere,
Qua gestit abiectis Juventa
Sollicitudinibus molestis.

Sed quid canendum Calliope! mihi, 5
Quorumque nomen, dic, resonet lyra,
Revela Clio! cuius ornem
Grande decus meriti Virorum?

/p.4/

Num Scipiones magnanimos Duces, 10
Hostes suorum – fulgura sol velut
Splendore, nubes atque vincit –
Qui superant, referuntque palmam?

An – qui dolebat saepe, sibi quia
Virtute patris, quod superet, nihil 15
Vidit relinqui – forte natum
Intrepidum celebrem Philippi?

Non vero sane, non animus tibi

²⁴¹ Stih se zapravo nalazi u Liber III.

Sit bella cantu, sanguineasque nunc Victorias laudare; verum Sacra Viros documenta dantes;	20
Verum excolentes Discipulos suos, Quibusque virtus candida svaviter Arrisit, amplexuque dignos Justitia, et Probitas adauxit,	/p.5/
Sic Musa: gratus ²⁴² concelebra piis, Qui semper amplis vota dare inclytis Exaestuabant digna factis Munera pro meritis virorum.	25
Hos hos, perennis rara quibus sedet In fronte Virtus, siderei chori Quos diligentes praemiarant Egregie, celebra Magistros,	30
Auditur Echo, saxa sonant cava De Monte celso, Docte Magister! en Musae tibi, quas limpida de Largiflui sinis amnis unda	35
Gustare, tendunt carmina texere, Gratesque tantis pendere pro bonis, Et facta, virtutesque miras His decorare tuas ovando.	40
Et iure Doctor Tu celebrandus es! Virtute clarum quem comitem suae Laudis petebat Pallas esse; Qui ire doces Juvenes per illam	/p.6/
Amate! Virtutum anteiens viam Sanctam, levis qua fertur in aethera Mens nostra, et ut Custos bidentes: Sic R e v e r e n d e foves tenellos.	45
Ast omne mentis forte decus Tuae Ornare, quot sint astra super polis, Investigare vellet idem, Quotve forent patulis in agris	50
Herbae tenellae: nam Tua splendida	

²⁴² Treba biti *gratius*.

Sunt facta prorsus fine carentia,
Mansvete Doctor! sit satis, si 55
Carmine Te celebremus hocce.
/p.7/
Vir! fama cuius, fluminis usque dum
Tumentis esset piscis ut incola,
Hic permanebit, vive nobis,
Atque diu Patriae decori! 60

Pindi Magister! pro meritis tuis,
Semper fovebas quos patrio sinu,
Benignus has Grates habeto,
Discipuli Tibi quas rependunt. –

Te clare Rector! dulci - sona²⁴³ perin /!/ 65
Solers Apollo Te celebret lyra;
Coelique Grates Tibi rependant
Pro meritis, patriaque cura. –

Et vestra tandem munera tangere
Ausim, per anni quae varii vices 70
Gessistis in nos permolesta,
O meriti nimium Magistri!
/p.8/
His Musa tendit promeritas diu
Vobis, perennis Symbola pectoris,
Grates referre; tumque Carmen 75
Claudere voce pia: V a l e t e !

cecinit
Theodorus Georgievics,
Poeseos Alumnus

ESZEKINI,

Tyyis²⁴⁴ M(artini) A(loysii) Diwald, C(aesareo)R(egii) priv(ilegiati) Typographi.

²⁴³ Treba biti spojeno *dulcisona*.

²⁴⁴ Treba biti *Typis*.

PRIOLOG 3: *PAEDICTERION* IVANA BARTSA

/p.1/

PAEDICTERION
HONORIBUS
ADMINISTRORUM
REI LITTERARIAE
IN
R(EGII) M(AIORIS) GYMNASIO ESSEKIENSI
DIRECTORIS, ET PROFESSORUM
COLENDISSIMORUM,
IN PERENNEM, PRO IMPENSIS FATIGIIS,
GRATITUDINIS TESSERAM,
CUM FINE A(NNI) SCHOLASTICI
1840.
NOMINE II. HUMANIT(ATIS) AUDITORUM,
DECANTATUM
A
JOANNE BARTS
IN EODEM GYMNASIO POESEOS AUDITORE.
ESZEKINI

Typis Mart(ini) Aloysii Divald, C(aesareo) R(egii) priv(ilegiati) Typographi.

/p.2/

sVsCIpItote pIas grates, aC Vota MagIstrI,
qVae VobIs pInDI grata IVVenta CanIt.

/p.3/

Aurea messis adest, flavescit campus aristas
Ubera tum rutilat sole micante seges.
Aurea messis adest studiorum, ut messis aristae:
Ergo refer carmen cara Juventa pium.
Horrea nostra replent Messores arte Magistri, 5
Eheu! quae merces his pia danda Viris.
Dic mihi Musa quibus, sat erit fecisse Magistris?
Nonne refers? fervens gratia pignus erit.
Concine sic gratos tenuis mea Musa libellis
Rhytmos, e tenero cordis amore mei. 10
Nam Deus est nostris suetus succurrere rebus,
Omnipotentis opus carmen inerme iuvat.

/p.4/

Sic, quodam divo stimulatus flamine et auctus
Debita pro meritis carmina texo Viris.
Censeo Vos meritos moderantes arte iuventam: 15
Vobis ergo pium fert mea Musa metrum.
Gratia pro studiis, nostris sit plena Magistris,

Quae latet in grato pectore magna meo.
 Expetit hanc studium, quo primis ornor ab annis,
 Quove tener tentus fata secunda peto. 20
 Expetit hanc studium, cuius cultura per orbem
 Pandit iter doctis tempus in omne viris.
 Expetit hanc studium, quod Flaccos sorte beavit,
 Per quod Nasoni fama perennis adest.
 Expetit hanc studium, tantum quo sum decoratus, 25
 Expetit hanc urgens officiumque meum.
 Ut Patri Aeterno pro cesso munere grates
 Reddit, depresso culmine multa seges:

/p.5/

Competit et nobis ob dulcia commoda capta,
 Reddere Perpetuo pignora grata Deo, 30
 Reddimus et nostris sic pignora grata Magistris,
 Qui sensus studiis excoluere suis.
 Sic valeant grates, linquendo Palladis aedes,
 In quibus ut studeo sexta resecta Ceres.
 Has Tibi praeprimis refero Director amande, 35
 Et Reverende Pater, Virque colende mihi!
 His merito decorare Pater virtute corusce!
 Nam tua doctrinae nectara sancta micant.
 Te Rectore nitet, nituit, semperque nitebit
 Luna velut Mursae Palladis ampla domus. 40
 Te Rectore viget, vultuque serena iuventus
 Est, Tibi ter gratum mente canitque melos:
 Te Mursense decus, nostrae decus atque Palaestrae,
 Te sensus celebrant ore loquente mei.

/p.6/

Non ego in Aoniis parce stillantibus undis 45
 Mersus eram, ut possem digna referre Tibi,
 Vir pie! pro meritis, illis qui mille refulges,
 Dotibus ingenii cum pietate Dei.
 Et sic quanta Tuae virtutis lumina fulgent:
 Offero tot grates, vota tot atque Tibi. 50
 Ast haud immerito; Mursae nam tota Juventus
 Gymnica sic dicit: Vive colende Pater! –
 Carmen et ut parvum referam Tibi, cede, Magister,
 Ac Reverende Pater, iure et amande mihi!
 Dignus es encomiis, quibus exornaris ab omni, 55
 Nam tua virtutis signa reperta nitent.
 Non horres gelidae, properando, tempora brumae,
 Largo discipulos ore docere Tuos.
 Nec metuis madidos stillantes de aethere nimbos;
 Ast petis haec solers limina sacra domus. 60

/p.7/

Splendide Vir meritis, lucens honor ille Palaestrae,

PRIOLOG 4: PRAEDEUTERION JOSIPA HEGEDUŠEVIĆA

/p.1/

PRAEDEUTERION
ADMINISTRIS
REI LITTERARIAE
REGII GYMNASII
ESSEKINENSIS
IN
PERENNE GRATITUDINIS MONUMENTUM
AC IN TESSERAM SINCERAE PIETATIS
FINITO CURSU SCHOLASTICO
1840
CERNUE DICATUM

ESZEKINI

Typis Mart(ini) Aloysii Divald, C(aesareo) R(egii) priv(ilegiati) Typographi

/p.2/

Quem virum aut heroa lyra, vel acri
Tibia sumes celebrare Clio?

Horat. *Carm.* Lib: 1, Od: 12

/p.3/

Eu nitens celso super aeth're Titan
Fausta praesagit! pia cuncta spirat;
Iamque flavescit croceus capaci
Vultus in orbe.

Ergo florescens quoque tu iuventa, 5
Sic scypho pleno parilem voluptam
Haurias, laetam gravium laborum
Collige messem.

Sisyphi durum quoties per alta 10
Volveras saxum iuga; quae queas ut
Sobrius doctos latices adire
Castalis undae.

Quam diu cursus properos sacrasti
Palladi doctae, studiis fatiscens
Membra ducebas; humeris iniquum 15
Exime pondus.

/p.4/

Et petas portum, tumido procellis
Nereo, vires reparans; alumna
Pacis optatae, fugiensque curas

Grata quies sit,	20
Nunc iuvat svaves videas Penates, Sed prius iustas canito Magistris Cordibus grates, recolasque factum Mente serena.	
Num Ille Phoenicem pietate Achilles, Qui timor Phrygum fuerat, colebat, Passus extingui vigilis Magistri Nomina nunquam.	25
Sic Stagiraeum celebrem Sophorum Principem, fortis Macedo favoris Contegens umbris, aluitque gratam Corde favillam.	30
Ergo si condam sapiens vetustas, Vota si semper tulit omnis aetas: Si pia nostrae rationis ²⁴⁵ usus Hocce reposcit:	35
Eia Musarum socii clientes! Nunc adest campus, generosa corda Symbolis gratis reseremus, auspex Sit Deus almus.	40
	/p.5/
Tu sagax Rector sobolem politam Utili nisu Patriae dicasti, Dum ratem mox mox fragilem casuram Cauter movebas.	
Numinis summi monumenta sacra, Codicis constans opibus referti, Cum pius semper fragili iuventae Foenore dixti,	45
Nam Tibi fulget radiante fronte Virtus: ac ingens studii supellex Emicat, quidquid Domino placebat Ingenerasti.	50
Mentibus sacris, pia quos regebat Nam manus, cuncti melioris aevi Sentiunt, sese pietate amata	55

²⁴⁵ Treba biti *rationis*.

Sat cumulos.

Tu vigil, curas tuleras edaces,
Creditae in lucrum Patriae iuventae,
Nam bonum certus populi venire
Inde salubre. 60

Hic suum splendens aperit decorem
Virtus excellens, animosque vertens
Plurium; fulgens proprio decore
Intaminata. /p.6/ 65
Et dolis mundi domitis, precamur:
Et malis fractis maris heic /!/ procellis:
Ut piis scandas meritis onustus
Rector Olympum.

Nunc Tibi iustas meritis Magister
Gratias fundam: decorande mitra 70
Aonia, Musae venerande mysta
Oro faveto.

Vatibus claris sociabit ampla
Musa Gallorum, Latius colonus 75
Te canet solers, et Iber remotus,
Semper amabit.

Nec Potens mulcet Rhodopoeus Orpheûs /!/ 80
Sic; Tibi nectar fluit ore docto;
Tu ferus tanges quoque sic Britannos
Carminis dulci.

Tu rudem latam sobolem paternam
Imbuis solers studiis amoenis,
Et piam vitam tribuis pusillis
Dexteritate.

Inditae, Divum sapiente nutu, 85
Nobiles nostris animis favillae,
E quibus sensus, vigor, atque virtus
Nascitur omnis.

Obrutae somno male pertinaci,
Puriores haud iaculantur ignes, 90
Sedula docti nisi provocentur
Arte Magistri,

Atque ut incultum sterilescit arvom,

Quod cecinit:
Josephus Hegedushevich,
II. HUMANITATIS SCHOLAE ALUMNUS.

PRILOG 5: PAEDICTERION JOSIPA BLANKA

/p.1/

PAEDICTERION
HONORIBUS
ADMINISTRORUM
REGII GYMNASII
ESSEKINENSIS

in

perenne Gratitudeinis, sinceraeque Pietatis Pignus

a

II. Humanitatis ejusdem Palaestrae Litterariae
Studiosis

A(NNO) R(EPARATAE) S(ALUTIS) MDCCCXLI.

PIO CORDE

D(AT) D(ICAT) D(EDICAT)

ESZEKINI

Typis M(artini) A(loysii) Diwald, C(aesareo) R(egii) priv(ilegiati) Typographi.

/p.2/

Quid majus, quam animis moderari, quam adolescentulorum fingere mores? Omni certe pictore, omni certe statuario, ceterisque hujusmodi omnibus excellentiorem hunc duco, qui Juvenum animos fingere non ignoret.

S. Joann. Chrysost. Homil. 60.

/p.3/

En bona maturis flavescent messibus arva,

Jamque colonus ovans horrea lata replet.

Ergo tu gravium quoque cara juventa laborum

Collige sic messem gaudia concipiens!

Nam Musis multas noctesque diesque studendo

5

Sacraſti, ſtudii ſemper amore flagrans.

Nunc juvat optata fractas reparare quiete

Vires, jucundos atque videre Lares.

Sed prius innumeras grates persolve Magistris,

Ex juſto calidi cordis amore tui.

10

Eja! tui mecum reſeres nunc pectoris aram,

Condignas laudes, corda ſacrando, cane.

/p.4/

Aſt prius ac grates ſtatuamus ferre Magistris:

Praeſtes auxilium Cynthie docte tuum.

Tu quoque Turba novem Pindi de monte ſororum

15

Succurras nobis nunc resonante cheli!

Succurras, inquam, nobis Heliconia Turba!

Ut meritaē grates inde ferantur iis.
 Has Tibi praeprimis Rector persolvimus alme!
 O Pater! o vere pubis amor tenerae. 20
 Et non immerito; sobolem nam Tu arte politam
 Sacrâsti !/ Patriae sedulitate plagae.
 Sacrasti Patriae, dum cauta mente fovebas
 In lapsum pronam, fluctivagamque ratem.
 Sacrasti Patriae, cum Tu pietate juventam 25
 Per Dêi !/ ducebas pascua sacra vagam.
 Namque Tibi fulgent virtutis nectara sancta,
 Palladiaeque artis signa referta nitent.
 Te Rectore micat veluti sol nostra Palaestra,
 Te Rectore pio laeta juventa viget. 30
 Tu nos melliflua solerter voce fovebas,
 Ut Patriae posses pectora prompta dare.

/p.5/

Ergo pro tantis meritis, cum praemia digna
 Non dare possimus, suscipe vota tamen.
 Vivito Vir pretiose! diu, tum fronte serena 35
 Existas Patriae tempus in omne decus.
 Post haec angustae moerentia tempora vitae
 Sint Tibi pro meritis Regna beata Poli.
 Nullus ubi luctus, nec tristis cura gubernat,
 Sed segura quies, ac socialis amor. 40
 Et Tibi pro studiis meritas Reverende Magister!
 Deferimus grates, votaue justa damus.
 Nam Tibi virtutes radianti fronte refulgent,
 Et studii nectar luce nitente micat.
 Quis tam ferreus est, quem Tu non flectere posses, 45
 Carmine cum tenero dulcia verba facis?
 Imbuis ignaram studiis, ac arte juventam,
 Et tribuis vitam dexteritate piam.
 Sit tibi pro meritis etiam nunc gratia justa,
 Qui nobis studii dulcia mella dabas. 50
 Fronte serenata numeres o! plurima lustra,
 Ut possis Patriae gaudia plura dare.

/p.6/

Et victis vasti sceleratis fraudibus orbis,
 O! adeas celsi Regna superna Poli. –
 Ast dudum meritis onerati Vosque Magistri, 55
 Qui mentis studiis excoluistis opes!
 Sit similis victrix floescens laurea Vobis,
 Gloria sit pariter, laus, et abundus honor.
 Vos DEUS Omnipotens sera usque in tempore vitae
 Conservet Patres! jugiter incolumes. 60
 Caelestem tribuat vestris meritisque coronam,
 Post pia fata, frui sidereisque choris. –

Sicque melos claudo, Rectori, omnique Magistro,
Ac tenerae pubi triste „Valete“ sonans.

Cecinit
JOSEPHUS BLANK,
Poëseos Alumnus.

PRIOLOG 6: PAEDICTERION KARLA GULNERIĆA

/p.1/

PAEDICTERION
HONORIBUS
ADMINISTRORUM
REI LITTERARIAE
REGII GYMNASII
ESSEKINENSIS

in

PERPETUUM ANIMI GRATI SYMBOLUM
PIO CORDE
oblatum

A

II. Humanitatis ejusdem Palaestrae Litterariae Alumnis
A(NNO) R(EPARATAE) S(ALUTIS) MDCCCXLII

ESZEKINI,

Typis M(artini) A(loysii) Divald, C(aesareo) R(egii) priv(ilegiati) Typographi.

/p.2/

Spiritus et vacuas prius hic tenuandus in auras

Ibit, et in tepido deseret ossa rogo;

Quam subeant animis meritorum oblivia nostris:

Et longa pietas excidat ista die.

Ovid. *Trist.* Lib. 1. El, 5.

Nil terra ingrato pectore pejus alit.

Sautel.

/p.3/

Providus ut ventis agitatus in aequore nauta,

Cui fregit tutas atra procella rates.

Quum portum placidum pervenit, et ostia fida

Adpulit, immanes non timet ille Notos.

Utque peregrinus deserta per horrida fractus

5

Excruciente fame, langvidus atque siti;

Postquam jam longo dimensus tramite campos,

Mox gratus Divis Indica thura sacrat:

Sic saevos aestus quum nos superavimus omnes,

Quum nostrum // placido prora locata sinu,

10

Quum nostra intrepidi tentamina fecimus, atque

Quum quaequae Musis hora dicata fuit.

Quodve piis Musis nos thura litavimus omnes,

Adrianea horum Mursia testis erit.

En! habet ut multos testes solertia nostrum //,

15

Aure sed attenta percipitote precor!

Testis adest nobis sylvarum quaelibet arbos,

Sub qua Pieridum castra sequi licuit.	
	/p.4/
Testis adest nobis pratorum quaelibet herba, In qua nos docuit magnus Apollo lyram.	20
Testificant isthoc urentes sole calores, Per quos Castalidum tosta juventa fuit.	
Testes sunt nobis penes hoc et frigora multa, Quae nostrûm /!/ discens langvida turba tulit.	
Non aliud restat, quam nos reparare quiete Vires, et rursum corda sacrare Como. –	25
Binus erat collis, media cum valle virente, Per quam de saxis fluxerat unda recens;	
Undique dumosa est, sylvis et consita opacis, Gratus odorato cespite manat odor,	30
Non illam circum septum vulgare recinxit, Hirsuto nec seps vimine texta fuit.	
Sed rosa multicolor circum Paestana vigebat, Idalio quod erat sanguine tincta, putes.	
In medio circum strepitantia flumina tempe, Purpureas violas lymphæ sonora lavat.	35
Hic, hic surrexit post hos recreare labores Langvida perdulci membra quiete mea!	
Sic sententia stat menti, cito laeta vireta Exurgens repeto sole ferente diem!	40
Sed mirabile dictu! Aderat bene comtus Apollo, Qui sacer est Auctor carminie, ²⁴⁷ atque lyrae.	
	/p.5/
Protinus hymnisono tunc ore silentia rupit, Atque haec melliflua voce locutus erat:	
„Surge cito o! juvenis molli depresso quieti, Atque levi cytharam pellere perge manu,	45
Tum grates justas tu doctis redde Magistris, Pectore de quorum munera multa fluunt.“	
Mox ego jam leni prostratus membra sopore Surrexi, palmis barbata corripuens!	50
Dulcia mox arrepta manu tum fila movebam, Quae scite tales laeta dedere sonos!:	
„Concino millenas grates Tibi Rector amande! Ob lautum quod Tu munus adusque dabas.	
Nomen, honosque Tuus celebretur mille per aeva, Semper ovet meritis noxque, diesque Tuis.	55
Lenem Te pubi genuit natura, nec ulli Mitius ingenium quam Tibi Docte! dedit.	
Tu Pindi certe es non ultima gloria Coetus, Pieridum lumen, Praesidiumque fori!	60

²⁴⁷ Treba biti *carminis*.

Te pietas fervens, quae pectoris intima stringit, Adscribit Divis, connumeratque Thronis.	
Tu juvenum proras sapienti mente regebas, Per lymphas saevo nulla minante Noto.	
Tu quoque tot monitis armasti pectora pubis Sors illis quod nil tetra nocere queat.	65
	/p.6/
Te DEUS hic servet vegetum per plurima lustra, Aoniis Musis in Decus eximium.	
Postquam jam moriens superaveris atra periçla //! Mundi, pro meritis sint Tibi Regna Poli!	70
Tuque mihi //!< celebrande nimis Reverende Professor! Qui me condisti //!< Pegasidum latice, Sincero grates humiles de corde profectas, Vir recolende! Tui suscipe discipuli!	
Sit Tibi coelestis retributio Trinus et Unus, Pro mihi doctrina nobiliore data.	75
Nam Tibi tranquilla radiat sapientia fronte, Dulciaque egregio nectara ab ore fluunt.	
Tu quoties teneram monuisti carmine pubem, Labra dein quoties verba tulere Tua,	80
Censuit haec, quod sit toties Heliconis Apollo! Vel collis Praeses casta Minerva sacri!	
Christiloquo pietas Petro Te reddit amande! Flaminis et Sancti verba professa parem:	
Quotve polus stellis gaudet, quot floribus horti, Quot tellus pecudis, lymphaque piscis habet.	85
Tot sospes, precor, et felix venerande Magister! Seçla //!< trahas Parca nulla minante Tibi!	
Tum vos Gymnasii celebres hujusce Ministri! Qui pubis sacra corda docetis ope!	90
	/p.7/
Quodve probos publi Vos svescitis indere mores, Ac in eis firmo constabilire pede.	
Quum Fata attulerint discedere valle malorum, Et Mundi saevos linquere morte dolos:	
Tum vestris almis sunt conatibus Astra, Proemia sint Vobis non peritura Poli!	95
Tandem Tu merito lingvis celebranda Palaestra! Quae dederas multis munera larga Viris, Omnibus a Doctis habeas encomia summa, Nec non continuo tempora fausta. Vale!“	100

Praecinente
CAROLO GULLNERITS,
II. Humanitatis Scholae Alumno emerito.

PRILOG 7: PAEDEUTERION BOGOLJUBA ANDREJEVIĆA

/p.1/

PAEDEUTERION
HONORIBUS
ADMINISTRORUM
REI LITTERARIAE
REGII GYMNASII
ESSEKINENSIS
IN
PERENNE GRATITUDINIS MONUMENTUM
FINITO CURSU SCHOLASTICO
GRATO EX PECTORE
CALENDIS AUGUSTI
sacratum.

ESSEKINI,
TYPIS MART(INI) ALOYS(II) DIVALD, CAES(AREO) REG(II) PRIV(ILEGIATI)
TYPOGRAPHI.

1842.

/p.2/

HEXAMETER CABALLISTICUS.

Fulgentes pietate Viros cane fistula loeta! I.,
473. 280. 429. 49. 426. 176. 9.

MVsa Ciens Cito CaVta tVo Da eX gVttVre Vota.

---Memoriam vestri beneficium colam benevolentia
sempiterna non solum dum anima spirabo mea,
sed etiam exanimis, monumenta vestri bene-
ficii permanebunt.---

Cicero *Or. Post. Re. ad Qu.*

/p.3/

Quo? Quo? Gravato dic Leo tergore
Arcu corollis vadis Olympico?
Primas potens aurum decorat
Moeonidum; duo sarta spicae!

Illas Minervae nobile texuit 5
In sede summi, pectus, Apollinis
Pubi; - sacra vit Terminum Altrix
Pone Ceres reliquas colono. –

Hic, stricta ponens vincula cursibus
Ultraneis, - in culminibus Jovis 10
Tersis stitit, donare quaerens

Moenia fructibus Hadriani!

Quas cinxit almīs Ausoniae gravis
Culmīs Ceres, haec tempora villici
Impigra velant sēta: pingvi
Horrea cūi /!/ saturata messe.

15

/p.4/

Quas diva vittas Pallas in Aedibus
Chori Sororum condiderat novem,
Quas palma! quas Myrtus venusta
Ornat, et Aonia unda lambit:

20

Hae tecta vadunt ardua Poëonum
Signare Musis thura litantia
Panchaea; et austeræ coronam
Ponere floricomam Palaestrae!

Vix haec sonoræ conveniunt lyrae;
Quo Musa tendis? desine pertinax!
Cantare vesani Leonis
Brachia, multa onerata vitta.

25

Quo quaeso Vatem tollis, et amoves?
Parnasse! mersum dulcisonae chely?
Aut cur lyram celare poscis?
Pollice thura Sabaea monstrans! –

30

Ast rite: ceu audax nauta charybdibus
Fractus, vel undis Aequoris uvidus;
Conso furenti vota spondet,
Hyppotadique sacrat tyranno!

35

/p.5/

Sic prora tutum Gymnica Bachiae
Portum natans, quod salsa per aspera
Tandem subivit, fato nefando
Saepe minante licet. – Stupescis?

40

O Musa! – palmis nunc juvat Orphei
Pulsare nervos, - nulla morabere!
Sed vasta lentis Eia! remis
Marmora frange, nec hic pavesce!

Primo sono Tu da Superis pias
Laudes. – ovantis postea et inclytæ
Mursae Magistris sempiternas
Concine! concine! corde grates. - -

45

Virtus, corusco Rector Amabilis! Phoebo parem, quum surgit ab aequore Te rara reddit: Lydiaeque, Aemule! lumine vincis aurum.	50
Mentis modestae prodit acumina Frons, Te sagaci Melpomene satum Clamans! odoratoque pastum Nectare Castalidum Sororum.	55
	/p.6/
Zelum videns, qui pectoris intima Arctat Tui, trux Partha movebitur; Cydoque funesto veneno Illita tela gerens; - vel ipsum	60
Pectus Getarum, pestifera lue Pascens sagittas, voce tua pia Victum: Deum, Praecepta, Christum Audiet, atra Acheronta spernens!	
Te sanctitas Vir rara cohortibus Austere! Divûm /!/ connumerat; - capax Te Styx timebit, - dum trilingvis Cerberus ipse velut tremescet!!!	65
Naoclere! quae nunc digna refuderit Fides, resolvens nectara, quae dabas Nos edocens, nostrasque puppes Per mare mente regens profundum?	70
Natura tantas candida contulit Dotes: ut omnis Te neget Incola Terraesatum, sed rupe Phoebi Fonteque Bellerophontis ortum!	75
	/p.7/
Mundum Tuo, cum Valgio et Ennio Vitae refregit fila ferocior Jam Clotho: Fortunate! rursum Nectareo eloquio relaxas!	80
Extrema circa litora fertilis Nili morantes, - fluminaque horridae Nantes Odessae, - immaniores Et Lapithas pietate sternis!	
Illustre vitae barbara quid secas Filium Soror? non Hunc tenebrae stygis	85

Tetris recondent cavernis,
Haudque Caron rate ducet atra.

Probis Olympus praemia sunt viris!
Virtute Mundiserta perennia 90
Quaesita; non immensa Ditis
Tartara, nec cruciatus imus! –

Vestris eadem laurea frontibus
Adhaeret altis, credite providi
Duces! Palaestrae, Vos juvena 95
Vocibus assiduis reducet!

/p.8/

Tandem canoris ultima barbytis
Vates canens, - haec, Pieridum cohors!
Obscura reddunt fila, verba
„Musa vale! Juvenes valete!“ 100

Cecinit
THEOPHILUS ANDREEVITS
II -ae Humanitatis Scholae Studiosus.

7. LITERATURA

1. Andrejević, Bogoljub (1842.) *Paedeuterion honoribus administrorum rei litterariae regii gymnasii Essekinensis in perenne gratitudinis monumentum finito cursu scholastico grato ex pectore calendis augusti sacratum*. Osijek: Tiskara Martina Alojzija Divalda; Katalog NSK, Zbirka Rijetkosti, RIIC- 4°-36, Privez 69.
2. Barts, Ivan (1840.) *Paedicteron honoribus administrorum rei litterariae in R.M. gymnasio Essekinensi directoris, et professorum colendissimorum, in perennem, pro impensis fatigiis, gratitudinis tesseram, cum fine a. scholastici 1840. nomine II. humanit. auditorum, decantatum a Joanne Barts in eodem gymnasio poeseos auditore*. Osijek, Tiskara Martina Alojzija Divalda; Knjižnica Franjevačkog samostana sv. Križa u osječkoj Tvrđi; dostupno i u NSK: Zbirka rijetkosti: RIIF- 8°- 57 Privez 34.
3. Blank, Josip (1841.) *Paedicteron honoribus administrorum regii gymnasii Essekinensis in perenne Gratitudinis, sinceraeque Pietatis Pignus a II. Humanitatis ejusdem Palaestrae Litterariae Studiosis A.R.S. MDCCCXLI. PIO CORDE D.D.D.* Osijek, Tiskara Martina Alojzija Divalda; Knjižnica Franjevačkog samostana sv. Križa u osječkoj Tvrđi.
4. Bratičević, Irena (2005.) „Latinsko prigodno pjesništvo u Dubrovniku u 19. st.“ *Latina et Graeca*, Vol. 2, br. 8, str. 15-30. <https://hrcak.srce.hr/225980>. Zadnji pristup 14.8.2021.
5. Buchler, Johann (1665.) *Thesaurus phrasium poetiarum*, Amsterdam, Apud Joannem Jansonium.
https://books.google.hr/books?id=NIBFWJZLxD8C&printsec=frontcover&source=gbs_book_other_versions_r&redir_esc=y#v=onepage&q=ventum&f=false. Zadnji pristup 21.8.2021.
6. Galić Bešker, Irena (2010.) *Latinsko prigodno pjesništvo sjeverne Hrvatske u 19. stoljeću: Fond prigodnica u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici*, doktorski rad, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
7. Gavrančić, Mihael (1838.) *Ode r. patribus regiae Palaestrae literariae Essekinensis professoribus, exacto anno scholastico, in perenne gratitudinis, et pietatis pignus, ab Aonii chori fautoribus pio ac fereventi ex pectore exhibita*, [potpisano Michael Gavrančich], Osijek, Tiskara Martina Alojzija Divalda; Knjižnica Franjevačkog samostana sv. Križa u osječkoj Tvrđi; dostupno i u NSK: Zbirka rijetkosti: RIIF- 8°- 8 a,b.

8. Georgijević, Teodor (1839.) *Paedicteron honoribus administrorum rei litterariae Palaestrae Essekinensis in perpetuum verae, sinceraeque gratitudinis, ac venerationis pignus II. humanitatis alumnis cum fine anni scholastici 1839 dedicatum*. Osijek, Tiskara Martina Alojzija Divalda; Knjižnica Franjevačkog samostana sv. Križa u osječkoj Tvrđi; dostupno i u NSK: Zbirka rijetkosti: RIIF- 8°- 57 Privez 30.
9. Gulnerić, Karlo (1842.) *Paedicteron honoribus administrorum rei litterariae Regii Gymnasii Essekinensis in perpetuum animi grati symbolum pio corde oblatum a II. humanitatis ejusdem Palaestrae litterariae alumnis A.R.S. MDCCCXLII*. Osijek, Tiskara Martina Alojzija Divalda; Knjižnica Franjevačkog samostana sv. Križa u osječkoj Tvrđi.
10. Hegedušević, Josip (1840.) *Praedeuterion administris rei litterariae regii gymnasii Essekinensis in perenne gratitudinis monumentum ac in tesseram sincerae pietatis finito curso scholastico 1840 cerue dicatum*. Osijek, Tiskara Martina Alojzija Divalda; Knjižnica Franjevačkog samostana sv. Križa u osječkoj Tvrđi; dostupno i u NSK: Zbirka rijetkosti: RIIF- 8°- 57 Privez 35.
11. Horbec, Ivana – Matasović, Maja – Švoger, Vlasta (2017.) *Od protomodernizacije do modernizacije školstva u Hrvatskoj I: Zakonodavni okvir*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
12. Humphrey, John H. (1986.) *Roman Circuses Arenas for Chariot Racing*, Berkeley and Los Angeles, University of California Press.
<https://books.google.hr/books?id=couetXBQO9AC&printsec=frontcover&hl=hr#v=onepage&q&f=false>. Zadnji pristup 22.8.2021.
13. Janda, Franjo (1838.) *Paedeuterion honoribus administrorum rei litterariae regii gymnasii Essekinensis in perenne gratitudinis, pietatis, filialisque obsequii symbolum a II. humanitatis ejusdem Palaestrae litterariae alumnis A.R.S. MDCCCXXXVIII pio corde D. D.* Osijek, Tiskara Martina Alojzija Divalda; Knjižnica Franjevačkog samostana sv. Križa u osječkoj Tvrđi; dostupno i u NSK: Zbirka rijetkosti: RIIF- 8°- 46 a,b.
14. Jurić, Šime (1968.-1982.) *Iugoslaviae scriptores latini recentioris aetatis. Pars I. Opera scriptorum latinorum natione Croatarum usque ad annum MDCCCXLVIII typis edita, I–III*, Zagreb: JAZU, dostupno i na CROLIST <http://opak.crolib.hr/>. Zadnji pristup 16.8.2021.
15. Jurić, Šime et al. (2011.), *Bibliografija hrvatskih latinista, elektronska verzija*, dostupno na stranici *CroALa*, <http://croala.ffzg.unizg.hr/basex/croalabib-opera-index>,

- <http://www.ffzg.unizg.hr/klafil/croala/cgi-bin/getobject.pl?c.2:2469.juric>. Zadnji pristup 15.8.2021.
16. *Juventus regii gymnasii Eszekinensis ord. s. Francisci prov. Capistranae e studiis semestrii posterioris in classes pro merito relata A. R. S. MDCCCXXXIV*. Osijek: Tiskara Martina Alojzija Divalda.
 17. *Juventus regii majoris gymnasii Eszekinensis ord. s. Francisci prov. Capistranae e moribus, et studiis semestrii posterioris in classes pro merito relata MDCCCXXXVIII*. Osijek: Tiskara Martina Alojzija Divalda.
 18. *Juventus regii maioris gymnasii Eszekinensis ord. s. Francisci prov. Capistranae e moribus, et studiis semestrii posterioris in classes pro merito relata MDCCCXXXIX*. Osijek: Tiskara Martina Alojzija Divalda.
 19. *Juventus regii maioris gymnasii Eszekinensis ord. s. Francisci prov. Capistranae e moribus, et studiis semestrii posterioris in classes pro merito relata MDCCCXXXX*. Osijek: Tiskara Martina Alojzija Divalda.
 20. *Juventus regii majoris gymnasii Eszekinensis ord. s. Francisci prov. Capistranae e moribus, et studiis semestrii posterioris in classes pro merito relata MDCCCXLI*. Osijek: Tiskara Martina Alojzija Divalda.
 21. *Juventus regii majoris gymnasii Eszekinensis ord. s. Francisci prov. Capistranae e moribus, et studiis semestrii posterioris in classes pro merito relata MDCCCXLII*. Osijek: Tiskara Martina Alojzija Divalda.
 22. Knežević, Ivana (2011.) „Osječka bibliografija i književne tiskovine u Zavičajnoj zbirci Essekiana od polovice 18. do kraja 19. stoljeća”, *Osječki zbornik*, vol. 30, br. xx (2011), str. 253-264. <https://hrcak.srce.hr/207235>. Zadnji pristup 12.8.2021.
 23. Kordić, Ljubica (2010.) „Jezična politika u multilingvalnoj sredini grada Osijeka – povijesni pristup“, *Strani jezici*, 39 (2010), 3, str. 171-191. https://stranijezici.ffzg.unizg.hr/wp-content/uploads/2019/06/SJ_39_3_3.pdf. Zadnji pristup 12.8.2021.
 24. Krešić, Lucija (2021.) „Latinsko prigodno pjesništvo Divaldove tiskare“, izlaganje održano na Stručno-znanstvenom skupu *Zavičajni Dunav. Promicatelji hrvatskoga identiteta na području istoka od kraja 17. do početka 20. stoljeća* u Vukovaru 12.6.2021., rukopis.

25. (Krešić) Radoš, Lucija (2011.) „Latinska poezija Franje Klohammera“, *HUM: časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, 7, 239-259.
26. Krkvarić, Đuro (1838.) *Elegia magistris regiae Palaestrae Essekinensis finito anno scholastico in perenne pietatis sinceræ pignus a Pierii chori cultoribus pie litata*, Osijek, Tiskara Martina Alojzija Divalda; Knjižnica Franjevačkog samostana sv. Križa u osječkoj Tvrđi.
27. Lakuš, Jelena (2010.) „Hrvatska pisana baština kao povijesni izvor: prigodna poezija i Austrijsko carstvo u 1. pol. 19. st. u Dalmaciji“, *Kroatologija*, 1 (2), 135-152.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=106824. Zadnji pristup 15.8.2021.
28. Lanham, Robert (1991.) *A Handlist of Rhetorical Terms*, Berkeley / Los Angeles / London: University of California Press.
29. LHER = Marević, Jozo (2000.) *Latinsko-hrvatski enciklopedijski rječnik*, I.-II. svezak, Velika Gorica: Marka - Zagreb: Matica Hrvatska.
30. Liddell, Henry George – Scott, Robert (1940) *A Greek-English Lexicon*, Oxford: Clarendon Press, *Perseus Digital Library*,
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0057>. Zadnji pristup 15.8.2021.
31. Malać, Đuro (1836.) *Elegia regiae Palaestrae Eszekinensis professoribus anno transacto, in verae gratitudinis pignus a poeseos alumnis oblata*, Osijek, Tiskara Martina Alojzija Divalda; Knjižnica Franjevačkog samostana sv. Križa u osječkoj Tvrđi; dostupno i u NSK: Zbirka rijetkosti: RIIF-8°-1160 Privez 8.
32. Martinčić, Julio (2001.) *Povijest osječke Kraljevske gimnazije*, Zagreb-Osijek: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – zavod za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku.
33. Masen, Jacob (1682.) *Palaestra eloquentiae ligatae*, Köln: Hermann Demen.
<http://mateo.uni-mannheim.de/camena/masen1/te01.html>. Zadnji pristup 12.8.2021.
34. Matić, Tomo (1937.) *Osječka humanistička gimnazija od osnutka do godine 1848. Prilog za povijest srednjih škola u Hrvatskoj*, Rad JAZU, knjiga 257, Zagreb: Tisak Nadbiskupske tiskare.

35. Novaković, Darko (1998.) „Ilirac podvojene lojalnosti: Pavao Štoos kao latinski pjesnik.“ *Dani Hvarskog kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 24. (1), 277-302. <https://hrcak.srce.hr/103560>. Zadnji pristup 9.8.2021.
36. Parker, John Henry (1851.) *The Homilies of st. John Chrysostom, archbishop of Constatinople, on the Gospel of st. Matthew, translated with notes and indices. Part III. Hom. LIX.-XC.* London: Oxford, F. and J. Rivington.
37. Radman, Ljuba (2001.) *Gimnazije u Osijeku: ravnatelji, profesori i maturanti 1729. – 2000.*, Zagreb-Osijek: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – zavod za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku.
38. Salopek, Ana (2017.) *Tiskarstvo u Slavoniji u 18. i 19. stoljeću*, završni rad, Zadar: Sveučilište u Zadru.
39. Scaliger, Julius Caesar (1594.) *Poetices libri septem*, [Genève]: Apud Petrum Santandreanum.
https://books.google.hr/books?id=ryI8AAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. Zadnji pristup 12.8.2021.
40. Sikirić Assouline, Zvezdana (2009.), „Latinitet u hrvatskom društvu prve polovice 19. stoljeća“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 41 (1), 257-265. <https://hrcak.srce.hr/49236>. Zadnji pristup 09.08.2021.
41. Sršan, Stjepan, (2009.) *Biografije učitelja i profesora osječkih gimnazija i srednjih škola od 1855. do 1945. godine*, Osijek: Državni arhiv u Osijeku.
42. Thomas, Joseph (2009.) *The Universal Dictionary of Biography and Mythology, Vol IV. (in four volumes): PRO-ZYP*, New York: Cosimo Classics.
<https://books.google.hr/books?id=3WS1PS0MIFYC&printsec=frontcover&hl=hr#v=onepage&q&f=false>. Zadnji pristup 20.8.2021.

Internetske stranice:

1. *Arcanum Database Publishing*, <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/>. Zadnji pristup 12.8.2021.
2. *Britannica*, <https://www.britannica.com>, <https://www.britannica.com/biography/Julius-Caesar-Scaliger>, <https://www.britannica.com/place/Paeonia>, <https://www.britannica.com/topic/Aeolus-Homeric-character>, Zadnji pristup 1.9.2021.

3. *Catalogue général, Bibliothèque nationale de France*,
<https://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb33523907p>. Zadnji pristup 12.8.2021.
4. *CroALa: Croatiae auctores Latini*, <http://croala.ffzg.unizg.hr/basex/croalabib-opera-index>.
<http://solr.ffzg.hr/cgi-bin/philologic/getobject.pl?c.34:1:59.croala>,
http://solr.ffzg.hr/philo4/croala0/query?report=concordance&method=proxy&results_per_page=100&stopwords=&wordFiltering=25&wordFiltering=50&wordFiltering=75&wordFiltering=100&wordFiltering=125&wordFiltering=150&wordFiltering=175&wordFiltering=200&collocWordNum=1&collocWordNum=2&collocWordNum=3&collocWordNum=4&collocWordNum=5&collocWordNum=6&collocWordNum=7&collocWordNum=8&collocWordNum=9&collocWordNum=10&year_interval=10&colloc_filter_choice=frequency&filter_frequency=100&q=culmina%20pindi&start=0&end=0. Zadnji pristup 1.9.2021.
5. *Die Graduirten der Theologischen Fakultät Würzburg*, <https://docplayer.org/60542732-Iii-2-die-graduierten-der-theologischen-fakultaet-wuerzburg.html>. Zadnji pristup 12.8.2021.
6. *Eötvös Loránd University*, <https://opac.elte.hu/>. Zadnji pristup 12.8.2021.
7. HE = *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021.
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=51932>,
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=60773>,
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=41541>,
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=4409>,
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=43489>,
<https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=43449>,
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=538>,
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=5275>.
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=35430>, Zadnji pristup 1.9.2021.
8. *Hrvatska nacionalna bibliografija*, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu,
<http://bibliografije.nsk.hr/spec/prigodnice/index.html>. Zadnji pristup 31.8.2021.
9. *Internet Encyclopedia of Philosophy*: <https://iep.utm.edu/academy/>. Zadnji pristup 12.8.2021.

10. *Katalog NSK*, http://katalog.nsk.hr/F/?CON_LNG=ZAG&func=file&file_name=base-list.
Zadnji pristup 16.8.2021.
11. *Liečnički Viestnik*, 1886. g. br. 5.
[https://library.foi.hr/m3/casview.aspx?z=70&zad=&sql=SDCCDC\(C886\(DDDD5-DDD-SSDD9C&od=0091&do=0091&B=1&H=&X=S01](https://library.foi.hr/m3/casview.aspx?z=70&zad=&sql=SDCCDC(C886(DDDD5-DDD-SSDD9C&od=0091&do=0091&B=1&H=&X=S01). Zadnji pristup 16.8.2021.
12. Malbaša, Marija (1993.) „Divald“, *Hrvatski biografski leksikon*,
<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=4849>. Zadnji pristup 16.8.2021.
13. *Metelgrad*,
<https://library.foi.hr/m3/autor.php?B=1&O=1&UK=1&A=0000016290&mg=1&lang=hr&H=METELGRAD&upit=HEGEDU%8AEVI%C6,%20Josip>. Zadnji pristup 16.8.2021.
14. *Ratio educationis totiusque rei literariae per Regnum Hungariae et provincias eidem adnexas*, Google Books, 1777.
https://books.google.hr/books?id=6paylQFYbBUC&dq=ratio+educationis+totius+1777&hl=hr&source=gbs_navlinks_s. Zadnji pristup 6.6.2021.
15. Szinnyei József, *Magyar írók élete és munkái*,
<http://vmek.oszk.hu/03600/03630/html/k/k11607.htm>. Zadnji pristup 16.8.2021.
16. *Skupni katalog CROLIST*, dostupan na stranici <http://opak.crolib.hr/>. Zadnji pristup 31.8.2021.
17. *The Latin library*, <https://www.thelatinlibrary.com/>.
<https://www.thelatinlibrary.com/cicero/postreditum2.shtml> Zadnji pristup 16.8.2021.
18. *Theoi – Greek Mythology*; <https://www.theoi.com/>.
<https://www.theoi.com/Ther/HipposPegasos.html> Zadnji pristup 22.8.2021.